

125001 6

**TÜKETİM KOOPERATİFİ İŞLETMECİLİĞİNDE
SÜREKLİ EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN
GEREKLİLİĞİNİN SAPTANMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Vedat ÇELİKER

Eskişehir 1997

Yüksek Lisans Tezi
Eskişehir 1997

**TÜKETİM KOOPERATİFİ İŞLETMECİLİĞİNDE
SÜREKLİ EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN
GEREKLİLİĞİNİN SAPTANMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Vedat ÇELİKER

Eskişehir 1997

Yüksek Lisans Tezi
Eskişehir 1997

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ °

**TÜKETİM KOOPERATİFİ İŞLETMECİLİĞİNDE
SÜREKLİ EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN
GEREKLİLİĞİNİN SAPTANMASINA YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Vedat ÇELİKER

Danışman : **Prof. Dr. Yılmaz ÜRPER**

Eskişehir - 1997

Eskişehir Atatürk Kültür Merkezi

ÖZET

Ekonomik alandaki gelişmeler, sermaye egemenliğinin ön plana çıktığı sistemlerin güçlenmelerine yol açmışlardır. Bu durum sosyal adaletçi ve ekonomik amaç yanında sosyal boyutları da içinde bulunduran oluşumların geri plana itilerek güçsüzleştirilmelerine neden olmuştur.

Bu oluşumların başında kooperatif kuruluşlar gelmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde denge unsuru olan kooperatifler sistem gereği destekten yoksun bırakılmışlardır. Ülkemizde de, kooperatifler gereken desteği alamamış, toplum tarafından önemi anlaşılammış olarak kendi sorunlarıyla baş başa bırakılmıştır.

Kooperatifçilik hareketinin önderi tüketim kooperatifçiliğidir, çünkü tüketim kooperatifçiliği en demokratiği, her kesimle ilişki içerisinde olabilen; özellikle dar ve sabit gelirlili bütün insanlara kapısı açık kooperatif türüdür. Bu nedendir ki tüketim kooperatifçiliğinin başarısı bütün hareket için çok önemlidir.

Bu çalışmada; tüketim kooperatifçiliğinin başarılı olabilmesi için gerekli olan eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin; örgütlü ve sürekli olarak nasıl sunulabileceği ve bu eğitimin neleri içermesi gerektiği ele alınmıştır. Bu gerekliliği saptarken Eskişehir, Bilecik, Afyon ve İzmit illerinde bulunan 40 adet tüketim kooperatifi üzerinde yüz yüze görüşmelerle birlikte bir anket çalışması yapılmıştır.

ABSTRACT

Developments in economic area led systems, in which the capital independence is on power, to become strong. On the contrary, it is possible to weaken the occurances having not only. Social equality, but also Social aspect in it.

Cooperative foundations are seen at the beginning of the occurances. The cooperatives which has become on ewality element are now being left alone with their fate.

This loneliness is found at the highest level in our country; cooperatives are not geting the necessary support; their importance is not being understood by the society and at last left a lone with their own problems.

The reflection of cooperative movement is cosumption cooperativity. Because, Consumption cooperativity is concept that is tyhe most democratic and is always in a contact with every people and also it is especially for people who have fixed or little income. Therefore the success of consumption cooperativity is very important for the whole action.

In this study, it is explenied how to offer these planned and continuous education and consultation services and what this education must contain is also pointed out. While determening this necessity, a survey was ade at 40 consumption cooperatives in Eskişehir, Bilecik, Afyon and İzmit.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI, İLKELERİ VE ÇEŞİTLERİ

I. KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI VE İLKELERİ

A.Kooperatif Kavramı	3
B.Kooperatifçilik İlkeleri	5
1. Gönüllü ve Açık Üyelik	6
2. Demokratik Üye Yönetimi (Denetimi)	7
3. Üyenin Ekonomik Katılımı.....	8
4. Özerklik ve Bağımsızlık.....	9
5. Kooperatifler Arası İşbirliği	10
6. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme	11
7. Topluma Karşı Sorumluluk	12

II . KOOPERATİFLERİN SINIFLANDIRILMASI VE KOOPERATİF TÜRLERİ

A. Kooperatiflerin Sınıflandırılması	13
B. Kooperatifler Türleri	13
a. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	14
1.Tarımsal Alım Kooperatifleri	14
2.Tarım Kredi Kooperatifleri.....	15
3.Tarımsal Sigorta Kooperatifleri.....	16
4.Tarımsal Üretim Kooperatifleri	17
5.Tarımsal Hizmet Kooperatifleri.....	18
b. Tarım Dışı Amaçlı Kooperatifler	19
1.Konut Kooperatifleri	19
2.Tüketim Kooperatifleri.....	20
3.Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifleri.....	21
4.Taşıma Kooperatifleri	21
5.Emek Değerlendirme Kooperatifleri.....	22

İkinci Bölüm

TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİ

I. TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN TANIMI VE AMAÇLARI

A. Tanımı	24
B. Amaçları	25

II. TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ

A. Dünya’da	28
a. İngiltere’de	28

b. Almanya’da	29
c. İskandinav Ülkelerinde (Norveç, İsveç, Finlandiya)	31
B. Türkiye’de	32
III. TÜRKİYE’DEKİ TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	
A. Tüketim Kooperatifleri ve Devletin Etkisi	36
B. Tüketim Kooperatifleri ile İşçi Sendikaları arasındaki İlişkiler	38
C. Tüketim kooperatiflerinin Ülke Ekonomisi İçindeki Önemi	41
D. Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu ve Sorunları	42
IV. TÜRKİYE’DEKİ TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İŞLETMECİLİK SORUNLARI	
A. Sermaye (Finansman) Yetersizliği	46
B. Profesyonel Yönetim Sorunları	49
C. Tedarik ve Pazarlama Sorunları	52
a. Tedarik Sorunları	52
b. Stoklama Sorunları	54
c. Satış ve Satış Sonrası Sorunlar	56

Üçüncü Bölüm

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İŞLETMECİLİK SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE SÜREKLİ EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ

I. EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ VE KOOPERATİFLER İÇİN GEREKLİLİĞİ	
A. Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri Nedir	59
B. Genel Olarak Kooperatiflere Yönelik Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinin Gerekliliği	62

a. Kooperatiflere Yönelik Eğitim Hizmetinin Gerekliği ..	62
b. Kooperatiflere Yönelik Danışmanlık Hizmetinin Gerekliği ..	68

II. TÜKETİM KOOPERATİF İŞLETMECİLİĞİNDE EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN GEREKLİLİĞİNİN SAPTANMASINA YÖNELİK ARAŞTIRMA

A. Araştırmanın Amacı, Sınırları ve Sağlayacağı Faydalar	70
B. Araştırma Yöntemi	71
C. Bulgular ve Tartışma	73
D. Tüketim Kooperatif İşletmeciliğinde Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinin Gerekliği	89

III- TÜKETİM KOOPERATİFLERİNE YÖNELİK YAPILABİLECEK EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN İŞLEVLERİ

A. Kooperatifçilik Eğitiminin İlkeleri ve Çeşitleri	96
a. Kooperatifçilik Eğitiminin İlkeleri:	96
b. Kooperatifçilik Eğitiminin Çeşitleri:	98
B. Tüketim Kooperatiflerine Yönelik Eğitim Hizmetleri	101
a. Eğitim Hizmetleri Kimlere Yönelik Olmalı	102
b. Eğitim Hizmetlerinin Konuları:	105
c. Eğitim Hizmetleri Kimler Tarafından Hangi Metodla Sunulmalı	107
C. Tüketim Kooperatiflerine Yönelik Danışmanlık Hizmetleri	110
a. Danışmanlık Türleri	110
b. Danışmanlık Konuları	112

IV. TÜKETİM KOOPERATİFLERİ İÇİN EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN ÖRGÜTLENMESİ

A. Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğince Gerçekleştirilebilecek Model	114
B. Kooperatifler Arasında Yapılabilecek Örgütlenme	116
C. Kooperatifler ile Çeşitli Kuruluşların Yapacağı İşbirliği	117

D. KOSGEB Benzeri örgütlenme....	118
V. EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN VERİLMESİNDEKİ GÜÇLÜKLER	120
SONUÇ VE ÖNERİLER:	122
YARARLANILAN KAYNAKLAR:	125
EKLER:	121

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tercüme
Arş.Ens.	: Araştırma Enstitüsü
B.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
C.	: Cilt
Derg.	: Dergisi
E.S.K.O.	: Eskişehir Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliği
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
I.C.A.	: Uluslararası Kooperatifler Birliği
KENT. KOOP.	: Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri
KOOP.	: Kooperatif
K.O.B.İ.	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
K.O.S.G.E.B.	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı
M.PM.	: Milli Prodüktivite Merkezi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sos.Bil.Ens.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.S.	: Sınırlı Sorumlu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.K.K.	: Türk Kooperatifçilik Kurumu
Türk-İş	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
T.Ü.K.O.BİR	: İzmit Körfez Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliği
No.	: Numara
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Ve saire

GİRİŞ

Ülkemizde son yıllarda yaşanan yüksek enflasyon, özellikle sabit ve dar gelimli vatandaşların, gelir dağılımından en az pay almasını ve geçimlerini sürdürebilmeleri için aşırı derecede zorluklarla karşı karşıya kalmalarını sağlamıştır. Bu zorlukların en büyüğü beslenme ve diğer temel ihtiyaçları karşılayabilme konusunda ortaya çıkmaktadır.

İnsanların, bu zorlukları aşarak sağlıklı, gelecek korkusu olmadan dengeli ve katılımcı bir hayat sürdürebilmeleri , ekonomik açıdan en yüksek çıkarlara sahip olabilmeleri bir takım organizasyonlara bağlıdır. Söz konusu organizasyonların en başında, bu insanların bizzat ortak ve yönetici oldukları kooperatif kuruluşlar gelmektedir.

Günümüzde gösterilen ilginin yeterli olmaması nedeniyle kooperatif kuruluşlar hedeflenen ve olması gereken yerde değillerdir. Özellikle bu kuruluşların en aktifi olması gereken tüketim kooperatifleri ülkemizde gerektiği yerde değildir. Bu olumsuzluğun çok yönlü sebepleri vardır. Bu sebeplerin en kapsamlısı ve en kolay çözümlüğü olan sebep ise eğitim ve gerekli danışmanlık hizmetlerinin eksikliğidir.

Kooperatifçilik ilkelerinden birisinin, Eğitim, öğretim ve bilgilendirme olmasına rağmen, bu tür hizmetler örgütlü ve sürekli bir şekilde kooperatiflere ve bu kuruluşlarla ilgili olan insanlara ulaştırılamamıştır. Tüketim kooperatiflerinin rakibi olan işletmeler bu hizmetlerin önemini kavrayarak , bünyesinde bu hizmeti verecek departmanlar oluşturmuş veya bu konuda özel eğitim ve danışmanlık şirketleri ve kuruluşlarından hizmet alır duruma gelmiştir.

Ülkemizde tüketim kooperatifleri henüz 1994 yılında üst örgütlenmesini tamamlayabilmişler, bu konuda yeterli bir çalışmaya sahip olamamışlardır. İşte biz, ileride yapılabilecek bu yöndeki faaliyetlerde temel noktaların belirlenebilmesine katkı olabileceğini düşünerek bu tez çalışmasını hazırladık.

Bu çalışmanın birinci bölümde genel anlamda kooperatifçilik kavramı ve kooperatif türleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde tüketim kooperatifçiliğinin Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişmesi ve bu gün karşı karşıya olduğu işletmecilik ve diğer sorunlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise yaşanan sorunların çözümünde önemli bir yere sahip olan eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulabilmesi konusu ele alınarak, bu hizmetlerin gerekliliğinin saptanması amacıyla, Eskişehir, Afyon, Bilecik ve İzmit illerinde faaliyet gösteren 40 tüketim kooperatifine yönelik yüz yüze görüşme ile birlikte bir anket çalışması yapılmıştır. Bu ankette elde edilen bulgular fazla bir yorum yapılmadan tablolar halinde üçüncü bölümün ilk kısmında aktarılmıştır.

Bu anket çalışmasından elde edilen bulgulara dayanılarak sürekli ve örgütlü eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulabileceği örgüt modelleri de ortaya konmuştur.

Birinci Bölüm

KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI, İLKELERİ VE ÇEŞİTLERİ

I. KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI VE İLKELERİ

A . Kooperatif Kavramı

İnsanoğlu bütün tarihi boyunca iki temel ihtiyaç olan beslenme ve barınmayı en iyi şekilde karşılamak hedefi ile yaşamını sürdürmüştür. Bu hedefini gerçekleştirmek içinde çeşitli organizasyonlar oluşturmuştur. Özellikle sanayi devriminin başlangıç döneminde Avrupa da yaşayan düşük gelirliler ve yoksul insanlar; karşılaştıkları beslenme ve barınma sorunlarını bir araya gelerek oluşturdukları kooperatif organizasyonlar ile çözmeye çalışmışlardır. Bu nedenle ilk kooperatif sanayi devriminin öncüsü olan İngiltere de Rochdale öncülerince kurulmuştur.

Kooperatif, teoriden ziyade pratik yönü ağır basan bir organizasyon olarak bütün dünyada kolayca anlaşılabilir ve hemen hemen her ülkede uygulanabilmiştir. Her ülkede uygulama alanı bulmasına rağmen kooperatifçiliğin evrensel tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu güçlüğün nedeni kooperatiflerin çok değişik amaçlara, birbirinden çok ayrı, ekonomik ve toplumsal sistemlere kolayca uyabilen esnek bir yapıya sahip olmasıdır.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Franz C HELM (Çev. İlhan CEMALCILAR) Kooperatif İşletme Ekonomisi, E.İ.T.İ.A Ya. No. 150 / 92, B.2. Eskişehir, 1979, s. 3.

“Kooperatif” sözcüğü Latince asıllıdır. Latince’de birlikte çalışma beraberce üretme, müşterek hareket etme anlamına gelen “co-operatio”dan gelmektedir.⁽²⁾

Latince’de “Opus” iş anlamındadır. “Oparari” çalışma anlamındadır. “Co” ise birlikte anlamına gelmektedir. “Co - operatio” Fransızca veya İngilizce şekli ile Cooperation dilimize Kooperatif olarak girmiştir.⁽³⁾

Latince kökenli bir sözcük olan kooperatifçilik, en kısa anlatımıyla işbirliği anlamındadır. N. ÖZDEMİR’ in yapmış olduğu geniş bir tanımlamaya göre ise, kooperatif; “Üretim, tüketim, kredi, konut sağlama gibi başlıca ekonomik gereksinimleri karşılamak amacı ile kendi istek ve arzuları ile bir araya gelen, gereksinimlerini karşılamak için kendi ekonomik çabaları ile bir işyeri ve işletme meydana getiren insanların birleşmeleridir.”⁽⁴⁾

Alex F. LAIDLAW ise, kooperatifçilik ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır; “Bir toplumsal ve ekonomik sistem olarak kooperatifçilik, tek bir kavram yada toplumsal kavramdan çok bir dizi düşünüş ve inanişaya dayanır. Bunlar arasında; güçsüzlerin ortak bir güç elde edebilmek üzere bir araya gelmeleri, kazanca ve yitirmeye eşit düzeyde ortak olmaları, kendi kendine yardımı, ortak sorunları olan kişilerin bir araya gelmelerini, insanın paraya üstünlüğünü, bireyi sömürmeyen bir toplum arayışını, belki de Ütopya’ ya erişme özlemini sayabiliriz.”⁽⁵⁾

Bu tanımlar, kooperatifçilik kavramının ekonomik ve toplumsal yönünü vurgulamaktadır. Ülkemizdeki kooperatifçilik anlayışını en iyi şekilde ifade eden ve işleyişine ilişkin kanuni çerçeveyi belirleyen 1163 Sayılı Kooperatifler kanunu ise kooperatifi şöyle tanımlamaktadır. “ Kooperatifler, tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım , dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli kuruluşlara kooperatif denir”⁽⁶⁾ .

⁽²⁾ Ragıp SAĞOL, **Kooperatif Nedir?**, Ankara, 1966, s. 13.

⁽³⁾ Nurettin HAZAR, “Kooperatif Kelimesinin Anlam ve Çeşitli Dillerdeki Karşılıkları”, **KARINCA KOOPERATİF POSTASI**, S. 363, (Şubat 1967), s. 3 - 5.

⁽⁴⁾ Necdet ÖZDEMİR, **Kooperatifçilik**, A.İ.T.İ.A Ya. No. 163 / 3, Ankara, 1981, s. 77.

⁽⁵⁾ Alex F. LAIDLAW (Çev. Haluk UZEL), **2000 Yılında Kooperatifler**, Yol Koop. Yay. No: 7, Ankara, 1981, s.64.

⁽⁶⁾ Orhan Nuri ÇEVİK, **Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat**, B. 3, Ankara, 1990, s. 985.

Yapılan bu tanımların ortak yönlerini ele alarak, Kooperatifi; belirli ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağı olmayan insanların, bu ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla gönüllü olarak bir araya gelerek oluşturdukları, kendi kendine yardım ve dayanışma ilkelerine dayanan demokratik bir kuruluş, şeklinde tanımlayabiliriz.

İnsan oğlunun tarihi boyunca oluşturduğu organizasyonların içinde en demokratik olan ve sorunların çözümünde en pratik uygulamaları ortaya koyan kuruluşun Kooperatif olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir.

B - Kooperatifçilik İlkeleri

Avrupa' da ve özellikle 18. ve 19. Yüzyılda İngiltere' de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ekonomik ve sosyal değişmelere neden olmuştur. Bu değişmeler yeni bir toplumsal sınıfı yaratmıştır, bu sınıf işçi sınıfıdır. Acımasızca uygulanan bireysel kapitalizm bu sınıfın hayat şartlarını iyice kötüleştirmiştir.

Bu durumun sonucunda, Robert Owen ve Dr. William King gibi düşünürlerin de katkıları ile işçi sınıfının ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesini sağlamak için kooperatifçilik fikri uygulamaya konulmuştur. 1844 yılında İngiltere'nin Manchester yakınındaki Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisi Robert Owen' in öncülüğünde ilk kooperatifi kurmuşlardır.

Rochdale öncüleri, kooperatifçiliğin temeli olan bazı esasları da ortaya koymuşlardır. Bu esaslar başlangıçta açık ve ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Ancak zamanla ekonomik ve sosyal hayatta meydana gelen gelişmeler sonucunda bu esaslar çeşitli değişikliklere uğramış ve güncelleştirilmiştir.

ICA (Uluslararası Kooperatifler Birliği)'nin 20 - 23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılan 31.Kongresinde kooperatifçilik ilkeleri en son olarak yeniden belirlenmiştir. Bu belirlemede kooperatifçilik değerlerini yansıtan 7 kooperatifçilik ilkesi kabul edilmiştir.

ICA'nın 1995 yılı kongresinde belirlenen kooperatifçilik ilkeleri şöyledir. (7)

- 1- Gönüllü ve Açık Üyelik
- 2- Demokratik Üye Yönetimi (Denetimi)
- 3- Üyenin Ekonomik Katılımı
- 4- Özerklik ve Bağımsızlık
- 5- Kooperatifler Arası İşbirliği
- 6- Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme
- 7- Topluma Karşı Sorumluluk.

1- Gönüllü ve Açık Üyelik

Kooperatif anlayışın dayandığı gönüllülük ve istekli olma esaslarının temelini oluşturduğu açık üyelik ilkesi ve dayandığı esaslar ICA'nın kuruluş yasasında da açıkça belirtilmiş ve bu kuruluşa üye olan ülkelerce de kabul edilmiştir.

ICA'nın kuruluş yasasının 8. maddesinin ikinci fıkrasının birinci bendi "Bir kooperatif toplumunun üyeleri, gönüllü ve suni kısıtlamalara veya sosyal, siyasi ırk ve din gibi ayrımlara tabi tutulmaksızın üyelik sorumluluğunu taşımaya istekli olmalıdır" şeklindedir. (8)

Kooperatifçilik literatüründe bu ilkeye gönüllü ortaklık da denilmektedir. Kooperatiflerin başarıya ulaşması ancak kooperatifçiliğe inanan insanların kooperatiflere girmesiyle sağlanabilir. Kooperatiflere zorla üye yapılması kooperatifleri başarılı kılmaz. (9) Gönüllülük, esası, kooperatife üye olanlara beraberinde sorumlulukta yüklemektedir. Bu sorumluluk kooperatifin başarılı olması için ortakların üzerlerine düşen yükümlülükleri aksatmadan yerine getirmeleridir.

Bu nedenle bu ilke yanlış anlaşılmalı, kooperatife karşı yükümlülüklerini yerine getiremeyecek olanlar yani ana sözleşme şartlarını taşımayanlar için gerekli sınırlamalar açık üyelik ilkesine konabilir. Bu ilke kooperatiflerde giriş olduğu kadar kooperatiften çıkış da düzenler. Serbest giriş ilkesi kooperatiften serbestçe çıkabilmeyi de ifade etmektedir. Ancak bu çıkışta da, ana sözleşme ile sınırlandırma getirilebilir. (10)

(7) Ahmet ÖZÇELİK "Kooperatif İlkelerindeki Değişiklikler", **KARINCA DER.**,S:707, (Eylül 1995),s.20.

(8) Zübeyir ÖZGÜR, **Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Eskişehir Uygulaması**, Y. Lisans Tezi, Eskişehir, 1991, s. 10.

(9) ÖZGÜR, a.g.e. s. 10.

(10) Nurcan TURAN, **Konut Sorununun Çözümünde bir Alternatif olarak Konut kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut kooperatiflerinin Sosyo - Analizi**, Doktora Tezi, Eskişehir, 1992, s. 13.

2- Demokratik Üye Yönetimi (Denetimi)

Kooperatifler yapılan tanımlamalardan anlaşıldığı gibi demokratik kuruluşlardır. Bu yönüyle diğer kuruluşlarla temelde farklılık göstermektedirler. Demokratik yönetim ilkesi, tüm üyelerin eşitliğine dayalı kendi kendini yönetme anlamına gelir. Karar almada, öteki tür işletmelerin tersine, yatırılan sermaye değil bireysel katılım etkilidir.

Demokratik yönetim demek, kooperatif yöntemi ile ilgili tüm kararların kooperatif genel kurulunda alınmasıdır. Kooperatif genel kurulu ise kooperatif ortaklarının tümünün eşit katılımı ile oluşturulmuş bir kuruldur. Demokratik yönetim , kooperatif genel kurullarında hazır bulunan ortakların her birinin, her çeşit meselelerin halli için alınacak kararlarda bunların koydukları sermaye paylarına bakılmaksızın yalnız bir oya sahip olması demektir.

Bir kişi, bir oy şeklinde formüle edilen bu prensip siyasal demokrasinin ekonomik demokrasiye çevrilişinden başka bir şey değildir. ⁽¹¹⁾ Kooperatiflerde ortaklığın herkese açık oluşu ve her ortağın bir oyu bulunuşu kooperatifleri sermayeye dayalı işletmelerden ayıran ve onları ideal kılan en önemli etkendir.

Demokratik üye yönetimi ilkesinde; kooperatiflerin politikalar üretme ve karar alma süreçlerinde üyelerin etkin biçimde katılımı yolu ile denetlenen demokratik örgütler olduğu vurgulanmaktadır. Bununla beraber temsilcilerin yani yönetimin doğrudan doğruya üyelere hesap verme sorumluluğunun taşıdığı ayrıca belirtilmektedir. Seçilmiş yöneticiler ancak üyelerinin güveni olduğu sürece iş başında kalabilirler. Kooperatif ne seçilmiş yöneticilerinin ne de çalışanlarıdır, her şey üyenindir. Bu nedenle seçilmişler üyelerin denetimindedirler.

Bir kişi, bir oy prensibi gerçek kişilerden kurulu ilk derece kooperatiflerde tam uygulanabilir. İkinci derece kooperatif teşekküllerde, (Birlikler, federasyonlar gibi) ortaklar arasında tüzel kişilikler bulunduğundan, bu prensip bazı değişikliklere uğrar, mesela bazı birliklerde, birliğe ortak olan ilk derece kooperatife, kendi ortaklarının sayısı ile veya birlikle yaptığı muamele hacmiyle uygun olarak oy hakkı tanınır. ⁽¹²⁾

Hemen hemen tüm ülkelerde kooperatifler mevzuatını düzenleyen kanunlarda bu ilke yer almıştır. 1163 sayılı kooperatifler kanunumuzda da 49. maddesinde Demokratik yönetim ve temsil ilkesi yer almıştır.

(11) Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Çalışma Raporu, "Kooperatifçiliğin Doğuşu ve Gelişimi."
(Haziran 1992). Ankara, s. 27.

(12) Çalışma Raporu, a.g.e., s.27.

Bu madde “Bir ortak genel kurulda birden fazla ortağı temsil edemez” demektir. Kanununun 48. maddesi ise Genel kurulda her ortak bir oya sahiptir şeklinde belirtilmektedir. Bu ilke ayrıca serbest giriş ilkesinin de tamamlayıcısıdır. Demokratik üye denetimi ilkesi daha geniş bir açılımı ortaya koymakta, üyenin sadece genel kurullara katılması yetmemekte, üyenin, sorumluluklarını bilerek kooperatif politikalarının üretilmesinde ve kararların alınmasında en geniş katılımı sağlaması gerektiğini belirtmektedir.

3. Üyenin Ekonomik Katılımı

Kooperatiflerin tanımı yapılırken kar amacı gütmeyen, ortaklarının ekonomik çıkarlarını ön planda tutan ortaklıklardır şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadede en önemli unsur kar amacı gütmek tabiridir.

Kooperatifler kar amacı gütmekle birlikte, bir yandan da kooperatifin amacına ulaşması için devamının sağlanması gerekir. Kooperatiflerin amaçlarına ulaşması ve faaliyetlerini sürdürebilmesi için gelire ihtiyaç vardır. Kooperatif ortakları genellikle ekonomik yönden güçsüz kişiler olduğu için, bu gerekli olan gelirin tamamı ortaklardan karşılanmamaktadır.

Günümüzde rekabetin arttığı bir ortamda faaliyetlerini sürdürmek durumunda olan kooperatiflerinde rekabet şartlarında güçlü olabilmeleri, maliyet unsurlarını en aza indirmelerine bağlıdır. Bu nedenle piyasa fiyatlarının çok altında mal satamazlar.⁽¹³⁾

Bütün bu açıklamalar kooperatif işletmelerinde faaliyetleri sonucunda bir gelir gider farkı elde ettiklerini veya elde etmek zorunda olduklarını bize kanıtlamaktadır. Elde edilen bu gelir gider farkı kooperatif faaliyetlerini sürdürme amacıyla kullanılır. Elde edilen gelir gider farkı gerekli harcamalar yapıldıktan sonra fazlalık verebilir.

Elde edilen kar çeşitli fonlara dağıldıktan sonra yasaların ve ana sözleşmenin belirlediği oranda risturn olarak dağıtılabilir. Diğer taraftan kooperatifle sadece ortaklar alışveriş yapmazlar özellikle tüketim kooperatiflerinde ortak dışı alışverişlerde yapılır. kooperatif bu işlemlerden de kar elde eder. İşte elde edilen bu kar risturn olarak dağıtılmaz.⁽¹⁴⁾

⁽¹³⁾ Yılmaz ÜRPER, *Kooperatif İşletmeciliği*, Eskişehir, 1992. s.43.

⁽¹⁴⁾ ÜRPER, a.g.e., s.44.

Ancak 25.10.1988 tarihinde 3476 Sayılı kanunla yapılan değişiklikte, (38. maddenin 4. fıkrası) “Ortak dışı işlemlerden elde edilen karın ortaklara Sermaye Payları oranında dağıtabileceği ana sözleşmede hükme bağlanabilir, dağıtılmadığı taktirde, bu kar kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere bir fonda toplanır.” Şeklinde ifade edilmiştir.

3476 sayılı yasa hükümlerince risturn dağıtılıp dağıtılamayacağı ortaklarca kararlaştırılır ve bu durum ana sözleşmede belirtilir böyle bir hüküm ana sözleşmede yer almamışsa risturn dağılamaz.

Kooperatiflerin kuruluşunda yer alan insanlar daha çok ekonomik yönden güçsüz insanlardır. Eşitlik ve adalet ilkesi gereği tüm ortaklar arasında sermaye payı yönünden bir farklılık yoktur. Bu yönleriyle kooperatifler diğer işletmelerden özellikle sermayeye dayalı ortaklıklardan farklıdırlar. Bu ortaklıklarda sermaye değil birey olarak insanın katılımı ön plandadır. Bunun yanı sıra kooperatiflerin finansman sorunlarını aşması ve diğer işletmelerle daha iyi rekabet edebilmesi için sermaye birikimine de ihtiyaç vardır.

Kooperatiflerde sermayeye katılmanın üst sınırı vardır. Sermaye şirketlerinde ise böyle bir sınırlama yoktur. Ayrıca sermaye şirketlerinde sermaye paylarını gösteren senetler el değiştirebilir, bu senetler kıymetli evrak niteliğinde olduğu halde kooperatif ortaklık senetleri kıymetli evrak niteliğinde olmayıp sadece kanıt vesikasıdır.⁽¹⁵⁾

4-Özerklik ve Bağımsızlık

Kooperatifler özerk, kendi kendine yardım eden üyeleri tarafından denetlenen organizasyonlardır. Eğer kooperatifler hükümete girmek dış kaynaktan sermaye artırmak gibi diğer organizasyonlar ile beraber faaliyetlerini sürdürmek durumunda kalırlarsa, üyeler tarafından yapılan demokratik denetimi ve özerkliklerini korumalıdırlar.

Kooperatifler ve üst örgütleri devletin himayesinden ve sıkı kontrolünden uzaklaşarak kendi imkanlarıyla etkinliklerini sürdürebilmelidirler. Bunun için kooperatiflerin üst örgütleri herhangi bir bakanlığın etkisinde kalmaksızın fedarasyon ve konfederasyon şeklinde örgütlenerek birim kooperatiflerin denetimlerini bağımsız bir şekilde yapacak konuma gelmelidir.

⁽¹⁵⁾ Yılmaz ÜRPER, a.g.e., s.42.

Kooperatifler amaçlarına ulaşabilmek için belirli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapabilirler. Bu işbirliği ortamı sağlanırken en fazla desteği işçi sendikalarında ve yerel demokratik örgütlerden görürler. Kooperatifler bu desteği alırken bu tür kuruluşların vesayeti altına girmemeli, bu tür kuruluşlardaki yönetimlerin etkinliklerini kullandıkları aracı kuruluşlar haline dönüşmemelidir.

Bu gibi durumlarda sendikalarda ve diğer örgütlerde yaşanan olumsuzluklar ve çekişmeler kooperatiflerin doğrudan etkileyecektir. Bu olumsuz etki kooperatif hareketi gelişmesini de engelleyecektir.

5. Kooperatifler Arası İşbirliği

Kooperatifler, kuruluş amaçlarına en kısa zamanda ve en yüksek düzeyde ulaşabilmek için karşılıklı olarak yardımlaşma ve dayanışma içinde çalışmalıdırlar. Çünkü kooperatifler özel işletmelerden sermaye yönünden ve diğer bazı özellikler yönünden daha güçsüzdürler. Bu güçsüzlük kooperatiflerin sermayeye değil eşitlik, adalet ve bireye önem veren bir anlayışla oluşturulduklarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu ilke, kooperatifin kendi ortaklarına ve topluma en yararlı şekilde hizmet verebilmesi için olanakları çerçevesinde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde, diğer kooperatiflerle iş birliğine gidilmesini önermektedir.⁽¹⁶⁾

Kooperatifler önce ülke içinde yatay ve dikey, daha sonra milletler arası seviyede işbirliğine giderek güçlerini artırmak durumundadırlar. Bu ilkenin, Tüketim kooperatiflerinde tam uygulanma oranı %17.25 tir. Tarım Satış Kooperatiflerinde % 83.33 oranında, Tarım Kredi Kooperatiflerinde %70 oranında, 1163 sayılı yasaya tabi tarımsal amaçlı kooperatiflerde %57,14 oranında kısmet tatbik edilmektedir.⁽¹⁷⁾

Özellikle son dönemde, artan serbest piyasadaki rekabet zorlukları, kamuoyu oluşturabilme çalışmaları ve kooperatiflerin üçüncü sektör olarak kabul edilmesi için örgütlenmiş, işbirliği içindeki kooperatifçilik kooperatifleşmenin başarısı için şart olmuştur. Kooperatifçiliğin olumlu yönde kamuoyu oluşturabilmesi bütün kooperatif kuruluşların birlikte, beraberce hareket edebilmelerine bağlıdır.

⁽¹⁶⁾ Nurcan TURAN, a.g.e., s.14.

⁽¹⁷⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a.g.e., s.19.

6. Eğitim , Öğretim ve Bilgilendirme

Kooperatifçiliğin gelişmesi ve anlaşılması için ortaya konmuş olan 7 ilkedен birisi de eğitim uygulama ve bilgi ilkesidir. Bu ilke gösterdiği fonksiyon açısından diğer ilkeleri bütünleştiren ve uygulamalarını kolaylaştıran bir özelliğe sahiptir. Son değişiklikten önceki ilkelerde kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi adındaki bu ilke; bilgi çağına girilmesi, sürekli ve uygulamalı eğitimin öneminin artması ayrıca kooperatifçiliğin yaşadığı sorunların çözümünde eğitim faaliyetlerinin ön plana çıkması bu ilkenin eğitim, uygulama ve bilgi adına dönüşmesine yol açmıştır.

Kooperatifçiliği geliştirmek amacıyla, kooperatif ilke ve yöntemlerinin kooperatif ortaklarına, yöneticilerine, çalışanlarına ve bütün halka öğretilmesi ve benimsetilmesi amacını güden bu ilke kooperatifçiliğin gelişmesi için en gerekli ilkedir. Kooperatifçilik eğitimi geniş kapsamlıdır. Sadece kooperatif bilgisini içermez, kooperatifler de bir işletme sayıldığı için, işletme bilgisini ve genel ekonomiden soyutlanamayacağından ekonomi bilgisini de içerir. Diğer yandan sadece kooperatifte olanları içermeyip kooperatif dışındakileri de yansıtır.⁽¹⁸⁾

Kooperatifçilik eğitimi genel anlamda kooperatif içi eğitim ve kooperatif dışı eğitim olmak üzere iki aşaması olan bir faaliyet olup, kooperatif içi eğitim ise kendi içinde kooperatif yönetici ve personeline verilecek eğitim, kooperatif ortaklarına verilecek eğitim olarak iki aşamada ele alınmalıdır.

Kooperatif dışı eğitim ise kooperatif ortağı olmayan halk, öğrenciler, üniversiteler ve kamuoyu oluşturan kişi ve kurumların kooperatifçilik konusunda eğitilmesidir. Bu yöndeki faaliyetlerin kooperatiflerin yanı sıra Devlet tarafından yürütülmesi gerekmektedir.

Dar anlamda Kooperatifçilik eğitimi, kooperatiflerin kendi çabaları ile ortaklarına verdikleri eğitimdir. Diğer yandan yöneticilerin ve görevlilerin eğitimi, halkın ve önderlerin eğitimi daha teknik boyutlu olduğu için başta üniversiteler olmak üzere bu konuda kurulmuş okul, enstitü ve araştırma kurumları tarafından yapılmaktadır.⁽¹⁹⁾

⁽¹⁸⁾ Carlos Uribe GARZON (Çev: İnal Cem ASKUN) "Kooperatifçilik Eğitiminin Kapsamı". ESADER, C.XI, S.1 (Ocak 1975). s.197.

⁽¹⁹⁾ Yılmaz ÜRPER. a.g.e. s.51.

Ülkemizde kooperatifçilik eğitiminde, yol göstermek, öğüt vermek ve bu konudaki faaliyetlere yardımcı olmak bir görev olarak devlete verilmiştir.1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun ilgili 94 maddesi ;“Kooperatifçiliğin tanıtılması, eğitimi ve organizasyonlarında yol göstermek örgütleriyle yönetim ve faaliyetlerine yardımda bulunmak gibi hizmetler için kooperatiflerin yıllık bilançolarına göre hasıl olan müspet gelir gider farkının %1 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı emrinde bir fona yatırılır.” demek suretiyle bu görevi belirtmektedir.

Özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde kooperatifçilik eğitimi daha da önem taşıması nedeniyle iyi bir eğitim için kooperatiflerin, üst kuruluşlarının ve kooperatif dışındaki kuruluşların işbirliği yapması şarttır. Bu nedendir ki diğer küçük ve orta ölçekli işletmelerde olduğu gibi kooperatiflerde sürekli ve örgütlü eğitim ve danışmanlık hizmetlerini istedikleri anda alabilecek bir yapıya kavuşmalıdır.

7. Topluma Karşı Sorumluluk

Kooperatifler, üyelerinin ihtiyaçlarını ve istediklerini karşılıyor iken, faaliyette buldukları toplumun kalkınması için de çalışırlar. Bu çalışmaya üyelerinin uygun bulduğu politikalar vasıtasıyla yürütürler.

Kooperatifler; tüketicinin korunması, çevrenin korunması ve halkın bilinçlendirilmesi gibi toplumsal faaliyetleri de faaliyet alanlarına katmak durumundadır. Ayrıca kooperatiflerde ortaya çıkış felsefesi itibari ile bireyci anlayıştan çok toplumcu anlayış her zaman ön plandadır.

Kooperatifler faaliyet alanlarını ve izleyecekleri politikaları belirlerken kendi üyelerinin görüşlerini alarak hareket etmek durumunda olan, birlikteliğin ve toplu hareketliliğin ön planda olduğu kuruluşlardır. Gelişmiş kooperatifçilik hareketine sahip toplumlarda toplumsal barış ve sosyal dayanışma en üst seviyede olup demokratikleşme konusunda ileri noktalara ulaşmıştır.

II. KOOPERATİFLERİN SINIFLANDIRILMASI VE KOOPERATİF TÜRLERİ

A. Kooperatiflerin Sınıflandırılması

Kooperatifler, çok değişik açılardan bakılarak sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Yapılan bu çalışmalar incelendiğinde kooperatifler hukuki yönden sınırlı sorumlu yada sınırsız sorumlu kooperatifler olarak sınıflandırıldığı görülmüştür. Ekonomik yönden incelendiğinde ise kooperatifler, kooperatiflerin ortağı olduğu kooperatifler, Üretim Kooperatifleri, Kredi Kooperatifleri ve Tüketim Kooperatifleri şeklinde sınıflandırmalar yapılmıştır.⁽²⁰⁾

Sosyolojik etkenler, çalışma alanları ve sosyal değerler yönünden kooperatiflerin incelenmesi sonucunda yapılan sınıflandırmalarda ise kooperatifler; Kırsal Kooperatifler, Kentsel kooperatifler veya Gerçek kooperatifler ve Görünürde kooperatifler şeklinde tasnif edilmiştir.⁽²¹⁾

Kooperatifler ayrıca kuruldukları ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapılarına göre değişik sınıflandırılması yapılmıştır. Bütün bu sınıflandırmalarda yer alan ve geleneksel ya da klasik yaklaşım olarak adlandırılan sınıflandırmada ise kooperatifler üretim faaliyeti ve tüketim faaliyeti dikkate alınarak, ayrıca bu faaliyetleri tamamlayıcı faaliyetler göz önünde tutularak tasnif edilmiştir.⁽²²⁾

Hemen hemen bir çok ülkede geçerli olan başka bir sınıflandırmada ise kooperatifler tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlı kooperatifler olarak belirtilmiştir. Bu sınıflandırmada kooperatiflerin yürüttükleri faaliyetler ve amaçlar dikkate alınmıştır.

⁽²⁰⁾ Ünal TEKİNALP, **Ortaklıklar Hukuku**, İstanbul, 1976, C.II, s.328.

⁽²¹⁾ Zübeyir ÖZGÜR, a.g.e., s.23.

⁽²²⁾ ÖZGÜR, a.g.e., s.24.

B . Kooperatif Türleri

a . Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Tarımsal amaçlı kooperatifler denildiğinde faaliyet alanı tarım, ortakları çiftçiler olan kooperatifler akla gelir. Bu kooperatiflerin, üretimi artırmak, ürünü değerlendirmek, girdileri ucuza temin etmek gibi temel amaçları vardır.

Tarımsal amaçlı kooperatifler gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkelerde de yaygınlaşmış kooperatif sayısı ve ortağı yönünden en üst seviyelere ulaşmış kooperatif türüdür. Tarımsal Sorunlarının büyük bir kısmını çözmüş olan gelişmiş ülkelere baktığımızda ve tarımsal istatistikleri incelediğimizde tarımsal kooperatiflerin yerini ve önemini açık bir şekilde görebiliriz.

Örneğin, A.B.D'de üretilen hububatın %50'den fazlası tarımsal kooperatiflerce pazarlanmaktadır. Yine aynı ülkede petrol üretimi ve pazarlamasında da önemli fonksiyonu vardır. Diğer taraftan Fransa'da sütün % 45'i buğdayın % 77 'si, şarap ve alkolün % 60 'ı hayvan yemlerinin % 40'ı meyve ve konservenin % 42'si tarımsal kooperatifler tarafından üretilmektedir.⁽²³⁾

Ülkemizde de ilk uygulama alanı bulmuş olan kooperatif türü tarımsal amaçlı kooperatiflerdir. 1992 yılı sonu itibariyle toplam kooperatif ortağı sayısının büyük bir bölümü yaklaşık % 65'i tarımsal amaçlı kooperatif ortağıdır. Devlet özellikle tarımsal amaçlı kooperatiflere yakın ilgi göstererek desteklemektedir.

1. Tarımsal Alım Kooperatifleri

Bütün üretim alanlarında olduğu gibi, tarım kesiminde de hızlı gelişmeler ve değişiklikler tarımsal üretimin boyutlarındaki değişmeler ve değişiklikler, tarımsal üretimin boyutlarını değiştirmektedir. Özellikle üretim girdilerinde önemli değişmeler olmaktadır. Doğal gübrenin yerine suni gübre, ilaçlama, yeni cins tohumluk, makine ve araçların değişmesi üreticiyi dışa bağımlı hale getirmiştir. İşte bu bağımlılıktan üreticinin fazla zarar görmemesi için tarımsal alım kooperatifleri kurulmuştur.

⁽²³⁾ Yılmaz ÜRPER, a.g.e. s. 97.

Bu kooperatiflerin genel olarak amaçları ve işlevleri şöyle olmaktadır. ⁽³⁵⁾

1. Toplu satın almanın sağladığı artan pazarlık gücü nedeniyle tarımsal girdileri elverişli bir fiyatla sağlar. Doğrudan doğruya fabrikadan yada ithalatçıdan alım yaparak aracı sayısını azaltır.

2. Üreticiler açısından en elverişli tip ve kalitedeki üretim araçlarını sağlar. Ayrıca, bu üretim araçlarının kullanım yöntemlerine ilişkin teknik eğitim ve önderliği üreticiye sağlar.

Tarımsal alım kooperatifleri, sınırlı sorumlu bir ticari örgütlenme olup ortakların spekülatif işlemlerden korunmasını amaç edinirler.

Tarımsal kooperatiflerin olduğu ülkelerin bir kısmında, tarım tekniğinin gerektirdiği girdilerin kullanılma alışkanlığının yayılmamış olması ve çeşitli kuruluşların ve diğer tarımsal kooperatiflerin bu fonksiyonu üstlenmesinden dolayı tarım alım kooperatifleri gelişmemiştir. ⁽³⁶⁾

Türkiye’de bağımsız olarak tarımsal alım kooperatifleri yoktur. Ancak girdileri sağlamada, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Zirai Mücadele kurumu, Tarım kredi kooperatifleri, Tarım Satış ve Pancar Ekicileri ve köy kalkınma kooperatifleri önemli roller üstlenmişlerdir.

2. Tarım Kredi Kooperatifleri :

Tarımsal üretimin bazı özellikleri, bu kesimin kredi ihtiyacını sürekli artırmaktadır. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz.

- 1 - Üretici tasarruflarının kıt olması
- 2 - Miras ve çeşitli nedenlerle üretim alanlarının parçalanması
- 3 - Üretimin tabiat şartlarına aşırı bağlı olması
- 4 - Tarımsal üretim, metot ve tekniklerinde hızlı değişim.

Tarımsal üretimin bu özellikleri finansman ihtiyacını sürekli bir biçimde gündeme getirmektedir. İşte bu ihtiyaç tarım kredi kooperatiflerinin doğuşunun en temel etkenidir.

⁽³⁵⁾ Rıdvan KARALAR, *Tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler E.İ.İ.A.*
Yay No: 126 / 76, Eskişehir 1975, s. 54.

⁽³⁶⁾ Ziya Gölalp MÜLAYİM, *Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik*, Bilgi Yay. No: 18, Ankara 1992, s. 480.

Özellikle küçük üreticiler bankalardan ve diğer kuruluşlardan kredi kullanamamaktadır. Bunun nedeni faizlerin uygunsuzluğu veya teminat güçlüğüdür. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve küçük üreticiyi kredilendirmek amacıyla tarım kredi kooperatiflerinin doğuşunun en temel etkenidir.

Tarım kredi kooperatifleri ortaklarına sağladıkları krediyi üçüncü şahıslardan, bankalardan ve devletten sağlarlar. Çünkü ortakların koydukları sermayeler yetersizdir. Tarım kredi kooperatiflerinin geliştiği ülkelerde ise kooperatif bankaları kurularak krediler bu bankadan sağlanmaktadır. Örneğin Almanya, Avusturya, İsviçre, Hollanda gibi ülkelerde kooperatifler bankası mevcuttur. ⁽²⁶⁾

Fransa, A.B.D, Küba ve Japonya'da olduğu gibi ülkemizde de kooperatifler bankası mevcut olmadığı için tarım kredi kooperatiflerini devlet desteklemektedir. Ülkemizde ilk kurulan kooperatif türü olması ve devletin büyük desteği nedeniyle Tarım kredi kooperatifleri hızlı bir gelişme göstermiştir.

Tarım kredi kooperatiflerinde Bölge birlikleri ve Merkez birlik oluşturulmuş olup 1992 yılı sonu itibariyle 2483 kooperatif ve 1.560.438 ortağı mevcuttur. Son yıllarda bu gelişmesini daha da artırarak Türkiye Gübre fabrikalarının en büyük ortağı haline gelmiştir. ⁽²⁷⁾

3. Tarımsal Sigorta Kooperatifleri :

Tarımsal faaliyetler doğa ile iç içe olduğu için yürütülürken yüksek oranlı risklerle karşı karşıya kalırlar. Doğal afet, salgın hastalık ve kuraklık gibi riskler bu kesime çok büyük zararlar vermektedir.

Artan teknolojik yenilikler ve yöntemlerle, üreticiler her ne kadar bu risklere karşı mücadele etseler de bir çok riskin ortadan kaldırılması mümkün değildir. Özellikle doğal afetlerde ve kuvvetli salgın hastalıklarda üreticiler çok büyük zararlar görerek güçsüz ve yoksul duruma düşmektedirler. Bu gibi durumlarda üreticilerin çeşitli yollarla desteklenmesi gerekmektedir.

Bu desteklerin arz etmesi üreticinin tembelleşmesine yol açarak bir takım riskleri azaltan önlemlerin alınmasını da yavaşlatabilmektedir. Bu nedenle tarımsal sigorta uygulaması gündeme gelmiştir.

⁽²⁶⁾ Rıdvan KARALAR, a.g.e, s.55.

⁽²⁷⁾ Ziya ÇAĞLAR, a.g.e, s. 29.

Bu uygulama şirket ve kooperatif biçiminde ortaya çıkmıştır. Her iki biçimde de ortak ilkeler mevcut olduğundan kooperatif ve şirketler birbirine benzemektedir. ⁽²⁸⁾

Tarımsal sigorta kooperatifleri, ortaya çıkan kaza ve olaylarda meydana gelen zararın tüm ortaklarca karşılanması yada sabit sigorta primleri toplanarak zararın toplanan primlerden ödenmesi şeklinde faaliyet gösterirler. Bu kooperatifler de şirketlerden farklı olarak toplanan prim fazlalığı ortaklara iade edilir. Primler toplamı zararı karşılamıyor ise eksik olan miktar ortaklardan toplanır. Tarımsal Sigorta şirketlerinde iade ve fark toplama gibi işlemler yoktur. Çünkü onların amacı kar etmektir.

Bir yandan üyelerinin karşılaştığı zararı ve ziyarı karşılayarak üyeleri korumayı amaçlayan, bir yandan da kooperatifçilik hareketine yeni kapital kaynakları sağlamak isteyen tarımsal sigorta kooperatifleri özellikle gelişmiş ülkelerde önemli bir yere sahiptirler. ⁽²⁹⁾

Az gelişmiş ülkelerde ise tarımsal sigorta kooperatifçiliği bazı güçlüklerle karşı karşıyadır. Güçlükler az gelişmiş ülkelerin tarımsal yapısından, teknik ve mali yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı bu tür kooperatiflerin az gelişmiş ülkelerde gelişmesi için devlet desteğine ihtiyaç vardır. Ayrıca tarımsal sigorta kooperatiflerinin bölgesel yada ulusal düzeyde bütünleşmeleri risk karşılamadaki başarıyı artıracak en önemli konulardan birisidir. ⁽³⁰⁾

4. Tarımsal Üretim Kooperatifleri :

Tarımsal üretim kooperatifi : Ortakların üretim faktörlerini birleştirerek üretimi kolektifleştirdiği bir örgüt şeklidir. Ortaklar taşınır ve taşınmaz mallarını, emeklerini ve parasal sermayelerini koyarak üretim yaparlar.

Tarımsal üretim kooperatifçiliği bir çeşit çok amaçlı kooperatifçilik türüdür. Bu tür kooperatifler Sosyalist ülkelerde yaygındır ancak kapitalist ülkelerde de bu tür kooperatifçiliğe rastlanmaktadır. ⁽³¹⁾

⁽²⁸⁾ Yılmaz ÜRPER, a.g.e. s. 104.

⁽²⁹⁾ Rıdvan KARALAR, a.g.e. s. 57.

⁽³⁰⁾ M.Erzurumlu ARIKAN, "Kooperatif İşletmeleri ve Tarımsal Sigorta İşletmeleri" . KARINCA DER., S:416. (Ağustos,1971). s.31.

⁽³¹⁾ ÜRPER, a.g.e. s. 110.

Sosyalist ülkelerde en yaygın tarımsal üretim kooperatifleri, kooperatif çiftlikleridir. Bu çiftlikleri “kolhoz” adı verilmektedir. Bu çiftliklerin üç aşaması vardır. Birinci aşamada ortaklar topraklarını kooperatife verirler bunun karşılığında kira alırlar. İkinci aşamada tüm tarımsal işlemler, hayvancılık dahil ortaklaşa yapılmakta, toprak mülkiyeti olan ortaklar dönem sonunda küçükte olsa kira olmaktadır. Üçüncü aşama da ise Tarımsal üretim tümüyle ortaklaşa yapılmaktadır. ⁽³²⁾

Sosyalist ülkelerin yanı sıra İsrail’de de tarımsal üretim kooperatifleri kurulmuştur. Bu tür kooperatiflere benzer olarak kurulan “kibutzlar” üretimin yanı sıra tüketim faaliyetini de ortaklaşa yürütmektedir. Bu kuruluşlara devlet karışmaz ortaklara yönelik idare ve sosyal güvence kooperatifçe verilmektedir. ⁽³³⁾

Ülkemizde bu anlamda kurulmuş tarımsal üretim kooperatifleri yoktur. Ancak tarımsal kalkınmayı sağlamak amacı ile kalkınma kooperatifleri kurulmuştur. Bu kooperatifler üretimin yanı sıra kültürel ve eğitimsel faaliyetleride yürüterek kırsal kesimin kalkınmasına öncülük etmiştir.

5. Tarım hizmet Kooperatifleri :

Tarım kesiminin yaşadığı sorunların çözümü yönünde, verimliliğin artırılması ve makine kullanımı gibi yönlerde hizmet vermeyi amaç edinerek kurulan kooperatiflerdir. Bu tür kooperatifler üretime yardımcı olan kooperatiflerdir. Örneğin sulama alanında, ilaçlama alanında, makine tedariki ve kullanımı alanında, tohumluk temini ve ıslahı alanında özellikle küçük üreticilerin hizmetine koşarlar. ⁽³⁴⁾

Ülkemizde bu amaçlarla kurulmuş bir çok kooperatif mevcuttur özellikle pancar üreticisine hizmet veren pancar kooperatifleri, sulama kooperatifleri bunların başında gelmektedirler. Pancar Kooperatifleri, üst örgütlenmesini de tamamlayarak pancar çiftçisine çok çeşitli alanlarda hizmet vermektedir. (Tohumluk, makine ve ekipman temini gibi).

Sulama kooperatifleri de D.S.İ ‘nin öncülüğünde ve destekleri ile sulama kanaletleri ve kuyuları ile küçük üreticilere hizmet vermektedirler.

⁽³²⁾ ÜRPER, a.g.e. s. 111.

⁽³³⁾ ÜRPER, a.g.e. s. 112.

⁽³⁴⁾ Rıdvan KARALAR, a.g.e. s. 58.

Tarım hizmet kooperatifi tarım kesimine yönelik çok amaçlı kooperatifler olarak kurulmaktadır. Bu tür kooperatifleşmenin birlik ve beraberlikten yoksun oluşu, tarımsal faaliyete katılan tüm kesime eşit oranda hizmetin gitmesini engellemektedir. Ülkemizde tarımsal kesime götürülen hizmetin ağırlıklı bir kısmı devlet eliyle götürüldüğü için bu alanda kooperatifleşme daha yavaş olmaktadır.

b. Tarım Dışı amaçlı Kooperatifler

1. Konut Kooperatifleri :

Ekonomik büyüme ve gelişmenin hızlı artış göstermesi ve bunun sonucunda kentleşmenin gündeme gelmesi, konut sorununu ön plana çıkarmıştır. Konut sorununun artması ise çözümlerin bir an önce bulunmasını gerektirerek alternatif olarak karşımıza konut yapımında kooperatifçiliği ön plana çıkarmıştır.

Özellikle dar ve sabit gelirli insanların konut ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla konut kooperatifleri kurulmuştur. Birliktelik ve dayanışma esasına dayanan bu kooperatiflerin ana hedefi düşük maliyetle konut ihtiyacının giderilmesi ve planlı kentleşmenin sağlanması olmuştur.

Ülkemizde ilk konut kooperatifi, Ankara'nın başkent olmasından sonra Atatürk'ün de teşvik ve katkılarıyla 1934 yılında kurulan Ankara Bahçelievler Yapı Kooperatifidir. ⁽³⁵⁾

1950 yılına kadar olan dönemde konut kooperatiflerine olan ilgi yok denecek kadar azdır. 1950 - 1960 döneminde kentleşmenin artmaya başlaması ile 80 olan konut kooperatifi sayısı 1800 e çıkmış, 5.400 olan üye sayısı da 100 bine çıkmıştır. ⁽³⁶⁾

Planlı döneme geçildiğinde yani 1963 den itibaren konut sorununun artmasına neden olan kırdan kente göç, sağlıksız hızlı kentleşme ve gecekondulaşma konuları hızla gündeme alınmıştır. Bu nedenle kalkınma planlarında konut kooperatifçiliğine de yer verilmiştir.

(35) Nurcan TURAN, *Konut Sorununun Çözümünde Bir Alternatif olarak Konut Kooperatifleri ve Eskişehir ilindeki Konut Kooperatiflerinin Sosyo - Ekonomik Analizi*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 1992, s. 59.

(36) Ruşen KELEŞ " Türkiye'de Konut Kooperatifçiliği" *Konut Kooperatifçiliği Semineri* (13 -24Eylül 1982) Kent Koop. Yay. No:22/2, Ankara 1982.s.48.

Planlı kentleşme, doğal çevrenin korunması, sağlıklı ve temiz hayat koşullarının sağlanması ve gecekondulaşmanın önlenmesinde kar amacı gütmeyen hareket etmeyi hedeflemiş olan konut kooperatifleri en önemli araçlardır. Ancak, üst birliklerin yetersizliği, devletin denetim konusundaki eksikliği ve artan enflasyon, hızlı nüfus artışı gibi yetersizlikler nedeniyle konut kooperatiflerimiz başlangıçtaki kamu oyu desteklerini ve ilgiyi kaybetmek üzeredirler.

Bu konularda açılan çözüm yolları aranması ve kooperatiflerin denetimi kooperatif üst birliklerince yapılabilecek şekilde yasal düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.

2. Tüketim Kooperatifleri :

Bilindiği üzere kooperatifin gerçek anlamda ortaya çıkışı bu tür kooperatiflerle olmuştur. Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerde en yaygın kooperatifçilik türü tüketim kooperatifçiliğidir. Örneğin Danimarka'da tüketim kooperatifleri nüfusun % 40'ını içine almakta, İngiltere'de nüfusun dörtte birinin ihtiyacı bu kooperatifler tarafından karşılanırken, Finlandiya'da ise gıda ve ev eşyasının % 38 i tüketim kooperatiflerince sağlanmaktadır. Japonya'da da ailelerin % 40 'na yakını tüketim kooperatiflerine üyedirler. ⁽³⁷⁾

Tüketim kooperatiflerinin ortaya çıkışı ve gelişmesi, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu nedenle işçi sınıfları ve onların temsilcileri olan sendikalarla tüketim kooperatifleri arasındaki karşılıklı ilişkiler yüksek düzeydedir. Bu ilişkilerin sonucu olarak daha yoğunlukta olan tüketim kooperatifleri, işyeri tüketim kooperatifleridir.

Ülkemizde de 1930 'lu yıllarda gerçek hüviyet bulan tüketim kooperatiflerinin büyük çoğunluğu işyeri tüketim kooperatifleridir. Tüketim kooperatifler dendiğinde; iyi kalitede ve uygun fiyatla çeşitli tüketim maddelerini sağlayarak, üyelerinin alım gücünü artırmak suretiyle, gerçek gelirlerini ve hayat seviyelerini yükseltmek amacıyla kurulan kuruluşlar akla gelmektedir.

Son yıllarda sıkça gündeme gelen ve bu konuda yasal düzenlemeye de gidilmiş olan Tüketicinin korunması konusunda da en pratik ve örgütlü çözüm tüketim kooperatifçiliğidir. Tüketicinin sadece mal tedariki konusunda değil, eğitimi, birlikteliği ve kamuoyu oluşturma gibi yönlerden de korunmasını sağlayan tüketim kooperatifleri ülkemizde beklenen devlet ve kamuoyu desteğini bir türlü sağlayamamıştır.

⁽³⁷⁾ Yılmaz ÜRPER, a.g.e, s. 112.

Ülkemizdeki tüketim kooperatifleri üretim yapamayan, mal tedariki, stoklama, paketleme, etiketleme ve satış hizmetlerini sunmaya çalışan kooperatiflerdir.

Birlikleşme ve üst örgütlenme çalışmalarını çok geç tamamlamış olan (Tüketim koop. Merk. Birliği 1994 de kuruldu) tüketim kooperatifçiliği, dar kapsamlı, işyeri esasına dayalı, satış faaliyeti ağırlıklı küçük ve orta boy kooperatifler şeklinde gelişme göstermiş olup bir çok sorunlarla karşı karşıdadırlar. ⁽³⁸⁾

3. Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri :

Tarım dışı kesimde üretici pozisyonda bulunan, esnaf ve Sanatkar, küçük sanayici ve el emeği yoğun işyerlerinin öncelikle kredi ihtiyacının giderilmesi amacıyla bu tür kooperatifler kurulmuştur. Bu kooperatifler bu kesimin kredi ihtiyacının yanı sıra mal ve hizmet sağlama yönünde de faaliyet gösterirler.

Esnaf ve Sanatkarlar kooperatifleri ortaklarına, sadece, Türkiye Halk bankası tarafından açılan krediler için kefil olmaktadır. Henüz ülkemizde kooperatifler bankası olmadığı için bu görevi Halk bankası üstlenmektedir. Proje sunulması, geliştirilmesi, teknik danışmanlık, kredi kontrolü gibi işlemlerde bu banka tarafından yürütülmektedir. Küçük Sanayi kooperatifleri de bu tür kooperatiflerdendir. ⁽³⁹⁾

Bu tür kooperatifler 31.12.1992 itibariyle 26 adet bölge birliği ve 873 adet birim kooperatif ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet kooperatifleri Merkez birliğiyle örgütlenmesini tamamlamış olarak esnaf ve sanatkarın ve küçük Sanayicinin büyük bir bölümüne hizmet vermektedir. Bu kooperatiflerin yaklaşık 850 bin üyesi mevcuttur. ⁽⁴⁰⁾

4. Taşıyıcılar Kooperatifleri :

Türkiye'de son yıllarda hem nitelik nicelik olarak gelişen bir başka kooperatif türü de taşıyıcılar kooperatifleridir. Taşımacılığı bilfiil meslek edinen kimseler (Kamyoncular, Otobüsçüler, minübüsçüler,deniz motorcuları) tarafından kurulurlar. Amaçları, ortakların taşıma hizmetlerini pazarlamak, ortakların taşıma hizmetleri ile ilgili yedek parça gibi araç gereçleri tedarik etmek, taşıma işleri ile ilgili tesisler kurmak gibi taşımacılığa yönelik hizmetlerin verilmesidir.

⁽³⁸⁾ Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Çalışma Raporu Haziran 1992 , s. 38.

⁽³⁹⁾ Yılmaz ÜRPER a.g.e. s. 31.

⁽⁴⁰⁾ Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Çalışma Raporu Haziran 1993 , s. 40.

Bu kooperatife ortak olabilmek için kişinin mutlaka taşıtı olması şarttır, kişi şöfor olduğu halde taşıtı yoksa ortak olmaz.

Ülkemizde 1992 yılı sonu itibariyle 1602 kooperatif mevcut olup bu kooperatiflerin üye sayısı ise 83.003 tür. Yine Bu kooperatiflerde birlikleşme ve üst örgütleşme son derece zayıftır. Ülkemizde Taşıyıcılar kooperatif birliği 8 dir bunlara üye 86 kooperatif mevcuttur. Bu sayı 1602 kooperatife göre çok azdır. Bu tür kooperatiflerin henüz merkez birliği ise mevcut değildir. ⁽⁴¹⁾

Ülkemizdeki trafik sorunun çözümünde önemli bir yeri olan şoförlerin eğitimi ve desteklenmesi konularında, ithalat ve ihracata taşıma problemlerinin çözümünde taşıyıcılar kooperatifleri önemli bir konumdadırlar. Bunun için de bir an önce bu tür kooperatiflerin üst örgütlenmelerini tamamlamaları gerekmektedir.

5.Emek Değerlendirme Kooperatifleri :

Emek değerlendirme kooperatifleri, ortaklarının emeğini değerlendirerek öncelikle ortakları için istihdam ve iş yaratan bir kooperatif türüdür. Kooperatif işletmenin çalışanları ile işverenleri aynı insanlardır, yani kooperatif ortaklarıdır. ⁽⁴²⁾

Bu tür kooperatiflerde amaç işsizliğin önlenmesi ve kişilerin kendi işlerinin kendileri tarafından temin edilmesi emeğin ve sermayenin birleştirilmesidir.Emek değerlendirme kooperatifleri, işsizliğin önlenmesinde uygulanabilecek en pratik modellerden birisidir. Ayrıca özelleştirme çalışmaları nedeniyle ülkemizde bu modelin ileride uygulama alanına girecek kooperatif türlerinin başında olacağı beklenmektedir.

Emek değerlendirme kooperatifleri, hizmet kooperatifleri ile aralarında benzerlikler olmasına rağmen farklı tür kooperatiflerdir. Hizmet kooperatifleri ortakları için ucuz maliyetli hizmet üretirken, emek değerlendirme kooperatifleri doğrudan doğruya ortaklarına iş verirler ve emeklerini değerlendirirler⁽⁴³⁾

Emek değerlendirme kooperatiflerinde ortakların kooperatifle olan bağlantıları çok sıkıdır çünkü ortaklara iş ve geliri kooperatif sağlar eğer kooperatif başarısız olursa ortaklar için işsizlik söz konusudur. Bu tür kooperatifler Sanayileşme ile birlikte Avrupa'da ortaya çıkmış ve özellikle kriz dönemlerinde ön plana çıkmışlardır.

⁽⁴¹⁾ Ziya Çağlar, a.g.e. s. 31.

⁽⁴²⁾ İsmail DUYMAZ, **Emek Değerlendirme Kooperatifi** Friedrich Ebert Vakfı Yayını, Aralık 1994, İstanbul, s.14.

⁽⁴³⁾ DUYMAZ,a.g.e. s.38.

İlk emek Değerlendirme kooperatifi Almanya Hamburg'da fırın işçilerince 1895 de kurulmuştur. ⁽⁴⁴⁾ Kriz dönemlerinde ön plana çıkmış olmaları sonucu Almanya'da 1880 - 1900 ve 1910 - 1933 yılları arasında çok sayıda Emek değerlendirme kooperatif kurulmuştur. ⁽⁴⁵⁾ Bazı ülkelerde ise örneğin İngiltere ve Fransa'da, devlet sermaye tahsis ederek istihdamın artırılması ve işsizliğin önlenmesi amacıyla emek değerlendirme kooperatifi kurulmuştur. ⁽⁴⁶⁾

Ülkemizde ise emek değerlendirme anlayışı ile kurulmuş olan Huğlu ve Üzümlü tüfek ve silah üretim kooperatifleri mevcuttur. Özellikle Karadeniz bölgesindeki kaçak silah üretimi bu anlayışla birleşerek üretim yapma anlayışına doğru yaklaşmıştır. Ancak devletten beklenen bu yöndeki yaklaşımlar çok yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kooperatif üst örgütleri de bu konunun ve emek değerlendirme kooperatiflerinin gündeme getirilmesi konusunda yeterli bir ilgi göstermemektedirler.

Son yıllarda ülkemizde yaşanan özelleştirme ve işten çıkarılmalar sonucu işsiz kalan nitelikli teknik işgücünün hem işsiz kalmasını hem de üretime katılarak verimliliği artırmasını sağlayacak bir model olan emek değerlendirme kooperatifleri geleceğin kooperatifleridir. Ülkemizde işsizlik sigortası yönündeki çalışmalar hızla yapılırken bu sigortanın finansmanı konusu gündeme gelmiş ve bu konuda yeterli kaynak oluşturulması mümkün gözükmediği için bu konu tıkanmıştır. Devlet işsizlik sigortasına gösterdiği ilginin en az yarısını emek değerlendirme kooperatif anlayışına gösterirse istihdam yaratılması ve işsizliğin önlenmesinde insanların önlerinin açılması çok daha kolay olacaktır.

⁽⁴⁴⁾ Hüseyin POLAT "İşsizlikte Mücadelede Emek Kooperatifleri" **KOOPERATİFÇİLİK DÜNYASI DER.** 4, S. 254, (Mayıs 1992, s. 7 - 10.

⁽⁴⁵⁾ İsmail DUYMAZ, a.g.e. S. 118.

⁽⁴⁶⁾ DUYMAZ "İktisadi Düşünceler Tarihinde emek Değerlendirme Kooperatifleri" **KOOPERATİF DÜNYASI DER.** S: 277 Nisan 1994, Ankara, s. 11 - 20.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİ

I. TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN TANIMI VE AMAÇLARI

A. Tanımı :

Kooperatifler, ana sözleşmelerinde tanımlanan amaçlar çerçevesinde, ortaklarının şahsi ve ailevi gereksinmelerini karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayarak, onların ekonomik yönden güçlenmelerini hedefleyen demokratik kuruluşlardır.

İnsanların, hayatlarını sürdürebilmeleri için karşılanması en zaruri olan gereksinmeleri beslenme ve barınmadır. Özellikle Sanayi devriminden sonra sanayileşme ile ortaya çıkan köyden kente göç ile birlikte önemi daha da artmış olan ve ekonomik yönden güçsüz insanların birinci dereceden sorunu olan beslenme faaliyeti, kooperatifleşmenin konusu olmuştur. Modern anlamda kooperatifleşme de bu konuda yani tüketim konusunda ortaya çıkmış ve 1844 de rochdale kasabasında tüketim kooperatifi şeklinde kurulmuştur.

“Tüketim kooperatifleri, iyi kalitede ve uygun fiyatta çeşitli tüketim malları sağlayarak, üyelerinin gerçek gelirlerini artırmak ve yaşam düzeylerini yükseltmek için kurulan perakendeci örgütlerdir. Bu kooperatifler, başlangıçta özel perakendecilerin acımasız alış veriş uygulamalarından, özellikle çalışan sınıfı korumak için kurulmuşlardır.”⁽¹⁾

⁽¹⁾ Franz C HELM, *Kooperatif İşletme Ekonomisi* (Çev : İlhan Cemalcılar), ETİA Yay. No : 150/92, Eskişehir 1976, s.124.

Diğer bir tanıma göre ise: “Tüketim kooperatifleri, Kendi istekleri ile işbirliği ve karşılıklı yardım esasları içerisinde ekonomik güçlerini bir araya getiren kimselerin, temel gıda ve ihtiyaç maddelerini iyi kalitede ve ucuza temin etmek amacıyla kurdukları, değişir sermayeli, değişebilen ortaklı, tüzel kişiliğe haiz ortaklıklardır.”⁽²⁾

Tüketim kooperatifleri, yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere pazarlama ağırlıklı ve işletme yönü fazla olan kooperatif anlayışın en gözde örnekleridir. Bu kooperatifler aynı zamanda serbest piyasa ekonomisinde tüketim malları piyasasında dengeleyici bir unsur olarak ekonomik kalkınmada önemli bir görev üstlenmişlerdir.

Bu görevleri nedeniyle, tüketim kooperatiflerinin gösterdikleri başarılar kooperatif anlayışın bütünüyle başarılı ve amaçlarına ulaşmış kuvvetli bir üçüncü sektör halini almasında en önemli etken olacaktır.

B. Tüketim Kooperatiflerinin Amaçları :

Tüketim Kooperatifleri her şeyden önce hizmet için kurulan işletmeler olup, yüksek kâr elde etmeden tüketim mallarını aracısız, ilk elden üreticisinden almak başlıca hedefleridir. Günümüzde insanların sahip oldukları gelirleri ile daha çok tüketim malları alabilme olanağı veren en önemli örgütler tüketim kooperatifleridir. Tüketim kooperatifleri hizmet için kurulurlar.

Tüketim kooperatiflerinin amacı kendi ortaklarının gıda ve giyecek gibi ihtiyaç maddelerini ve yaşamak için gerekli olan zaruri ihtiyaçlarını kaliteli bir şekilde uygun bir fiyatla temin etmektir.⁽³⁾

Tüketim kooperatifleri ortaklarına sadece ucuz mal temin etmekle yetinmeyip maliyeti düşürmek, temiz ve standart mal vücuda getirmek ve her çeşit hileyi ortadan kaldırmak suretiyle piyasada güvenle alınabilecek malların yerleşmesine aracı olmaktadır.

(2) Ahmet ÖZÇELİK, *Türkiye’de Sendikal Faliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve , Gelişme İmkanları*, Türk Koop. Kur. Yay. No : 73, ANKARA 1989, s.21.

(3) Kazım OKSAY, *Büyük mağazacılık ve tüketim Kooperatifçiliği*, Türk koop. Kur. Yay. No : 41, Ankara. 1979, s.39.

Tüketim kooperatifleri ayrıca üretici ile tüketici arasında yer alan ve fiyatların oluşmasında birinci etken olan, aracılardan ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi amacıyla güden bu yönüyle de tüketicinin yanı sıra üreticilere yarar sağlayan çift yönlü kooperatiflerdir. Tüketim kooperatifleri tüketicinin korunması ve ucuz mal tedariki için üreticiler veya onların oluşturdukları kooperatif ve benzeri ortaklıklarla direkt temas geçmelidir. Bugün, Avrupa ülkelerindeki ve öteki gelişmiş ülkelerdeki tüketici kooperatifleri, tüketicilerin gerçek gelirlerini artırmak amacıyla kurulmaktadır.

Günümüzde tüketim kooperatiflerinin amacı değişmiştir. Bu tür kooperatiflerin uğraş alanına tüketici eğitimi gibi konular da girmektedir. Gelişmemiş ülkelerde ise tüketicilerin sömürülmesi ve kötü hizmetler sunulması bu günde geçerlidir. Bunun sonucu olarak kooperatif ortaklıklarının kurulması gereği açıkça ortaya çıkmıştır. ⁽⁴⁾

Tüketim kooperatifleri özellikle gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde ekonomik ve sosyal, kültürel kalkınma amacıyla halkın doğrudan sorumluluk üstlendiği, demokratik kuruluşlardır. Tüketim kooperatifleri, diğer kooperatifler gibi ekonomik ve sosyal yönden güçsüz insanların bir araya gelmesi ile kurulan bir ortaklıktır. Bu ortaklığın, kuruluş amaçlarından da anlaşıldığı gibi öncelikli amacı tüketici insanların korunmasıdır.

Bu korunma;

- a) Fiyat yönünden
- b) Kalite yönünden
- c) Alışveriş kolaylığı yönünden sağlanmaktadır.

Tüketim kooperatifleri bu amaca ulaşırken üreticilerin ürettikleri malların daha uygun fiyatla satılmasını da sağlamaktadır. Bu sonuç tüketim kooperatiflerinin sattıkları malları, üreticilerle veya onların oluşturdukları kooperatif ve benzeri kuruluşlarla direkt temas sağlayarak ile gerçekleştirmektedir.

⁽⁴⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a.g.e., s. 22.

Tüketim kooperatifleri değişik bir çok alanda sorumluluklar almaktadır.

Bu alanlar;

- a) Tüketicinin, piyasadaki hareketler ve olanlar yönünden bilgilendirilmesi.
- b) Tüketicinin korunması kanunuyla ortaya çıkan görevleri yerine getirmek
- c) Tüketicinin kültürel ve Sosyal yönden eğitimi ve desteklenmesi.

Tüketim Kooperatifi ana sözleşmesinde bu kooperatiflerin amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

- a) Üretim merkezlerinden, ilk ellerden ve diğer satıcılardan ucuza satın alacağı tüketim maddelerini ortaklarının istifadesine sunmak.
- b) Diğer tüketici v.s. kooperatiflerle işbirliği yapmak.
- c) Ortaklarının sigorta ihtiyaçlarına aracı olmak.
- d) Ortakların çeşitli ihtiyaçlarından lüzum ve zaruret görülenleri yurt dışından ithal suretiyle temin etmek. Bu amaçla gerekli hallerde tüketim kooperatifleri üst kuruluşları ile işbirliği yapmak ve bu kuruluşlara ortak olmak.
- e) Gayelerine uygun gördüğü her nevi gayri menkulleri satın almak ve yaptırmak, gerekirse ihtiyaç fazlasını satmak.
- f) Konusu ile ilgili işletmeler kurarak, ortaklarının ihtiyaçları için üretim faaliyetin de bulunmak, bu konuda kurulmuş teşebbüslere iştirak etmek.
- g) Ortak ve Personel için Yardım fonları kurmak.
- h) Kooperatif tarafından temini ve dağıtımı mümkün olmayan zaruri ihtiyaç maddeleri için ortaklarına kredi vermek.
- ı) Kooperatif amacının gerçekleşmesi için ucuz kredi bulmak.

II. TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ :

A. Dünya'da :

Kooperatif şeklinde kurulan ve faaliyet gösteren kuruluşların tarihi, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, gerçek anlamda kooperatifçiliğin on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru İngiltere'de doğduğu kabul edilmektedir. Kooperatifçiliğin İngiltere'de doğuşunun nedenlerinin başında, sanayi devriminin İngiltere'de başlaması gelmektedir.⁽⁵⁾

Sanayi Devriminin sonuçlarından birisi de; tarımsal işgücünün sanayiye aktarılması olmuş, bu da şehirleşme olgusunu hızlandırmıştır. Şehirleşme olgusunun hızlı ve ani oluşu gelir dağılımındaki adaletsizliği had safhaya çıkarmıştır. Bu adaletsizlik özellikle dar gelirlili olan işçi kesiminde daha da belirgindir.

Avrupa'da Sanayi devriminin hızla yayılması paralelinde sorunlara bir çözüm modeli olan kooperatifçiliğin ve özellikle tüketim kooperatifçiliğinin de geliştiği görülmüştür. Bu gelişme önce İngiltere sonra Almanya, Fransa ve İsveç gibi ülkelerde hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

a. İngiltere'de :

İngiltere'de kooperatifçiliğin özellikle tüketim kooperatifçiliğinin doğmasına fikir ve eylemleri ile ortam hazırlayan Robert Owen olmuştur.

Robert Owen, özellikle işçi kesiminin ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümlenmesine yönelik çalışmalar yapmış ve kooperatifçilikte karşılıklı yardım ilkesinin benimsenmesini sağlamıştır. Robert Owen'den sonra hareketi DR. Willram King geliştirmeye çalışmış ve işe "Union Shop" ları açarak başlamıştır. Union Shop'lar 1832 de başarısızlığa uğramışlardır.⁽⁶⁾

Teorik çalışmalardan sonra İngiltere'de ve Dünya'da gerçek anlamda ilk tüketim kooperatifi, 1844 yılında 28 işçi tarafından İngiltere'nin manchester yakınındaki Rochdale adlı küçük bir kasabada kurulmuştur.

⁽⁵⁾ Hüseyin POLAT, Tunç TAYANÇ, *Tüketim Kooperatifleri ve Sorunları*. Türk Koop. Kur. Yay. No : 35. Ankara 1979. s. 7.

⁽⁶⁾ Nesrin AKÇA, *Tüketim Kooperatiflerinde Fiyatlandırma Kararları Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını (Master Tez)*. ESKİŞEHİR 1992. s.5.

Bu kuruluşa Charles Howarth adlı bir işçi önderlik etmiş ve kooperatif 21 Aralık 1844'de hizmete girmiştir. ⁽⁷⁾

Rochdale'lilerin ilk tecrübe yılında, kooperatif muhaliflerinin propagandalarına rağmen çok ümit verici oldu. 28 ortak sayısı 74'e, 28 İngiliz lirası olan sermayesi ise 180 pound'a çıktı. ⁽⁸⁾ Rochdale öncüleri yalnız ucuz ihtiyaç maddeleri tedariki gibi sabit bir hedef gütmədiler. Manevi ihtiyaçları da düşündüler. Ekonomik yardım gibi, sosyal yardımda öngördüler. İktisadi konular yanında kültür ve eğitim meselesine de yer vermişlerdir. ⁽⁹⁾

Bunun sonucunda sağlık ve cenaze kaldırma kooperatifi, sigorta kooperatifi ve bir de Yapı kooperatifi kurdular. Bu faaliyetler sonucunda Rochdale öncülerinin tüketim kooperatifçiliği hareketini olumlu yönde destekleyen faaliyetleri ise 1863 yılında toptancı mağaza kooperatifini kurmalarıdır.

Bu kooperatif İngiltere'deki tüketim kooperatiflerinin ihtiyacı olan malları tedarik etmek amacıyla kurulmuştur. Daha sonra kurulan Kuzey İngiltere Endüstriyel Toptancı Tedarik Kooperatif Limited Şirketi ismini taşıyan toptancı mağaza kooperatifleri, merkezi Londra'da olmak üzere 43 kooperatifçe kurulmuştur. ⁽¹⁰⁾

İngiltere'de Rochdale öncülerinin kooperatiflerinde uyguladıkları; peşin satış, piyasa fiyatına satış, risturn dağıtımı, üyelik paylarına % 3,5 faiz verilmesi, kârın % 25'nin eğitim kültür faaliyetlerine ayrılması, üyelikte siyasi ve dini tarafsızlık, herkese açık üyelik, her ortağa bir oy gibi kurallar, daha sonra milletlerarası kooperatifçilik ilkelerinin esaslarını teşkil etmiştir.

b. Almanya :

Tüketim kooperatifçiliği Almanya'da İngiltere'ye nazaran daha sonra ve yavaş bir gelişme göstermiştir. İlk tüketim kooperatifi 1845 yılında kurulmuştu ancak bu kooperatif fazla yaşamamıştır. Almanya'da gerçek anlamda tüketim kooperatifçiliği : Eduard Pfeiffer adlı hukukçunun yaptığı çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

⁽⁷⁾ Ahmet Özçelik , a.g.e., s. 22.

⁽⁸⁾ Kazım OKSAY, a.g.e., s.42.

⁽⁹⁾ Nurettin HAZAR, **Kooperatifçilik Tarihi**, T.C. Ziraat Bankası, Ankara 1970, s.63.

⁽¹⁰⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a.g.e. s. 26.

Eduard Pfeiffer 1862 yılında İngiltere'yi ziyaret edip dönüşünde "Kooperatifçilik Üzerine" adlı eserini yazmıştır. Daha sonra uygulama alanına geçerek 1864 de Stuttgart'da ilk tüketim kooperatifini kurdu. Yine 1867 de aynı kentte tüketim kooperatifleri birliğini kurarak yönetim kurulu başkanlığını yaptı.⁽¹¹⁾

Almanya'da kooperatifçiliğin özellikle tüketim kooperatifçiliğinin ekonomik bir hareket haline gelmesi, işçi kesiminin daha geniş ölçüde kooperatif fikri ile ilgilenmeye başlamasından sonra gerçekleşmiştir. Tüketim kooperatifçiliğindeki ilerleme başlangıçta yavaş oldu. 1867 yılında kabul edilen sınırsız sorumluluk ilkesi 1889 yılında kaldırılınca, gelişme eskiye oranla hızlandı. Asıl ilerleme 1894 yılında Hamburg'da Tüketim Kooperatifleri Toptancı Birliği (GEG) kurulmasıyla oldu.⁽¹²⁾

Alman Tüketim kooperatifleri merkez birliği (B.D.K.) 1903 yılında 185 kooperatifin katılımı ile kurulmuştur. Almanya'da tüketim kooperatifleri, özel sektörün rekabeti karşısında ki başarıyı 1968 yılından itibaren ortak üretim ve pazarlama politikası takip etmekle bulmuşlardır.

Bunun sonucu olarak aynı yıl tüketim kooperatifleri farklı amblemleri bırakarak, Co-op adı altında çalışmaya ve reklam kampanyası yapmaya başlamışlardır.⁽¹³⁾

1977 yılında Co-op Zentrale A. büyük bir holding haline dönüştürülmüştür. Almanya'daki tüketim kooperatiflerinin politikasından ve gelişiminden sorumlu tek kuruluş haline gelmiştir. Tüketim kooperatifçiliğinde sendika kooperatif işbirliğinin belirli ilkeler çerçevesinde milli seviyede geliştirilmesi halinde çok olumlu sonuçlar alınabileceğini gösteren en iyi örneklerden birisi Almanya'dır.

Almanya'da faaliyet gösteren Alman Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği, eğitim programlarının uygulanmasında, mahalli kooperatiflerle işbirliği yapmaktadır. Bu birlik tüketici teşekküllerinin çalışma grupları kurmasında önemli rol oynamaktadır.

⁽¹¹⁾ Hüseyin POLAT, Tunç TAYANÇ, a.g.e, s. 13.

⁽¹³⁾ Haşmet BAŞAR, Türkiye'de ve Dünyada Kooperatif Kuruluşların Sosyal Ekonomik Yapısı. Uludağ Üniversitesi, Bursa 1983, s. 14.

Almanya'da az üyeli kooperatiflerin kurulmasını engellemek amacıyla her şehirde bir tüketim kooperatifi kurulmasına izin verilmektedir. Bu kooperatifler şubeler eliyle hizmet vermektedir. Böylece üye sayısı yüksek kooperatifler oluşmuştur. ⁽¹⁴⁾

c. İskandinav Ülkeleri :

Tüketim kooperatifçiliği İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde göstermiş olduğu gelişmeyi İskandinav ülkelerinde daha hızlı bir şekilde göstermiştir. Bu hızlı gelişmenin sebebi, tüketim kooperatiflerinin üretim faaliyetlerini de birlikte yürütmesi; böylece tüketicinin ekonomik ve sosyal yönden korunması olmuştur.

Tüketim olgusu ve tüketiciler bu ülkelerde o kadar önemli bir konumdadır ki; Norveç ilk ve tek tüketiciler bakanlığına sahiptir. Danimarka'da bu görev işleri bakanlığına verilmiş ayrıca bu görevi yürüten bir çok dernek ve enstitü kurulmuştur. Konuya verilen bu önem neticesinde bu ülkelerde tüketim kooperatifçiliği organize bir teşkilatlanma sağlamıştır.

İsveç'te, tüketim kooperatifçiliği hareketinin gelişmesinde 1899 senesinde kurulan "Kooperativa Förbundet" (K.F) nin etkisi büyük olmuştur. K.F. 1904 yılından itibaren hem merkez birliği, hem de toptancı mağaza olarak çalışmaya başlamıştır. ⁽¹⁵⁾

K.F. 50 fabrika ve 75 imalâthane ile tüketim kooperatiflerinin ihtiyacı olan malların üretimini de üstlenmiştir. Böylece, merkezi temin ve tedarik organizasyonun bütünü elinde tutmuştur. K.F ayrıca Danimarka, Finlandiya ve Norveç tüketim kooperatifleri ve birlikleri ile beraber çalışarak "İskandinav Toptancı Ortağı" ismi ile dünya piyasasına yönelik bir alım teşkilâtı kurmuştur. ⁽¹⁶⁾

Norveç'te tüketim kooperatiflerinin, özellikle fiyatları düzenleyici rolleri yönünden ekonomik hayatta önemli bir yeri vardır. 1970 yılı verilerine göre Kooperatif Birliği (N.K.L) ye 753 kooperatif bağlı iken bu kooperatiflerin ortak sayısı 406.000 i bulmaktadır. ⁽¹⁷⁾

⁽¹⁴⁾ Kazım OKSAY, "Tüketim Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir, Nasıl olmalıdır ?", IX. Türk Koop. Kongresi Tebliği, Ayı Basım, Türk Koop. Krumu Yay, Ankara 1979, s. 12.

⁽¹⁵⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a.g.e, s. 30.

⁽¹⁶⁾ Kazım OKSAY, a.g.e, s. 46.

⁽¹⁷⁾ Hüseyin POLAT - Tunç TAYANÇ, a.g.e, s.21.

Finlandiya’da Tüketim Kooperatifleri Toptancı Birliği (S.O.K) 1904 yılında kurulmuştur. Genel Kooperatifler Birliği (Y.O.L) ise 1908 yılında kurulmuş olup, 1916 da ise Merkez Birliği (K.K) kurulmuştur. Finlandiya’da 500 ün üzerindeki tüketim kooperatifinin 3500 satış mağazası ve 280 üretim tesisi mevcuttur. ⁽¹⁸⁾

İsveç’in sayılı büyük sigorta şirketlerinden FOLKSAM’ın sahibi K.F, S.O.K ve tüketim kooperatifleridir. Tüketim kooperatifleri sütçülük, besicilik, orman ürünleri sanayi ve diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerle sıkı ve devamlı işbirliği halindedir. Ayrıca İskandinav ülkelerinde Tüketim kooperatifi birlikleri arasında yakın ve sürekli bir ilişki mevcuttur. ⁽¹⁹⁾

İskandinav ülkelerinin dışında Fransa, İtalya, İspanya ve Amerika Birleşik Devletlerinde tüketim kooperatifçiliği gelişmiş durumdadır.

B. Türkiye’de

Bilindiği gibi Türkiye’de kooperatifçilik hareketi Mithat Paşa’nın önderliğinde 1863 ve 1867 yılları arasında yapılan çalışmalarla başlamıştır. Bu başlangıç Avrupa’ya nazaran gecikmiş bir başlangıçtır. Mithat Paşanın başlattığı bu hareket daha çok Tarımsal Kooperatifçiliğin temelini oluşturmuştur. Tüketim kooperatifçiliği, yirminci yüzyıl başlarında Türkiye’nin gündemine girmiştir.

Türkiye’de tüketim kooperatifçiliği 1912-1913 yıllarında İstanbul’da ortaya çıkan bir hareketle ilk defa deneme alanına konmuştur. ⁽²⁰⁾ Bu ilk deneme başarısız olmasına rağmen tüketim kooperatifçiliğinin ülkemiz gündemine girmesine neden olmuş ayrıca teorik çalışmaları hızlandırmıştır.

Türkiye’de tüketim kooperatifçiliği hareketi, kooperatifçiliğimizin tarihini inceleyen yazarlarımızca üç ana devrede ele alınmıştır.

- 1- İkinci Meşrutiyet Devresi (1912 girişimi)
- 2- Mütareke Devresi (1921 girişimi)
- 3- Cumhuriyet Devri (1924 den günümüze kadar)

⁽¹⁸⁾ POLAT - TAYANÇ. a.g.e. s.22.

⁽¹⁹⁾ OKSAY, a.g.e. s. 47.

⁽²⁰⁾ Hüseyin POLAT - Tunç TAYANÇ. a.g.e. s. 45.

1. İkinci Meşrutiyet Devresi (1912 Girişimi): Balkan Savaşı yıllarında bir heyetle birlikte Avrupa'ya gönderilen Ahmet Cevat Emre, gezdiği ülkelerdeki kooperatifçilik hareketini incelemiştir. Özellikle İngiltere'deki şehir kooperatifçiliği uygulamalarından çok etkilenmiştir.

Ahmet Cevat Emre yurda döndükten sonra o güne kadar ülkemizde ihmal edilmiş olan tüketim kooperatifçiliğine el atarak bu konuda çeşitli toplantılara katılmış ve konferanslar vermiştir. 1913 yılında yayınladığı "İktisatta İnkılâp" adlı kooperatifçilikle ilgili kitabı ile tüketim kooperatifçiliğinin doğmasına öncülük etmiştir. ⁽²¹⁾

Ahmet Cevad Emre'nin konferanslarını sürekli olarak izlemiş olan meyve gümrüğü memuru Mehmet Ali Bey'in teşebbüsü ile 1913 yılında İstanbul (Çırçır) da ülkemizin ilk tüketim kooperatifi kurulmuştur. Kooperatifin tüzüğünü ve ortaklık cüzdanlarını Ahmet Cevad Emre hazırlamıştır. Çırçır kooperatifini, Unkanı ve Karaköy tüketim kooperatiflerinin kuruluşu izlemiştir. ⁽²²⁾

Bu üç kooperatif, ülkemizde tabandan gelen istek ve girişimlerle gerçekleştirilen ilk özerk tüketim kooperatifleridir.

Birinci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte, esasen son derece bozuk olan ekonomik durumumuz, özellikle İstanbul halkına bir çok sıkıntı yüklemiştir. İşte bu sıkıntıların hafifletilmesi için devlet tüketim kooperatifçiliğine ilgi göstererek tüketim maddelerinin halka dağıtılmasında aracı olarak bu kooperatifleri kullanmak istemiştir. İşte bu nedenle 1913-1918 yılları arasında İstanbul'da başka tüketim kooperatifleri de kurulmuştur. Sultan Ahmet, Şehzadebaşı, Eyüp Sultan, Küçük Mustafa paşa, Fatih, Çarşamba Pazarı ve Gedikpaşada birer tüketim kooperatifi kurulmuştur. ⁽²³⁾

Savaşın sona ermesi ile tüketim maddelerinin dağıtımını ortadan kalktığı için bu kooperatiflere olan ilgi ve devlet desteği kesilmiş bu nedenle de bu kooperatifler varlıklarını sürdürememişlerdir.

2. Mütareke Devresi (1921 Girişimi): Tüketim kooperatifçiliğinde ikinci deney 1921 yılında İstanbul'da "Memurin İstihlâk Kooperatifi" nin kurulmasıyla başlamıştır. Kooperatifin İstanbul'daki memurların geçim sıkıntısı çekmeleri sonucu kurulduğu ve ilk günlerinde başarılı olmuştur.

⁽²¹⁾ POLAT - TAYANÇ, a.g.e, s. 46.

⁽²²⁾ Süleyman GÖKER, *Türk Kooperatifçilik Hareketi*, Ankara, 1975, s.56.

⁽²³⁾ GÖKER, a.g.e, s. 57.

Başlangıçtaki yetenekli idareciler değiştirilince kooperatifin amaç dışı faaliyetlere giriştiği görülmüş, yolsuzluk söylentileri de ortakların kooperatife olan güvenlerini ortadan kaldırmıştır.

Bu kooperatif ve bundan sonra kurulan kooperatifler ancak belirli sürelerde faaliyet gösterebilmişlerdir. Yalnızca gıda maddelerinin satışlarını yapmaları bu kooperatiflerin gelişmelerine engel olmuştur. ⁽²⁴⁾

3. Cumhuriyet Dönemi (1923 ve Sonrası) : Türkiye'deki tüketim kooperatifçiliğinde, kurtuluş savaşına kadar olan gelişmeler pekte başarılı bir sonuç ortaya koymamıştır. Kurtuluş Savaşımızın kazanılmasından sonra ekonomik ve sosyal alanda oluşturulan değişimler ve gelişmeler kooperatifçilik alanında da etkili olmuştur.

Bu etki daha çok tarımsal kooperatifler alanında oluşsa da; Atatürk'ünde ilgilenmesi sonucu Ankara'da Cumhuriyet sonrası ilk tüketim kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatif "Ankara Memurlar İstihlak Kooperatifi"dir.

Ankara'nın başkent oluşu ve memur şehri biçiminde gelişmesi bu oluşumun kolay kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca Atatürk'ün emir ve direktifleri ile kurulduğu varsayılan kooperatifin ilk katılım payları devletçe karşılanmıştır. Kooperatifin kuruluş Sermayesi 168.000 lira dır. Bu sermaye o dönem için çok yüksekti. ⁽²⁵⁾

Kooperatif ilk yıllarında gerçekten başarılı olmuştur. Ankara'nın büyümesi ve artan nüfus nedeniyle, Cebeci, Bahçelievler, Güvenevleri ve Bakanlıklarda kooperatifin birer satış şubesi açılmıştır. Ankara'da 1925 yılında başlayan tüketim kooperatifçiliğimizdeki bu üçüncü deneme bütün yurda yayılarak gelişme göstermiştir.

İstanbul'da 1932 yılında memur tüketim kooperatifi kuruldu. Bunu 1933 yılında Eskişehir'de ve Denizli'de kurulan, 1934 yılında Burdur'da ve 1938 yılında ise Antalya'da kurulan kooperatifler izlemiştir.

Yurdumuzda 1925 yılından 1942 yılına kadar 12, 1942 yılında 48, 1943 yılında 24 ve 1944 yılında ise 5 tüketim kooperatifi kurulmuştur. Bu hızlı artışın nedenlerinden birisi de ikinci dünya savaşı ve bu dönemde yaşanan tüketim malları sıkıntısıdır. ⁽²⁶⁾

⁽²⁴⁾ IV. TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KONGRESİ 19-22 Aralık 1979, Türk koop. Kurumu Yay. No : 42. Ankara 1980, s.17.

⁽²⁵⁾ Hüseyin POLAT-Tunç TAYANÇ, a.g.e. s. 47

⁽²⁶⁾ Selâhaddin SÖZERİ. Türkiye'de İstihlak Kooperatifleri, Türk koop. Kur. Yay. No : 8Ankara 1945, s.39.

Tüketim kooperatifçiliğinin 1950-1960 yılları, tarihsel süreçte önemli bir devre olarak görülmemektedir. Yine bu yıllarda görülen kooperatiflerin sayısal değişimlerinden, pek fazla bir anlam çıkarmak mümkün değildir.

1163 Sayılı kooperatifler kanununun 1969 yılında kabulüne ve yürürlüğe girişine kadar tüketim kooperatifçiliği bir kanuna tabi olmamış ve bunun sonucu istenildiği gibi gelişme gösterememiştir.

1163 Sayılı kanun tüketim kooperatiflerini de bünyesine almıştır. Gerek kurulan kooperatif sayısı gerekse kooperatif ortak sayısının artması 1970'li yıllarda hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu hızlı gelişmenin en önemli nedenlerinden birisi 1163 Sayılı kanunun tüketim kooperatiflerinin işleyişine yön vermesidir. ⁽²⁷⁾

<u>Yıllar</u>	<u>Koop. Sayısı</u>	<u>Birlik Sayısı</u>	<u>Toplam Ortak Sayısı</u>
1966	327		30.000
1970	445		55.850
1974	1039		230.000
1977	1956	1	750.000
1978	2412	1	910.000

Kaynak : IX Türk kooperatifçilik Kongresi (19-22 Aralık 1979) bildirisi.

Ülkemizde, mevcut tüketim kooperatiflerinin çoğunun devlet daireleri, bankalar ve özel işyerlerinde “kapalı kapı” veya işyeri tüketim kooperatifçiliği şeklinde kurulması, bu kooperatiflerin sunduğu ekonomik sosyal ve kültürel hizmetlerinin sınırlı ve yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Ülkemizde ki tüketim kooperatifçiliği halâ yayılma döneminde olduğu için küçük ölçekli, kapalı kapı sistemine dayalı az ortaklı tüketim kooperatifleri kurulmaktadır.

Tüketim kooperatifçiliğinin geliştiği ülkelerde kooperatif sayılarında ki azalmalar yanında ortak sayılarında artışlar söz konusudur. Ülkemizde ise tüketim kooperatif sayısı hızla artmaktadır. Örneğin Japonya’da 1967-1983 yılları arasında kooperatif sayısında % 48 bir düşüş gözlenirken, Türkiye’de aynı yıllar arasında % 1106 artış olmuştur. ⁽²⁸⁾

⁽²⁷⁾ Alican KAVAS-Yavuz ODABAŞI, *Türkiye’de Tüketim Kooperatiflerinin Bu günkü Durumu*, Türk Koop. Kur. Yay. No:70, Ankara 1988, s.17.

⁽²⁸⁾ KAVAS- ODABAŞI, a.g.e, s. 19.

Türkiye’de Tüketim kooperatifçiliği, hemen hemen Devletten hiç bir yardım olmaksızın ve belirli bir dönem kanunsuz denetimsiz olarak gelişmeye çalışmıştır.

Devlet ve kooperatifçilikle ilgili kuruluşlar tüketim kooperatifçiliğine gereken ilgi ve alakayı gösterememiştir. Gönüllülük kooperatifçiliğin temel ilkesi olmasına rağmen finansal destek sağlanmaksızın kooperatifçilik özellikle tüketim kooperatifçiliği istenilen gelişmeyi gösterememiştir. Şimdiye kadar sağlanan gelişme kooperatifçilerimizin üstün gayretleri sonucu oluşmuş özellikle sendikal desteklerden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

III. TÜRKİYE’DEKİ TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ :

A. Tüketim Kooperatifleri ve Devletin Etkisi :

Bir ülkede, tüketim kooperatifçiliğinin gelişebilmesi için o ülke ekonomisinde bazı önemli ön koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Tüketim kooperatifçiliğinin İngiltere’de doğması bir rastlantı değil, İngiltere’nin Sanayi devrimini gerçekleştiren ilk ülke olmasının doğal bir sonucudur.

Tarımsal ekonominin hakim olduğu, değişim ekonomisinin yerleşmediği ülkelerde tüketim kooperatifçiliğine gerek yoktur. Böyle bir gereklilik ancak üretimin büyük işletmelerce gerçekleştirildiği, kapitalizm değerlerin uygulandığı, daha fazla kar ve gelir dağılımı adaletsizliğinin olduğu, ekonomik yapılanma için söz konusudur.

On dokuzuncu yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan Tüketim kooperatifçiliği hareketinin, Türkiye’de tam olarak kabul görmesi 1950’lerden sonra mümkün olmuştur. Her ne kadar daha önce bir kaç deneme yapılsa da, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı bu denemeleri başarısız kılmıştır.

Tüketim kooperatifçiliğinin ülkemizde diğer kooperatiflere nazaran daha geç kabul görmesi ve uygulanma olanağı bulmasını nedeni, ekonomik yapının tarımsal üretime dayalı gelişme göstermesidir. Gelişmeyi engelleyen diğer bir neden ise devletin diğer kooperatiflere gösterdiği ilgiyi tüketim kooperatifine göstermemiş, gelişmeleri yönünde çaba göstermesi gerekirken bazı olumsuz karar ve işlemleri ile gelişmelerine de engel olmasındır. ⁽²⁹⁾

1950'lerden sonra izlenen ekonomik politikalar, tarımsal ağırlıklı ekonominin sanayiye kaymasını ve bunun sonucunda köyden kente göçle birlikte şehirleşmeyi hızlandırmıştır. Bu gelişmeler tüketim kooperatifçiliği açısından uygun gelişmelerdi. Ancak yinede tüketim kooperatifçiliğimiz önceleri devlet dairelerinde ve özel işyerlerinin bünyelerinde kurulabilmiştir.

Kooperatiflerin kuruluşu için gerekli önder kişilerin olmayışı diğer kesimlerde ilgiyi azaltmış ve ülkemizdeki tüketim kooperatifçiliğinin işyeri kooperatifçiliği yönünde gelişme göstermesini sağlamıştır.

Tüketim Kooperatiflerinin başarılı olmasında önderliğin önemi büyüktür. Önderler çevresinde saygın güvenilir, dürüst, yardımsever eğitim görmüş kişilerdir. ⁽³⁰⁾

Bu eksikliğin giderilmesi için Devlet önder olup Liderin görevini üstlenmesi gerekirken bunu yapmamıştır. Devlet bunu yapmadığı gibi asli görevi olan mevzuat sorunun çözümü için gerekli kanunları da çıkaramamış ve tüketim kooperatifçiliği 1969 yılına kadar 1163 Sayılı yasanın çıkmasına kadar gerekli yasadan yoksun olarak yaşamını sürdürmüştür. 1163 sayılı kanunun çıkartılması ile Türk Ticaret kanununun 485 ile 202. Maddeleri değiştirilmesine karşın kooperatifler, kolektif, komandit, anonim ve limited şirketler ile birlikte düşünen 136. Madde değiştirilememiştir. ⁽³¹⁾

Bütün bu mevzuat sorunları tüketim kooperatifçiliğimizin kendi kendine gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişme gerekli olan devlet desteği olmayınca istenilen düzeye ulaşamamış, kooperatifler küçük işyeri ve tabela kooperatifi şeklinde kurulmaya başlanmıştır.

⁽²⁹⁾ Hüseyin POLAT-Tunç TAYANÇ, a.g.e, s. 65.

⁽³⁰⁾ J:C: RYAN - L.C.JAIN (Çev: Rıdvan KARALAR), "Kooperatiflere Dışarıdan Yol Gösterme ve Destek Biçimleri Devlet ve Devlet dışı," *ESA DER*, C. XVII, S.2 (Haziran 1981), s. 277.

⁽³¹⁾ Sinan VARGI, "Tüketim kooperatiflerinin sorunları" *Bir Lokma Bir Hırka Sempozyumu*, Türk koop. Kur. No: 66, Ankara 1986, s. 40.

Devletin mevzuat eksikliğini giderecek, denetimleri yapacak olan kuruluşları geç oluşturması ve kuruluşlar oluşmasına rağmen gerekli denetimleri yapabilecek elemanlara sahip olamaması gelişmeyi engellemiştir. Bu gün kooperatiflerde seçimle işbaşına gelen denetçilerin yaptıkları denetim, şekli bir havaya bürünmüş, denetim artık kim tarafından hazırlandığı belli olmayan rapora imza atmak olarak uygulanır hale gelmiştir.

Denetçilerin, kanunda devlet memuru gibi cezalandırılacaklarına dair hüküm bulunmasına rağmen, bu maddenin işletildiği çok az görülmüştür. Devlet denetim sorununda da yetersiz kalmakla birlikte asıl denetimi yapacak olan üst birliklerin oluşmasına gerekli desteği vermediği için üst birlikler çok geç ve ölü doğmuştur.

Devletin denetim olanaklarının yetersiz olması kooperatifçiliği bir yatırım alanı olarak gören şirketlerin doğmasına yol açmış, kooperatifçilik kar amacı gittikçe ağır basan tüketim mağazaları halini almıştır.⁽³²⁾

Tüketim kooperatifçiliğimizin gelişmesinde devletin etkisi finansman, mevzuat ve denetim konusunda yok denecek kadar azdır. Bu durum kooperatifçiliğimizin gelişmesini engellemiştir. Tarımsal kooperatiflere sağlanan destek ve imkanlar tüketim kooperatiflerimize verilmemiştir. Ancak bu ilgisizliğin olumlu bir sonucu da vardır, oda tüketim kooperatiflerinin, devletin etkisi olan kooperatiflere göre daha demokratik kooperatifler olmasıdır.

B. Tüketim Kooperatifleri İle İşçi Sendikaları Arasındaki İlişkiler:

Tüketim kooperatifleri, kendi üyelerinin yiyecek, giyecek maddelerini ve hayat için zaruri ihtiyaçlarını kaliteli bir şekilde, uygun bir fiyatla temin ederek satmayı temel amaç edinmişlerdir. Bu suretle tüketim kooperatifleri çalışan kesimin çalışma ve yaşama imkanlarının geliştirilmesini sağlarken, diğer taraftan piyasanın üretici ve tüketici yararlarına hizmet edecek şekilde oluşmasına katkıda bulunur.

Çalışan kesimin en dar gelirlisi ve sayısal olarak en fazla olanı işçi kesimidir. Kamu ve özel sektörde görev yapan işçiler, büyük bir tüketici kitlesini teşkil etmekte ve artan hayat pahalılığından önemli ölçüde etkilenmektedir.

⁽³²⁾ Sinan Vargı, a.g.m., s. 41.

İşçilerin haklarını savunan kuruluşların en önemlisi sendikalardır. Sendikal hareket ile kooperatif hareket arasında yapısal bir ilişki vardır. Her iki hareketinde doğuşu, gelişimi ve kazandıkları etkinlik, aralarındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymuştur. Türkiye’de Sendikaların kooperatifçilik alanındaki faaliyetleri ilk defa 5018 Sayılı ve 1947 yılında yürürlüğe giren “İşçi ve İşveren Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun” ile düzenlenmiştir. Bu kanunla konu “İstihsal, istihlâk, kredi ve yardım” etmek şeklinde belirtilmiştir⁽³³⁾ Bu kanun sendikalara bizzat kooperatif kurma hakkını vermeyerek sadece yardımda bulunacağını belirtmektedir.

Sendikalara kooperatif kurma hakkı 1963 yılında yürürlüğe giren 274 sayılı sendikalar kanununda ki 1970 yılında 1317 sayılı kanunla yapılan değişiklikle verilmiştir. Bu değişikliğe göre “üyeleri için kooperatifler kurulmasına çalışmak veya bu gibi teşebbüslere yardım etmek, veyahut bizzat kooperatifler kurmak, ve nakit mevcudunun % 30’undan fazla olmamak kaydıyla sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırımlar yapmak” şeklinde ifade edilmiştir.⁽³⁴⁾

274 sayılı kanunun yerini alan 2821 Sayılı kanuna göre Sendikalar üyeleri için kooperatifler kurulmasına sadece yardım edebilecekler ve nakit mevcudunun maksimum % 10’u kadar kredi açabileceklerdir.

Sendikaların, kooperatifçilik alanındaki faaliyetlerinin halen dayanağını 1982 Anayasamızın, kooperatifçiliğimizin geliştirilmesi başlıklı 171. Maddesi teşkil etmektedir. Ülkemizde sendikal hareket ile kooperatif hareketin ilişkisini ortaya koyan 2821 sayılı sendikalar kanununda kooperatif kuruluşlar dışında sendikalara ticaret yapmak yasağı getirilerek, işçilerin ekonomik amaçlarına ulaşmada adeta kooperatifçiliği zorlamıştır.

En büyük Sendikal örgüt olan Türk-İş’in 24 İlkesinden 14.sü kooperatifçilikle ilgilidir. Bu nedenle Türk-İş ve üye olan sendikalar 1952 senesinden beri kooperatifçilikle ilgilenmişlerdir. Ülkemizde, sendikaların kooperatifçilik alanındaki faaliyetlerinin tüketim ve konut kooperatifleri ile sınırlı olduğu ifade edilebilir. Sendikalar, toplu sözleşme ile elde edilen ücret artışlarını korumak amacıyla tüketim kooperatifçiliği ile daha fazla ilgilenmişlerdir.⁽³⁵⁾

⁽³³⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a.g.e, s. 40.

⁽³⁴⁾ ÖZÇELİK, a.g.e, s. 40.

⁽³⁵⁾ Kaya ÖZDEMİR, “Sendikalar Açısından Tüketim Kooperatifleri”, **Bir Lokma Bir Hırka Sempozyumu**, Türk Koop Kur yay No : 66 Ankara 1986, s.14.

Sendikalar 1975 yılına kadar daha çok işçi konut kooperatiflerinin kuruluşuna öncülük etmişlerdir. Bu dönemde, o zamanki adı ile GES - İŞ sendikası ise tüketim kooperatifleri kurulmasına özel bir önem veren tek sendika olmuştur. Daha sonra bu öncülük diğer sendikaları da etkilemiştir. Deri iş sendikası, Koop. İş Sendikası, T. Denizciler Sendikası, Busisen, Tarım-iş, Türkiye Maden iş, Tes iş, Belediye iş, Türk metal iş ve Yol iş sendikaları bünyelerinde tüketim kooperatifi kurulmasını sağlamışlardır.

Şeker - iş Sendikası ise kooperatif kuruluşlarına destek sağlarken bilimsel ve işletmecilik prensiplerine uygun olarak çalışan tüketim kooperatiflerine 1985 yılından beri kredi vermiştir. İlk etapta 9 adet tüketim kooperatifine 1985 yılından beri kredi vermiştir, öncelikle kendi kooperatiflerine kredi sağlanmıştır. ⁽³⁶⁾

Türk-İş, 1974 yılında Türkiye'nin 17 ilinde tüketim kooperatifleri bölge birlikleri kurulmasını kararlaştırmış ve buna paralel olarak 1975 yılında Ankara'da 4 adet seminer yapmıştır.

1980 yılında ise Türk-iş bünyesinde bir "Türk-iş Kooperatifler Bürosu" kurulmuştur. Bu büro sadece tüketim ve konut kooperatifleri konusunda çalışmalar yapmıştır. ⁽³⁷⁾

Türk-iş üyesi olan Yol-iş sendikası bünyesinde kurulan tüketim kooperatifleri. Türk-İş'in vermiş olduğu seminerlerin etkisiyle ilk tüketim kooperatifleri bölge birliği olan "Yol Koop. Birliği"ni kurmuşlardır.

1970'li yıllardan itibaren Türk-İş'in öncülüğünde kurulan İşçi tüketim kooperatifleri birlikleri, 1991 yılında da bir Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği kurulması kararı almışlar ve bu kararlarını diğer birliklerle beraber 1994 yılında gerçekleştirerek, Ankara'da "Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği"ni kurmuşlardır. ⁽³⁸⁾

Sendikalar ile kooperatifler arasındaki sıkı ilişkiler, her iki kuruluşunda çalışma amaçları ile çalışma şekillerinin birbirine çok benzemesinden kaynaklanmaktadır. Sendikaların ana hedefleri, amaçlarına ulaşmak için toplu pazarlık güçlerini kullanmaktır. Kooperatiflerde ise ortaklar kendilerinin ekonomik çıkarlarına hizmet eden, doğrudan ekonomik faaliyet ile kendilerinin finansörlüğünde ve yönetimindeki girişimlerle hedefe ulaşmaya çalışırlar.

⁽³⁶⁾ ÖZÇELİK, a.g.e, s. 40.

⁽³⁷⁾ Ziya Gökalp MÜLAYİM, "Türkiye'de Sendika-kooperatifçilik ilişkilerinde Temel Sorunlar ve gelişme Perspektifleri"; **KOOPERATİF DÜNYASI DER.** Sayı: 309, Aralık 1996, s.6.

⁽³⁸⁾ MÜLAYİM, a.g.m, s. 7.

Tüketim kooperatifçiliğinin ülkemizde başarılı olması ve yaygınlaştırılması bakımından sendikalara büyük görev düşmektedir. Sendikalar ve kooperatifler birbirlerine destek olarak birbirlerini tamamlaması gereken kuruluşlardır.

Türk Sendikacılığı ve onun en büyük kuruluşu olan Türk-İş konfederasyonu 1980 ihtilâline kadar tam olmasa da büyük bir destekle tüketim kooperatifçiliğinin gelişmesi yönünde çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar 12 Eylül 1980 ihtilâli ile sekteye uğramıştır. Bunun nedeni de 12 Eylül Anayasasının sendikal ve kooperatif hareketlere getirdiği kısıtlamalar olmuştur. Sendikal hareketin başarılı olması için kooperatif hareketin de başarılı olması gerekmektedir.

Sendikaların ve konfederasyonların bunu görmesi ve kooperatifçiliğimizi desteklemesi gerekir. Bu destek özellikle finansman konusunda ve kooperatifçilik bilincinin oluşumu için kamuoyu oluşturma konusunda olursa tüketim kooperatifçiliğimiz için yeni bir başlangıç olacaktır.

C. Tüketim Kooperatiflerinin Ülke Ekonomisi İçindeki Önemi:

Son yıllarda, ülkemizin en büyük problemi olarak görülen enflasyonun sabit ve dar gelirliler üzerindeki etkisi iyice belirginleşmiştir. Bu etki özellikle tüketim mallarının fiyatlarındaki hızlı artış yaşam koşullarını iyice zorlaştırmıştır.

Tüketim kooperatifleri, tüketicilerin özellikle düşük gelirli tüketicilerin, ihtiyaç arı olan tüketim maddelerini en iyi şekilde ve mümkün olduğu kadar ucuza sağlamak amacını güden kuruluşlardır.

Ülkemizde yaşanan hızlı fiyat artışlarının karşılanabilmesi için, tüketicilerin gelirlerinin artması yeterli olmamaktadır. Bu nedenle bu kesimin korunmasında başka yöntemler uygulanmalıdır. Uygulanması gereken yöntemlerin başında kooperatif modelde örgütlenme yer almaktadır.

Kooperatif anlayışın ilk örneği de bir tüketim kooperatifidir. Bu gün enflasyon sorunu olmayan sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeler olarak kabul edilen ülkeler olan A.E.T. ülkelerinde tüketim kooperatiflerinin üye sayısı 20 milyon civarındadır ⁽³⁹⁾

⁽³⁹⁾ Ziya Gökalp MÜLAYİM, "Tüketim Kooperatiflerinin Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü", VII Türk Kooperatifçilik Kongresi, Türk. Koop. Kur. Yay. No: 39, Ankara 1977, s. 8.

Bu sayı bize şunu ispat etmektedir; tüketim kooperatifleri sadece geri kalmış yada az gelişmiş ülkeler için gerekli değil aksine tüketicilerin korunmasına önem veren bütün ülkeler için geçerlidir.

Tüketicinin korunmasının en temel nedeni, kendisi ile tüketici arasında aracı denilen bir zümrenin varlığıdır. Üretici ile tüketicinin arasında yer alan aracı sayısının artması tüketicinin ödediği fiyata etki etmektedir. Aracı sayısı arttıkça fiyatta artmaktadır. Tüketicinin korunması için aracılık payının en aza indirilmesi gerekmektedir. Bunun içinden en doğru olanı hem tüketicinin kooperatifleşmeyi hem de üreticinin kooperatifleşmeyi sağlaması gerekmektedir.

Ayrıca tüketim kooperatifleri aracılık payının azaltılması yanında satılan malların kalitesinin yükseltilmesi, fiyatlar konusunda serbest piyasada denge sağlayıcı görevleri de üstlenirler çünkü kooperatifler kar amacı gütmeyizler.

Tüketim kooperatiflerinin yararları günümüzde büyük önem taşımaktadır; aracıyı kısmen kaldırabilmesi, tüketim mallarında üretim yapması ve düşük fiyatlarla piyasadaki fiyat düzeyini düşürmesi ve kaliteli üretimin yapılması için çalışması bu yararların en başlıcalarıdır.

Bu yararlar devletçe de kabul edilerek, IV. Beş yıllık kalkınma planında kooperatiflere önemli görev ve sorumluluklar yüklenmiş olup, kooperatifler ulusal kalkınmanın temel araçları arasında sayılmıştır. ⁽⁴⁰⁾

Tüketim kooperatifleri demokratik kuruluşlar olduğundan, bu kooperatifin üyeleri hem demokratik uygulamaları öğrenip, bunları günlük hayatta kullanmakta hem de girişimci faaliyetlerde bulunarak yani kooperatifi yöneterek ekonomik ve sosyal kalkınmaya fayda sağlamaktadırlar.

Bütün bunların sonucunda diyebiliriz ki tüketim kooperatifleri ülke kalkınmasında, aracının yok edilmesinde, bilinçli bir tüketici kesiminin oluşturulmasında ve kaliteli üretimin yapılmasında en önemli demokratik kuruluşlardır.

⁽⁴⁰⁾ Kazım OKSAY. **Tüketim Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir?** Türk Koop. Kur. Yay No:39. Ankara 1977, s.8.

C. Tüketim Kooperatiflerimizin Bu Günkü Durumu ve Sorunları:

Ülkemizde, tüketim Kooperatifçiliğinin 60 yıldan fazla geçmişi olmasına rağmen ulaşılan nokta ve piyasa mekanizmasında gösterdiği etkinlik istenilen düzeyde değildir. Tüketim kooperatifçiliğinin gelişmemesinde makro ve mikro düzeyde çok değişik faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısından ve devletin tüketim kooperatiflerine karşı göstermiş olduğu ilgisizlikten dolayı oluşmuşlardır.

Tüketim kooperatifçiliği faaliyetlerinin başarılı olarak yürütülmesi için gerekli olan şartları şu şekilde sıralayabiliriz.

- a) Yöneticilerde Gereken Özellikler
- b) Yeterli Finansman Yapı (Sermaye)
- c) Gerekli Fiziki Ortam
- d) Etkin Politika ve Kararlar
- e) Yetenekli ve Verimli Personel

Bu faktörlerin etkin bileşimi kooperatifi başarıya götürecektir. ⁽⁴¹⁾

Ülkemizdeki Tüketim kooperatiflerine baktığımızda yukarıda belirtilen şartları etkin bir şekilde bir araya getiremediğini göstermekteyiz. 1163 Sayılı kanunun çıkarıldığı 1969 yılına kadar Türk tüketim kooperatifçiliği yasal düzenlemelerden yoksun olarak gelişme göstermiştir. Bu gecikme nedeni ile tüketim kooperatifçiliğimiz hala yayılma döneminde.

Bizdeki bu duruma rağmen kooperatifçiliği gelişmiş olan ülkelerde örneğin Japonya' da 1967-1983 yılları arasında kooperatif sayısında % 48 azalma olurken aynı yıllar arasında ülkemizde Tüketim kooperatifçiliği sayısında % 1106 artış olmuştur. ⁽⁴¹⁾

Ülkemizde tüketim kooperatifleri küçük ölçekli, kapalı kapı sistemine dayalı, devlet dairelerinin veya bir sendikanın etkinliğinde kurulmuş olup bir türlü istenilen etkinliği veremez durumdadırlar. Ayrıca Devletin de ilgisiz kalması sonucu tüketim kooperatifleri arasında bir türlü tam bir üst örgütlenme sağlanamamış olmasına rağmen Tüketim kooperatifleri Merkez birliği geç de olsa 1994 yılında kurulabilmiştir.

⁽⁴¹⁾ Ali Can KAVAS-Yavuz ODABAŞI, a.g.e, s. 9

⁽⁴¹⁾ KAVAS - ODABAŞI, a.g.e, 5.9.

Devletin ilgisizliği, yerel yönetimlerdeki tansa modeli ve büyük mağazacılığın yaygınlaşması tüketim kooperatifçiliğini büyük oranda etkilemiştir.⁽⁴²⁾

Tarımsal kooperatiflerimizin sahip olduğu kredi alabilme imkanlarına maalesef tüketim kooperatiflerimiz bir türlü kavuşmamıştır. Bunun en büyük nedeni de Tüketim kooperatiflerinin birlikte ve beraber hareket ederek bir kamu oyu oluşturamamış olmasıdır.

Tüketim kooperatifleri özellikle yüksek enflasyonda en fazla etkilenen vatandaşlar için en iyi çıkış yoludur. Bu durumdaki vatandaşların kooperatifçilik konusunda bilinçlendirilmesi için devletin, kooperatiflerin ve üst birliklerin gerekli eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık vermeleri gerekmektedir.

Tüketim kooperatiflerimizin çoğu bu gün kendi kıt sermayeleri ile, profesyonel olmayan yöneticileri, yetersiz personeli, dar mekanları ile özverili, azimkar insanların uğraş verdiği sahipsiz kuruluşlar halindedirler. Bütün bu olumsuzluklara rağmen tüketim kooperatifleri dar ve sabit gelimli insanların, enflasyon baskısından biraz olsun kurtulmalarını sağlayan, üyelerine demokratik yaşamayı yani demokrasiyi ve girişimciliği öğreten, piyasa mekanizmasında rekabet dengesi olarak, fiyat artışlarını azaltmaya çalışan kooperatif hareketin aynası olan kuruluşlardır.

Her ne kadar aynı sektörde yer alan özel işletmelerin, büyük hiper marketlerin ve marketler zincirlerinin sundukları hizmetler dikkate alınarak tüketim kooperatifçiliğinin önemini kaybettiği ileri sürülse de tüketim kooperatifleri hala ayaktaadır.

Tekelleşme ve kartelleşme kaygısının arttığı son dönemde gıda sektöründe ve alış veriş hizmet sektöründe tüketim kooperatiflerinin sahip oldukları, piyasayı dengeleyici konum tüketiciler için asla vazgeçilemez bir kazançtır. Bu nedenle biran önce bu kuruluşlar kendilerine çeki düzen vererek, profesyonelce yönetilen ve sektörde hak ettiği yerde olan kuruluşlar olabilmelidirler.

⁽⁴²⁾ Sinan VARGI, "Tüketim Kooperatifçilerinin Sorunları", **Bir Lokma Bir Hırka Semineri**, Türk Koop. Kur. Yay. No:66, Ankara 1986, s.54.

IV. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İŞLETMECİLİK SORUNLARI :

Bağımsız olarak gönüllülük ilkesi temeline dayalı olarak kurulmuş olan, faaliyetlerini serbest piyasa ekonomisi içerisinde sürdürmeye çalışan, üyelerini her yönden desteklemek amacıyla kurulan tüketim kooperatifleri demokratik kurallarla yönetilirler. Tüketim kooperatiflerinin amaçlarına ve faaliyet alanına baktığımızda , özet işletmelerin faaliyet alanı ve kullandıkları yöntemlerle bir kesişme veya paralellik görülmektedir.

Kar amacı güden özel işletmeler için, pazarlama, muhasebe, stok kontrolü, sermaye artırımı, personel yönetimi gibi işletmecilik konuları ne kadar önemli ise tüketim kooperatifleri içinde o kadar önemlidir. Kooperatifler tanımlanırken kar amacı gütmeyen sosyal yönü ağır basan kuruluşlar olarak belirtilir. Buna rağmen kooperatifler temel bir amacı gerçekleştirmek için kurulurlar. Kooperatifler kuruluş amaçlarına ulaştıkları taktirde başarılı sayılırlar. ⁽⁴³⁾

Tüketim kooperatiflerinin kuruluş amaçları; tüketicinin her yönden korunması, ucuz, kaliteli tüketim malının tedariki ve aracının ortadan kaldırılmasıdır. Bu amaçlara ulaşmak için ise kooperatiflerin aynı faaliyet alanı içinde yer alan diğer özel işletmelerle rekabet edebilmesi ve kar elde etmesi gerekir. Bu nedenle de diğer özel işletmeler gibi davranabilmesi yani işletme olarak hareket etmesi bir zorunluluktur.

Tüketim kooperatifleri hakkında yapılan araştırmalara ve çalışmalara bakıldığında başarılı bir kooperatifçilik ortaya çıkmamaktadır. Bu başarısızlığın nedenleri incelendiğinde ise karşımıza çoğu işletmecilik ile ilgili birçok sorun ortaya çıkmaktadır.

⁽⁴³⁾ Nurel ÜNER. Kooperatif İşletmeciliği. İzmir 1992. s. 48.

Tüketim kooperatiflerinin yöneticilerine yönelik yapılan bir anket çalışmasında, yöneticilerden kendi kooperatifleri açısından önemli gördükleri sorunları önem derecesine göre sıralamaları istenmiş ve elde edilen sonuçta ise ilk beş sıra şöyle oluşmuştur. ⁽⁴⁴⁾

- 1 - Finansal yetersizlik
- 2 - Mal tedarikinde pazarlık gücünün zayıf olması
- 3 - Taksitli satış oranının yüksekliği
- 4 - Mağaza alanının darlığı
- 5 - Depo imkanlarının yetersizliği

Bu sıralamaya baktığımızda tüketim kooperatiflerinin sorunlarının en önemlilerinin işletmecilik sorunları olduğu apaçık ortadadır. Tüketim kooperatifçiliğimizin gelişmesi ve kuruluş amaçlarına en yüksek düzeyde ulaşabilmesi için, bu sorunların; yapılacak uzun vadeli plan ve programlarla çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Kooperatif yöneticileri yanında bu çalışmada aynı soru kooperatif ortaklarına sorulmuş, ortakların verdiği cevaplarda ise ilk beş sıra şöyle olmuştur. ⁽⁴⁵⁾

1 - Sermayeye yetersizliği ve bunun ortaya koyduğu diğer yapısal yetersizlikler (Mağaza alanının darlığı, depo alanının yokluğu, şube sayısının azlığı)

2 - Ortak-Yönetim ilişkilerinin zayıflığı, ortakların ilgisizliği ve denetim noksanlığı.

3 - Tüketim kooperatiflerinin çeşit, fiyat ve kuruluş yeri olarak rekabetçi güçten yoksun olmaları.

4 - Kooperatifçilik eğitiminin yetersizliği (Kooperatifçilik ilkeleri ve kooperatif işletmeciliği yönünden)

5 - Kooperatif - devlet ve kooperatif ile diğer kooperatifler arası işbirliğinin gelişmemiş olması.

⁽⁴⁴⁾ Bu anket çalışması 1986 yılında Yavuz ODABAŞI ve Alican KAVAS'IN yaptığı ortak bir çalışmada uygulanmış olup. Ankete Cevap veren Tüketim kooperatiflerinin % 38 Eskişehir`de % 13 ise İzmir`de kalanlar ise Ankara, İstanbul, Zonguldak, Kastamonu, Afyon, Konya, Samsun illerindeki tüketim kooperatifleridir.

⁽⁴⁵⁾ Alican KAVAS ve YAVUZ ODABAŞI'nın ortak çalışmasında yapılan bir anket çalışmasında ortaklara yöneltilmiştir. Tüketim kooperatifine üye olan ortaklar yine bir önceki dipnotta belirtilen illerden seçilmiş toplam 335 ortak üyeye uygulanmıştır.

Kooperatif ortaklarının en önemli gördüğü beş soruna baktığımızda ise yine işletmecilikle ilgili problemlerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ayrıca ortaklar, eğitim ve işbirliği sorunlarını da ön plana çıkarmışlardır. Eğitim ve işbirliği sorunları da artık çağdaş işletmecilik problemi olarak bütün işletmelerce kabul edilmektedir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki; aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız işletmecilik problemlerinin, uzun vadeli planlan politikalarla çözümlenerek, tüketim kooperatiflerinin birer çağdaş işletmeler olarak piyasa ekonomisinde hayatlarını devam ettirmeleri ve denge unsuru görevini yerine getirmesi gerekmektedir.

A. Sermaye (finansman) Yetersizliği :

Tüketim kooperatiflerinde, kooperatifin hizmetlerinden yararlananların, yani müşterilerin çoğu aynı zamanda kooperatifin ortağı durumundadırlar. Tüketim kooperatifleri kendi kendine finanse edilen ve dışarıdan sermaye kabul etmeyen sermayeden çok ortakların eşitliğinin ön planda olduğu ortaklıklardır.

Ülkemiz tüketim kooperatifçiliğinde işçi ve memurlar tarafından kurulu olanlar başı çekmektedir. Bu kooperatifler zor şartlarda başarıyı yakalamaya çalışmaktadırlar. Ülkemizin bir numaralı sorunu olan enflasyon özellikle sabit ve dar gelirli olan işçi ve memurların ekonomik birikim oluşturma imkanlarını yok etmiştir.

Bu durum kooperatife ortak olan işçi ve memurların sermaye katkılarını ve kooperatifle yaptıkları işlem hacmini sınırlamaktadır. Sermaye ve işlem hacmini artıramayan kooperatiflerin varlıklarını sürdürmeleri ve sermayelerini korumaları mümkün değildir.

Kooperatiflerimizde yaşanan sermaye yetersizliği yani finansman sorunu, işletmecilik sorunuyla özdeşdir. İşletmecilik anlayışı dışında ve amatörcce yönetilen, halen basit bir al - sat olayı gerçekleştiren kuruluşlar gibi görünen tüketim kooperatifleri, bu koşullar altında kısa zaman sonra faaliyetlerine son vermek, tasfiye olmak durumundadırlar. ⁽⁴⁶⁾

(46) N. Uğur KÜÇÜKALTAN, "Tüketim Kooperatifçiliğimizin Sorunları", **KOOPERATİF DÜNYASI DER.**, S. 269, Ağustos 1993, s. 17.

Tüketim kooperatiflerini incelediğimizde finansman ihtiyaçlarının iki kaynaktan karşılandığını görmekteyiz.

- Öz Kaynaklar

- 1 - Ortakların Sermayeleri
- 2 - Yedek Akçeler.
- 3 - Dağıtılmayan Risturnlar.
- 4 - Yasa ve Ana sözleşme Gereği Oluşturulan Fonlar.

- Yabancı Kaynaklar

- 1 - Krediler.
- 2 - Devlet Yardımları
- 3 - Diğer Yardımlar.

Tüketim kooperatiflerinin yaşadığı finansman sorunu, kuruluş aşamasında çözümlenememektedir. Bunun nedeni öz kaynaklardan olan ortak sermayelerinin sınırlandırılmış olması ve günün ekonomik şartlarına uymamasıdır. Ortak paylarının üst sınırı 1988 yılına kadar 30.000 TL. Olarak belirlenmiştir. Bu uygulama tüketim kooperatiflerinin yaşadığı sermaye yetersizliğinin en başlıca etkeni olmuştur.

1988 yılından sonra bu sınır 10.000.000 T.L. ye çıkarılmıştır. Bu artış yasal olarak ortaklık paylarının artması ve öz kaynakların artışı sonucu geç de olsa biraz olsun rahatlama sağlamıştır. ⁽⁴⁷⁾

Bu rakamın yeniden günün şartlarına uygun hale getirilmesi kooperatiflerin finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir etken olacaktır. Tüketim kooperatifleri her ne kadar kendine kendine çözmeye çalışsa da kooperatif ortaklarının çoğunun dar ve sabit gelirli olmaları nedeniyle hedeflenen ve istenilen sermaye kısa zamanda toplanamamıştır. Uzun zaman içerisinde toplanan sermaye ise enflasyon nedeniyle erimiş ve sorun kesin olarak çözümlenememiştir.

Tüketim kooperatiflerinin kuruluş aşamasında karşılaştığı sermaye yetersizliği yabancı kaynaklardan karşılamak istendiğinde, yabancı kaynakların ilki olan krediler gündeme gelmektedir. Tüketim kooperatiflerini kredi ile destekleyecek bir banka veya özel finansman kuruluşları mevcut değildir.

⁽⁴⁷⁾ KÜÇÜKALTAN, a.g.m. s.18.

Tüketim kooperatiflerinin, mevcut bankacılık sisteminde, gayri menkul ipoteği ve teminat mektubu karşılığı ile kredi kullanmaları çok zordur. Bu zorluğu aşıya bile yüksek faiz oranlarının altından kalkmaları mümkün değildir.

Yabancı kaynaklardan bir diğeri ise devlet yardımlarıdır. Bu yardımlar, devletin diğerk kooperatiflere gösterdiği yakınlığı ve desteği tüketim kooperatiflerine göstermemesi nedeniyle yetersizdir. Yapılan yardımlar daha çok teknik yardım ve denetim konularında olmaktadır.

Diğerk yardımların en önemlisi ise sendikaların yaptığı yardımlar ve desteklerdir. Özellikle Türk-İş'in kuruluşundan itibaren Türk Sendikacılığı tüketim kooperatifçiliğine yakın ilgi göstermiş, işçilerin kooperatiflere ortak olmaları sağlanmış ayrıca sendikaların kooperatifçilik fonundan bu tüketim kooperatiflerine sermaye desteği sağlamıştır.

Sendikalar, kendi üyelerinin kurucusu ve sahibi olduğu kooperatiflere, 2821 sayılı yasanın 33. Maddesinde getirilen sınırlamaya rağmen kredi açma imkanları yaratarak, toplu sözleşme görüşmeleri ile yer, personel, araç ve demirbaş gibi konularda işverenlerce karşılanabilecek ihtiyaçlar kooperatiflere sağlamıştır. ⁽⁴⁸⁾

Bu nedenlerle, Türk tüketim kooperatifleri içerisinde işçiler tarafından kurulan ve işçi ortaklarına hizmet sunan kooperatifler başarılı kooperatiflerin, başında gelmektedir.

Tüketim kooperatifleri üzerine yapılan bir araştırma da kooperatif sorunları arasında önem sıralamasında birinci sırayı % 22 ile finansman yetersizliği ikinci sırayı ise % 10,7 ile mal tedariklerinde pazarlık gücü eksikliği almıştır. ⁽⁴⁹⁾ Bu sonuç bize, tüketim kooperatiflerinin gelişebilmeleri için finansman yetersizliği sorununu acilen çözmeleri gerektiğini göstermektedir.

⁽⁴⁸⁾ 2821 Sayılı Sendikalar kanunumuzun 33. Maddesinin 5. Bendi "Herhangi bir bağışta bulunmamak kaydı ile üyeleri için kooperatifler kurulmasına yardım etmek ve nakit mevcudunun yüzde Onundan (%10) fazla olmamak kaydıyla kooperatiflere kredi verebilir" demek suretiyle Sendikaların hareket alanını sınırlamaktadır.

⁽⁴⁹⁾ Doç. Dr. Alican KAVAS - Doç. Dr. Yavuz ODABAŞI Bu araştırmayı Türk kooperatifçilik kurumu adına 1986 yılında yapmışlardır. Bu araştırma çoğunluğu Eskişehir, Ankara ve İzmir illerinde faaliyet gösteren 104 kooperatiften elde edilen bilgiler üzerinde yapılmıştır üretimde yapılmıştır.

Tüketim kooperatifleri kuruluş aşamalarında sağlayamadıkları sermaye birikimini, faaliyet dönemlerinde profesyonelce bir finansman ve net fazla elde etme programları yaparak yani modern işletmecilik teknikleri kullanarak sağlayabilirler. Tüketim kooperatifleri, marketler, süper marketler ve hiper marketlerle rekabet edebilmeleri için, ortaklarına daha verimli hizmet sunabilmeleri için net fazla yani kâr elde etmek durumundadırlar. Ancak elde edilen bu net fazla ortağın hizmetine yönelik kullanılmalıdır.

Ayrıca; kuruluş sonrası finansman sorununun aşılması, ortak sayısının artırılması ile de mümkündür. Ortak sayısındaki artış, hem öz sermaye artışını, hem de işlem hacminin yükselterek net fazla sağlanmasını beraberinde getirecektir. ⁽⁵⁰⁾

Sermaye birikimi yönünden oluşan kısır döngü ve sermayenin yetersizliği sorunu, ancak iyi bir sermaye yönetimi ile yani iş hacmini ve sermaye devir hızını artıran satış politikalarının izlenmesiyle çözümlenebilir.

Bu çözüme ise ancak kooperatifin profesyonel bir yönetim anlayışıyla faaliyetini sürdürmesi ile ulaşılabilir. Profesyonel yönetim anlayışı da tüketim kooperatiflerine yönelik modern işletmecilik tekniklerini içinde bulunduracak eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile sağlanabilir.

B. Profesyonel Yönetim Sorunları :

Günümüzde çeşitli alanlarda ortaya çıkan gelişmeler, ekonomik ve toplumsal kurumlarında değişmesine neden olmuştur. Bu değişmelerden en fazla etkilenen kesimlerden birisi de kooperatiflerdir. Pazarlama ağırlıklı, perakendeci bir yapıya sahip tüketim kooperatifleri de tutunabilmek ve ayakta kalabilmek için sürekli kendilerini yenilemek gereksinimini duymuşlardır. Çünkü rakipleri olan perakendeci marketler ve özel işletmeler pazar paylarını artırmak için modern işletme tekniklerini daha fazla özen göstererek kullanmaya başlamışlardır. Tüketim kooperatifleri ise kooperatif ortaklarına daha iyi hizmet götürebilmek için sınırlı ve yetersiz imkanlarla faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Ancak rekabet üstünlükleri rakip işletmelere kaptırıldığı için gösterilen bu caba yeterli olmamaktadır. Bu yetersizliğin en önemli sebeplerinden birisi tüketim kooperatiflerinin modern işletme anlayışıyla hareket etmemeleri ve çağdaş işletme tekniklerini kullanmamalarıdır.

(50) Yılmaz ÜRPER, " Tüketim Kooperatiflerinin Günümüzdeki Başarı Koşulları ", **KOOPERATİF DÜNYASI DER.**, S: 228, (Mart 1990), s.5.

İşte tüketim kooperatiflerinin başarılı olmaları için kullanmak durumunda oldukları çağdaş işletme tekniklerinin en başında olan ise profesyonel yönetimdir. Bu gün faaliyet gösteren tüketim kooperatiflerinin ihtiyacı olan profesyonel yönetici eksikliği hat safhadadır. Var olan profesyonel yöneticiler de, kooperatiflerdeki yönetim kurullarının sık sık değişmesi nedeniyle ve kooperatif bilincinden yoksun olmaları neticesinde yeterince başarılı olamamaktadırlar.

Bilindiği gibi kooperatiflerde yönetim, kooperatifin amaç ve hedeflerine varmak için elde bulunan kaynakların (bina, tesis, sermaye, ortaklar, memurlar) maksimum faydayı sağlayacak şekilde bir araya getirilmesidir. ⁽⁵¹⁾

Bu iş, yönetici ile yönetim kurulu arasında işbirliği ile elde edilen bir tür ekip çalışmasıdır. Yönetim kurulu, yönetim yetkisini kanun, ana sözleşme ve genel kuruldan alır. Müdür yada yönetici ise yetkisini kooperatif ana sözleşmesinden ve yönetim kurulundan alır. Yönetim kurulu ortaklara karşı, yönetici yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Yöneticilerin yönetimdeki etkinlikleri ; planlama, örgütleme, koordinasyon ve denetleme gibi fonksiyonları yeterince yerine getirmesine bağlıdır. Tüketim kooperatiflerinin yönetimi, çağdaş organizasyon ve yönetim kuramlarına ihtiyaç duymaktadır. Kooperatif yönetimi, kooperatifin çıkarlarını ve ortakların çıkarlarını, bir arada bağdaştırmak ve bunları birbirleriyle dengelemek gibi zor bir göreve sahiptir.

Tüketim kooperatifleri büyüdükçe ve görevleri çoğaldıkça ortaya çıkan işletme sorunlarının çözümü için profesyonel kooperatif yöneticisi tipine ihtiyaç daha fazla duyulmaktadır. Profesyonel yönetici, başarılı kooperatifçiliğin temelinde önce başarılı bir işletmeciliğin yer alması gerektiğini düşünmelidir. Önce kooperatifçi, sonra işletmeci olan amatör yöneticinin, zamanı, enerjisi ve bilgisi kooperatifin başarılı olmasında yeterli olamamaktadır. ⁽⁵²⁾

Ülkemizde tüketim kooperatiflerimiz hala gelişme dönemlerindedir. Bu nedenle bu kooperatiflerde profesyonel yönetici sayısı çok azdır. Tüketim kooperatifleri üzerine Yavuz ODABAŞI ve Ali Can KAVAS'ın 1986 yılında yaptığı araştırmada ; tüketim kooperatiflerinin % 59'u yönetim kurulu içinden seçilen murahhas üye ile idare edilmektedir. Kalan % 31'lik kısımda ise atanan müdür ve yöneticilerin yarısından fazlası, muhasebe müdürleri veya lise mezunu bile olmayan amatör ruhlu, yönetim kuruluna yakın insanlardan oluşmaktadır.

⁽⁵¹⁾ Yılmaz ÜRPER. a.g.e. s. 148.

⁽⁵²⁾ Alican KAVAS - Yavuz ODABAŞI. a.g.c. s. 10.

Yine Türk - İş'in 1985 yılında işçi tüketim kooperatifleri üzerinde yaptırdığı bir araştırma ve anket çalışmasında, kooperatiflerin müdürlük müessesini tam anlamı ile yaşama geçiremedikleri saptanmıştır, bu durumun nedenleri olarak da, müdürlerin görev alanları konusunda yeterli teknik bilgiye sahip olmamaları, kararların genellikle yönetim kurullarınca amatörce alınması, kooperatif müdürünün bir muhasebeci veya personel şefi gibi algılanması ve aylık faaliyet raporları gibi envanterlerin düzenli hazırlanmaması gibi konular belirtilmiştir. ⁽⁵³⁾

Bu araştırmalardan da anlaşıldığı gibi tüketim kooperatiflerimizin gelişmesini engelleyen başarısızlık nedenlerinin en başında profesyonel yönetici eksikliği gelmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ise bu eksiklik çok yönlü programlar uygulanarak giderilmiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde, özellikle bölgesel kooperatifler, iş idaresi mezunu, faaliyet konusunda, işletmecilik eğitimi almış yüksek okul yada üniversite mezunlarını işe alarak, bunları yönetim için eğitim programlarından geçirerek, daha sonra yöneticilik pozisyonlarına kaydırmışlardır. Ayrıca Son yıllarda bölge kooperatifleri kendi yetişmiş elemanlarını, danışmanlık ve eğitim firmalarını kullanarak birim kooperatif yöneticilerine eğitim imkanı sağlamıştır. ⁽⁵⁴⁾

Ülkemizde de bir an önce tüketim kooperatiflerinin profesyonel yönetici eksikliklerinin giderilmesi ve kooperatiflerin personel eğitim ihtiyacının karşılanması için kooperatiflere yönelik sürekli eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gerekmektedir. Bu hizmetler verilirken çağdaş işletme teknikleri ve yönetim stratejileri ön planda tutulmalıdır. Çünkü rakip durumdaki özel işletmeler bu konuya çok fazla önem vererek çok büyük paralarla, danışmanlar ve uzmanlardan bu tür hizmetleri almaktadır.

Çalışmamızın son bölümünde tüketim kooperatiflerine yönelik, yönetim danışmanlığı ve eğitim hizmetlerinin örgütlü bir şekilde verilmesini daha somut önerilerle ortaya konulmuştur.

(53) Sinan VARGI, *İşçi Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Sorunları Araştırması*. Türk -İş Kooperatifler Bürosu Yay. No : 32, 1985, Ankara s. 55.

(54) Prof. Dr. Ayhan TAN, "Kooperatif Yönetimi (COOPERATIVE MANAGEMENT)" **KOOPERATİF DÜNYASI DER.**, S: 311, Şubat, 1997, s. 3.

C . Tedarik ve Pazarlama Sorunları

a. Tedarik Sorunları :

Tüketim kooperatiflerinin işletme fonksiyonlarına baktığımızda verilen hizmetleri; tedarik hizmetleri, ek hizmetler ve perakende satış hizmeti olarak ifade etmek mümkündür. Bu hizmetlerin en düşük maliyetle ve en fazla etkinlikle ortaklara sunulması, tüketim kooperatifinin başarısını ortaya koyacaktır.

Tüketim Kooperatifinde Temel İşlevler.

Tedarik Faaliyetleri	Ek Hizmetler	Satış Yönetimi
- Mal Siparişi - Taşıma - Teslim Alma. - Kalite, Miktar ve Hasar Kontrolü - Ödeme.	- Paketleme - Etiketleme - Fiyatlandırma - Stoklama	- Self Servis - Tezgah

Kaynak : İ.Duymaz, Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, İzmir 1986, s. 171

Tüketim kooperatifleri tedarik faaliyetlerini yürütürken diğer işletmelere göre çok fazla zorlanmaktadır. Bu zorlukların en başında finansman yetersizliği nedeniyle zamanında mal siparişi yapamaması gelmektedir. Kooperatifler büyük oranda toptancılardan mal tedarik etmekte, fabrikalarla direkt temas edememektedir.

Bunun nedeni de istenen mal miktarının azlığı ve birlikte mal sipariş edilememesidir. Bu sorunu aşmak için bölge birliklerine ve merkez birliğine çok iş düşmektedir.

Geçmişte, özellikle bölge birlikleri kooperatiflerle fabrika arasında ilişkiyi sağlamanın yanı sıra, bir toptancı gibi davranarak fabrikalardan direkt sağladığı malları depolamak ve pazarlamak yöntemini izlediler. Bunun sonucunda toptancılarla rekabet ortamında uzun süre dayanamadılar. Çünkü birliklerin sermayeleri bu faaliyet için çok yetersiz kalmıştır.

Yürütülen bu toptancı anlayışı bölge birliklerinin yönetimleri ile kooperatifler arasında itilaflara sebep olmuştur ve kooperatiflerin bölge birliğine olan güvenlerini yok etmiştir. Toptancılarla daha fazla rekabet edemeyen ve kooperatiflerce desteklenmeyen bölge birlikleri kapanma noktasına kadar gelmiştir. 1996 yılı sonu itibariyle 16 bölge birliğinden sadece 3 bölge birliği faaliyetini sürdürmekte diğerleri ise adları var kendileri yok gibidir. ⁽⁵⁵⁾

Mal siparişlerinde planlı ve programlı alım yapılması gerekirken kooperatiflerin gerekli planlamayı yapmaması, istatistik bilgilerin mevcut olmaması ve stok kayıtlarının tutulmaması gibi durumlar mal alımında istenilen amaca ulaşmayı engellemektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesindeki en büyük engel ise bu bilgileri toplayacak kapasitede yetişmiş eleman eksikliğidir. ⁽⁵⁶⁾

Tüketim kooperatiflerinin mal tedariki konusunda en önemli eksikliklerinden bir diğeri de aynı amacı taşıyan üretici kooperatifler ile ilişkilerinin zayıf olmasıdır. Bölge birliklerinin ve tüketim kooperatifleri merkez birliğinin bu konuda gerekli iletişimi kurması şarttır. ESKO'nun 1996 yılında PANKO BİRLİĞİ'nin (Pancar Kooperatifleri) sahibi olduğu Konya Şeker Fabrikasından ortaklarına bağlantı kurması, bu konuda yeni yeni ortaya konan faaliyetlerinden birisidir. ⁽⁵⁷⁾

Tüketim kooperatiflerinin yaşadıkları tedarik sorunlarının çözümü için bazı ilkelerin benimsenerek bunların uygulanması gereklidir. Bu ilkeleri şöyle sıralayabiliriz. ⁽⁵⁸⁾

. **Doğru Mal** : Kooperatiflerin doğru ya da uygun mal alması veya buldurması, ortaklarının ekonomik durumlarını iyi bilerek, ihtiyaçları hakkında yeterli bilgi sahibi olması gerekmektedir.

. **Doğru Miktar** : Doğru miktar, doğru fiyatın, mal çeşidinin ve müşteri tercihinin, geçmiş yılları da içine alacak şekilde gerçekçi hesaplanmasını kapsamaktadır.

. **Doğru Zaman** : Malların, ortakların istedikleri zamanlarda hazır buldurulması gerekir. Bu da malların fiyat hareketlerini takip etmek ve mevsimlere göre mal alımlarını zamanında yapmakla gerçekleşebilir.

⁽⁵⁵⁾ Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliğinin Ankara'daki yönetim bürosu ile 26.05.1996 günü yapılan görüşmede sağlanan bilgidir.

⁽⁵⁶⁾ Aican KAVAS - Yavuz ODABAŞI, a.g.e.s. 11.

⁽⁵⁷⁾ ESKO'nun 1996 yılı faaliyet raporunda belirtilmiştir.

⁽⁵⁸⁾ Sinan VARGI, a.g.e.s. 18.

. **Doğru Yerden Mal Tedariki** : Kooperatif, neyi ne miktar satın alacağını kararlaştırdıktan sonra, bu malları en düşük fiyatta bulabileceği yerleri saptamak zorundadır. Bu konuda temel ilke üretici kooperatiflerle işbirliği ve kooperatiflerle birlikte hareket edebilmeyi gerçekleştirmektir.

Bütün bu ilkelerin uygulanabilmesi için kooperatif yöneticilerinin ve personelinin mutlaka işletmecilik eğitimi olması ve bölge birliklerinin veya Merkez birliğinin kooperatiflere bu konuları kapsayacak eğitim ve danışmanlık hizmeti vermesi kooperatif işletmeciliği için zorunlu hale gelmiştir.

b. Stoklama Sorunları :

Tüketim kooperatiflerinin en önemli varlığı satılmakta olan mallar olduğundan tüketim kooperatif işletmeciliğinde stokun iyi muhafaza edilmesi ve değerinin bilinmesi çok önemlidir. Bundan dolayı mutlaka stok kontrolünün yapılması gerekmektedir.

Stok kontrolünün amacına uygun olarak yapılabilmesi için bazı kayıtların zamanında yapılması gerekmektedir. Stok kayıtlarının tutulması sayesinde; stoklarla satışlar arasındaki sağlıklı ilişkiyi devam ettirmek, mal siparişinde bilgi sağlamak, stoklara ait yatırımı dengede tutmak ve firenin yerini bularak kontrol altına almak mümkün olacaktır. ⁽⁵⁹⁾

Stok kayıtlardan elde edilecek bilgiler, kooperatifte yapılan depolama çalışmasıyla yakından ilgilidir. Tüketim kooperatiflerinin büyük bir bölümü bakkal tipi bir yapıya sahip oldukları ve yeterli depo alanları olmadığı için sağlıklı bir stok kontrolü yapamamaktadırlar. ⁽⁶⁰⁾

İşçi tüketim kooperatifleri üzerine yapılan bir araştırmada, kooperatiflerin ortalama olarak % 17,22'si 10 milyona kadar, % 17,23'ü 11 milyon ile 30 milyon arası, % 24,18'si 31 milyon dan 50 milyona kadar, % 24,15 ise 51 milyon liradan fazla stok bulundurdukları tespit edilmiştir. ⁽⁶¹⁾

Bu veriler işçi tüketim kooperatiflerinin yeterli şekilde stok kontrolü yapmadığı ve stoktan kaçındığını ortaya koymaktadır. Stoklama yapılmadığı için ülkemizde yaşanan yüksek enflasyondan tüketim kooperatifleri daha fazla etkilenerek sermaye kaybına uğramaktadırlar.

⁽⁵⁹⁾ Alican KAVAS - Yavuz ODABAŞI, a.g.e. s. 16.

⁽⁶⁰⁾ Ahmet ÖZÇELİK, **Türkiye'de Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkanları**, Türk. Koop. Kur. Yay. No : 73, 1989, Ankara. s. 66.

⁽⁶¹⁾ ÖZÇELİK, a.g.e. s. 67.

Genel olarak tüketim kooperatiflerinin stok işlemleri ile ilgili depo kayıtlarını tutmadığı için malın bitmesi durumunda mal siparişi verilmektedir. Stok işlemlerine ait depo ve muhasebe giriş - çıkış kayıtlarının sağlıklı ve birbirlerini tamamlayıcı bir şekilde tutulması ile stok kontrolü gerçekleştirilebilir.

Tüketim kooperatiflerinin yöneticilerine sorulduğunda stok kontrolünü yapamamalarını, depolarının yetersizliğine, mağaza alanlarının darlığına ve finansman eksikliğine bağlamaktadırlar.⁽⁶²⁾

Ancak depolama hacimleri yeterli olan kooperatiflerde bile sağlıklı stok kontrolü yapılmamaktadır. Bu sonuç kooperatiflerin stok kontrolüne önem vermediklerini ortaya koymaktadır. Kooperatif yöneticileri maalesef stok kontrolünün önemini kavrayacak düzeyde bir işletmecilik bilgisine sahip değildirler. Oysa tüketim kooperatif işletmeciliğinde pazarlama faaliyetinin içinde stok kontrolü önemli bir yere sahiptir.

Sağlıklı bir stok kontrolü, kooperatif yönetimine şöyle yararlar sağlamaktadır.⁽⁶³⁾

- Malların satış hızının saptanmasını sağlar.
- Devamlı olarak eldeki stokların miktarı bilinir.
- Dengeli Stok bulundurulur.
- Yeniden sipariş verilecek mallar kolayca saptanır.
- Hızlı ve yavaş satan mallar bilinir.
- Mal sınıflarına göre satışlar hakkında bilgi edinilir.
- Planlamanın denetlenmesi sağlanır.
- Fire ve zayıfın önlenmesine yardımcı olur.

Kooperatif yöneticileri, kendilerine stok kontrolü konusunda eğitim, verecek ve danışmanlık yapabilecek kişi ve kurumlardan yoksun olduklarını belirterek, bölge ve merkez birliğinin bu konuda çalışma yapması gerektiğini belirtmektedirler.

⁽⁶²⁾ Alican KAVAS - Yavuz ODABAŞI, a.g.e, s. 17.

⁽⁶³⁾ İsmail DUYNAMAZ Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, 1986 İzmir, s. 173.

c. Satış ve Satış Sonrası Yaşanan Sorunlar :

Tüketim kooperatifleri ortaklarının ihtiyaçlarını en düşük fiyatla karşılamayı amaç edinmiş satış ağırlıklı tedarik kooperatiflerindedir. Tüketim kooperatiflerinde iki tür satış faaliyeti söz konusudur. Bunlar Self servis tipi ve tezgah tipidir. Bunlar ayrı ayrı uygulandığı gibi her ikisi de bir arada uygulanabilir.

Klasik işletme anlayışından uzaklaşan, her yönüyle çağdaş bir işletmecilik anlayışına yönelen kooperatifler mal sergilenmesinde ve satışında self servis tipi mağazacılığı tercih etmektedirler. Self-servis tipi mağazalardaki sergiler, kendiliğinden müşterileri gezdirecek, tüm farklı malları gösterecek ve özel sunumlara işaret edecek, fiyatlar, kalite ve kullanıma ilişkin bilgi verecektir.⁶⁴

Self-Servis mağazalarda, tezgah tipi bir mağazaya göre daha çok mal sunulmakta, daha fazla mal sergilemekte ve daha çok mal satışı gerçekleştirilmektedir.

Tüketim kooperatiflerimiz özellikle mağaza alanlarının darlığı nedeniyle Self-servis tipi satış yapamamaktadırlar. KAVAS ve ODABAŞI'nın 1986 da yaptığı araştırmada tüketim kooperatiflerimizin % 49'unda tezgah tipi mağazacılığın, % 35 de ise Self-servis tipi mağazacılığın uygulandığı tespit edilmiştir.⁽⁶⁵⁾

İşçi tüketim kooperatiflerinde ise bu oran biraz daha fazladır. Özellikle 1500'ün üzerinde üyeye sahip işçi kooperatiflerinde bu oran % 60 self servis % 40 tezgah tipi mağazacılık yapılmaktadır.⁽⁶⁶⁾

Yine işçi tüketim kooperatifleri üzerine 1986 yılında Türk - İş tarafından yapılan araştırmada tespit edilen, kooperatiflerin en üst meselelerine baktığımızda. Satış ve satış sonrası sorunlar, başarıyı etkileyen ve artıran unsurlar olarak görülmektedir.

Mağaza satış alanlarının küçüklüğü, sınırlı sayıda mamül üzerinde uzmanlaşmaları, Self-Servis yerine ağırlıklı olarak tezgah tipi mağazacılık, eksik ve plansız tedarik faaliyetleri ve taksitli satış politikaları izlenmesi bu faktörlerden başlıcalarıdır.

⁶⁴ Sinan VARGI, a.g.e, s.20.

⁶⁵ Alican KAVAS - Yavuz ODABAŞI, a.g.e, s. 19.

⁶⁶ Ahmet ÖZÇELİK, a.g.e, s. 69.

Tüketim kooperatiflerinin temel amacı düşük gelirli tüketicilerin birlik ve dayanışma esasına dayanarak temel ihtiyaçlarının özellikle beslenme ihtiyaçlarını en düşük maliyetle sağlamaktır. Bu amaçtan da anlaşıldığı gibi tüketim kooperatiflerinin ortakları sabit ve dar gelirli insanlardır.

Tüketim kooperatiflerinin müşterilerini ise ortaklar ve ortak olmayanlar olarak iki grupta ele alabiliriz. Kooperatifin esas amacı her şeyden önce ortaklarının ihtiyaçlarını temin etmektir. Alican KAVAS ve Yavuz ODABAŞI tarafından incelenen tüketim kooperatiflerinin % 44.82'si üye dışı satış yaparken % 55.18'i ortakların dışındakilere satış yapmamaktadır. ⁽⁶⁷⁾

Yapılan bu satış işe taksitli ve peşin olmak üzere iki türdedir. Tüketim kooperatiflerini, yüksek enflasyon ortamında en cazip kılan ve tüketicileri üye olmaya sevk eden nedenlerin başında taksitli mal olabilme imkanının bulunmasıdır. Çünkü taksitli alışverişlerde üye o an için bir ödemede bulunmamakta ve aldığı malların bedelini ay başında maaşından veya elden ödemede bulunmaktadır. Bu durum ise bedelin temizlik ve gıda maddelerinde 1 - 31 gün arasında, dayanıklı tüketim mallarında ise 3 -5 ay gibi vadeli ödenmesini sağlamaktadır.

Taksitli satışlar üstünlüklerinin yanı sıra hem müşteriyi, yani ortağı hem de kooperatifi sıkıntıya sokabilmektedir. Taksitli satışlar ortağı fazla alışveriş yapmaya yönlerebilir. Alışveriş oranındaki bu artış bazen ortağın ödeme gücünü aşacak şekilde yükselmektedir. Kooperatif ise nakit sıkıntısı ve taksitlerin zamanında ödenmemesi veya hiç ödenmemesi sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Tüketim kooperatiflerinde fazlasıyla yaşanan sermaye yetersizliği taksitli satışlardaki olumsuzluklar, para kayıpları ve geç ödemelerle daha da artmakta ve sonuç olarak kooperatif sıkıntıya düşmektedir. Veresiye satışlar ayrıca kooperatif personeli içinde problem yaratmaktadır. Eğer bilinen ve güvenilir kimselere taksitli satış yapılırsa diğer üyelere niçin veresiye satış yapılmadığının açıklanması güç olmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklar tüketim kooperatiflerinin taksitli satış politikası izlerken daha dikkatli ve rasyonel hareket etmek durumunda olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Taksitli satışların getirdiği olumsuzluklardan kurtulmak için taksitli satış yapmama yoluna gitmekte kooperatifler için uygun bir çözüm yolu değildir.

⁽⁶⁷⁾ KAVAS - ODABAŞI, a.g.e, s. 20.

Çünkü tüketim kooperatiflerinin kuruluş amaçlarının başında ortaklarının ekonomik çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak gelir. Bu nedenle ortaklarının büyük çoğunluğu sabit ve dar gelirli olan kooperatifler, enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde ortamda ortaklarını ekonomik yönden rahatlatmak durumundadırlar.

Taksitli satışlar ise ortaklara bu rahatlamayı sağlayan hizmetlerden en önemlisidir. Satış ve satış sonrası sorunların çözümü büyük ölçüde kooperatif yöneticilerinin, kooperatif işletmeciliği konusundaki duyarlılıklarına, yönetim faaliyetinin; planlı, programlı, istatistiki verilere dayalı, ortakların ihtiyaçlarını anında saptanması anlayışı ile birlikte yürütülmesine bağlıdır. Bunun için kooperatifin, rakibi olan marketler, süper marketler, özel şirketler ve alışveriş mağazaları gibi hareket etmesi yani işletmecilik anlayışını kooperatif anlayışla birleştirmesi gerekmektedir.

Günümüzde tüketim kooperatiflerinin çeşitli sebeplerle rısturn dağıtamaması veya düşük oranda dağıtması alışveriş oranlarında bir düşüşe yol açmaktadır. Bu durumun yanında taksitli satışların azaltılması ya da kaldırılması tüketim kooperatiflerine olan ilgi azaltabilecek bir faktördür. Bu konu incelenirken ve uygulanırken her türlü sonuç önceden iyi hesap edilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İŞLETMECİLİK SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE ÖRGÜTLÜ EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ

I. EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ VE GEREKLİLİĞİ

A. Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri Nedir:

Günümüzde eğitim, toplumların üzerinde en fazla durduğu konulardan biri haline gelmiştir. Gelişen teknoloji, hızla artan bilgi ihtiyacı, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda meydana gelen gelişme ve değişimler eğitimin önemini her gün biraz daha artırmıştır. Bu önem o kadar gündemdedir ki 21.yüzyılın bilgi çağı olacağı konusunda herkes hemfikir olmuştur.

Eğitim çok geniş bir kavram olup, eğitimin değişik tanımları söz konusudur. Çağdaş anlamda yapılan eğitim tanımı eğitimi; “davranış değişimi, kişinin belirli hedefler yönünde amaçlı olarak kendi yaşantıları yoluyla davranışlarını değiştirmesi, kişisel yeteneklerin çeşitli yönlerden kişi ve toplum için uygun ve dengeli olarak geliştirilmesi şeklinde ifade edilmektedir”⁽¹⁾

⁽¹⁾ Cevat ALKAN, Eğitim Ortamları, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay. No: 85, Ankara, 1979, s.4.

Bir işletme örgütü açısından bakıldığında ise eğitim; “bütün işletme faaliyetlerinin şimdiki ve gelecekteki etkinliğini bireysel olarak maksimize edecek bilgi, beceri ve davranışların bütün çalışanlarda geliştirilmesi için işletme tarafından planlanmış, örgütlenmiş ve süreklilik arz eden bir süreç olarak tanımlanır”⁽²⁾.

Tüketim kooperatifleri de bir işletme olarak hareket etme durumunda olduklarından eğitime bakış açılarını da bu tanım çerçevesinde oluşturmak zorundadırlar. Eğitimin amaçlarına baktığımızda, bilgi düzeyini yükseltmek, becerileri artırmak yanında kültür ve değer içeriklerini de görmekteyiz. Başka bir deyişle eğitim süreci içinde insan hem bilgi ile donatılır hem de belirli bir değer ve kültür içeriği kazanır.

Eğitime işletmecilik anlayışıyla baktığımız da eğitimin, süreklilik, güncelik, mesleki ve teknik özellikler arz etmesi gerekmektedir. İşletmeler için etkinliği ve verimliliği artırmayı amaç edinmiş eğitimin süreklilik göstermesi gerekir. İşte süreklilik arz eden bir eğitim hizmeti de danışmanlık hizmetleri ile birlikte sunulmak durumunda olan eğitimidir.

Serbest piyasa mekanizması içerisinde çalışmak durumunda olan işletmeler, çok hızlı gelişen rekabet şartlarını yerine getirebilmek için her türlü bilgiye ve etkinliğe sahip olmak zorundadır. Bu gerekli bilgi ve etkinlikler kendi bünyesi içerisinde karşılanamayabilir, işte bu durumda danışmanlık hizmetleri ön plana çıkmaktadır.

“Bireylerin, işletmelerin, kurum ve kuruluşların karar alma ve uygulama süreçlerinin geliştirilmesi, verimli ve etken hale getirilmesini engelleyen nedenlerin belirtilmesi, bu sorunların çözümüne yönelik önlemlerin araştırılması ve uygulanması amacıyla başka kişi, kurum ve kuruluşlardan karşılığı herhangi bir şekilde verilerek talep edilen hizmetlere danışmanlık hizmetleri denir.”⁽³⁾

Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere danışmanlık hizmetleri çok yönlü olarak sorunların saptanması için araştırma yapılmasını, araştırma sonuçlarına göre çözüm önerileri üretilmesini, önerilerin uygulanması için ilgililerin eğitimini kapsamaktadır.

(2) Berrin YÜKSEL, **Tarım Satış Kooperatiflerinde Yönetici Eğitimi**, T.C. Anadolu Üniversitesi (Doktora tezi) Eskişehir 1992, s. 48.

(3) Ahmet Haşim KÖSE, **Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri Gerekşinmesi**, Milli Produktivite Merkezi Yayınları No:512, Ankara 1993,s. 168.

Danışmanlık hizmetleri kapsamında yürütülen araştırma ve eğitim faaliyetleri diğer eğitim ve araştırma faaliyetlerden farklı özellikler göstermektedir.

Bu farklılıklara göre danışmanlık hizmeti, ilke olarak.⁽⁴⁾

- 1- Talep üzerine yapılmaktadır.
- 2- Özel bir durum, konu, sorun veya amaç ile sınırlı olmaktadır.
- 3- Hizmeti talep eden ile hizmeti verecek olan arasında doğrudan sözleşmeye dayalı bir ilişki vardır.
- 4- Amaçları genel değildir.
- 5- Rehberlik ve yol göstericilik özelliği içerir.

Kooperatifçilikte başarılı olunabilmek için, öncelikle eğitim sorununun çözümlenmesi gerektiği, konuya ilişkin hemen her yayında dile getirilmektedir. Ancak sorunun genellikle "kooperatifçilik ilkelerinin öğretilmesi" şeklinde dar kapsamlı olarak ele alındığı görülmektedir. Bu konu, seminerler yoluyla yüzeysel olarak ele alınmakta olup kooperatiflerin etkinliğini ve verimliliğini artırma konusunda yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kimlere hangi konularda ve kimler tarafından eğitim verileceği, kooperatiflere ne zaman hangi konularda, kimler tarafından danışmanlık hizmeti götürülebileceği soruları yeterli tartışılmamakta ve tartışılrsa bile genellikle yanıtsız kalmaktadır.

Bizim bu çalışmayı yapmamızdaki temel yaklaşım bu sorulara cevap bulabilmek, özellikle tüketim kooperatifçiliği açısından konuyu değerlendirerek eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin önemini, nasıl sunulacağını ortaya koyabilmektir. Tüketim kooperatifleri, kooperatifler arasında en demokratik olan kooperatiflerdir. Bu nedenle yüksek enflasyon ortamında yaşayan insanlarımız için temel gıda ihtiyaçlarının en düşük maliyetle karşılanarak onların ekonomik yönden refaha ulaşmalarını sağlamayı amaç edinmiş tüketim kooperatifleri hala bir umuttur.

Tüketim kooperatifleri üzerlerine düşen bu görevleri yerine getirme konusunda, devletten ve diğer toplumsal örgütlerden yeterli desteği görememiş, bir takım işletmecilik sorunlarıyla baş başa bırakılmıştır. Bu sorunların çözümünde birinci önceliğin eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin örgütlü olarak sunulması gerektiğini düşünmekteyiz.

(4) Şevket YILDIRIM, **Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Artırılmasına Yönelik Önlemler**, M.P.M Yay. No: 477 Ankara, 1992, s. 41.

Bu düşünceden hareketle, ülkemizde en yoğun tüketim kooperatifçiliğinin bulunduğu Eskişehir, Bilecik, Afyon ve İzmit çevresinde, bu kooperatiflerin sorunlarının saptanması, bu sorunların çözümünde, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin nasıl sunulması gerektiği konusunda anket ve yüzyüze görüşme yoluyla araştırma çalışması gerçekleştirildi.

Bu çalışmada araştırma yapılacak kooperatiflerin seçiminde tesadüfi olmayan bir örnekleme yöntemi olan “kolayda örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Bu tür örneklemede gerekli bilgilerin en kolay toplanacağı umulan birimler araştırma kapsamına alınır.⁽⁵⁾

Çalışma amacına uygun olarak Eskişehir, Afyon, Bilecik ve İzmit illerinde faaliyet gösteren toplam 40 kooperatifin yöneticileriyle yüz yüze görüşülerek anket formu doldurtulmuş ayrıca konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarda görüşülmüştür.

B.Genel Olarak Kooperatiflere Yönelik Eğitim Ve Danışmanlık Eğitimlerinin Gerekliliği:

a) Kooperatiflere Yönelik Eğitim Hizmetlerinin Gerekliliği:

Temel ögesi insan olan kooperatifler teknik, mali, yasal yönden ne kadar desteklenirse desteklensin, eğitim ve araştırma konusuna gereken önem verilmedikçe başarıya ulaşmaları mümkün değildir. Bu zorunluluk kooperatif anlayışın modern anlamda oluşmasını sağlayan insanlarca da kabul görmüştür.

Bugünkü anlamda ilk kooperatifi kuran ve dünya kooperatifçiliğinin temelini oluşturan kişiler olarak tanınan Rochdale öncüleri bile daha 1844 yılında eğitimin, kooperatifler için çok önemli bir ilke olduğunu görmüşler ve kooperatifçilik temel ilkelerinden biri olarak eğitimin zorunluluğunu kabul etmişlerdir.⁽⁶⁾ Yine kooperatif anlayışın temelini atan kişiler olarak tanınan Raiffeisen ve Schulze Delitsch de kurdukları kooperatifleri eğitime yardımcı kuruluşlar olarak değerlendirmişler ve eğitim verilmesini savunmuşlardır.⁽⁷⁾

⁽⁵⁾ Kemal KURTULUŞ, *Pazarlama Araştırmaları*, İ.Ü. İşletme fakültesi yayını, İstanbul, 1981, s. 217.

⁽⁶⁾ Z. F. FINDIKOĞLU, “Kooperatif Eğitimi”, *Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları*, VII. Türk. Koop. Kongresi, C. H: I, Ankara, 1970, s. 10 - 11.

⁽⁷⁾ *Dış Ülkelerde Kooperatifçilik Eğitimi ve Kooperatifçilik Eğitiminde Sorunlar*, T.O. ve K. İ. B., Teşkilatlanma ve Destekleme Gen. Müd., Ankara, 1984, s. 22.

Bütün bu görüşler, eğitimin kooperatifçiliğin temel değerlerini yansıtan kooperatifçilik ilkelerinden birisi olmasını sağlamıştır. Kooperatifçilik eğitimi değişik yazarlarca farklı biçimlerde ele alınarak tanımlanmıştır.

“Kooperatif, ekonomik faaliyeti araç olarak kullanan bir eğitim hareketidir, eğitim kooperatif sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır.”⁽⁸⁾

“Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla kooperatif ilke ve yöntemlerinin kooperatif ortaklarına, yöneticilerine, memurlarına ve bütün halka öğretilmesi şeklinde ifade edilen kooperatif eğitiminin geliştirilmesi ilkesidir.”⁽⁹⁾

Yapılan bu tanımlar kooperatifçilik eğitiminin hep belirli yönlerini ortaya koymuş konuyu bütünüyle değerlendiren bir tanım yapılmamaktadır. Bütün kooperatif faaliyetleri değerlendirerek ve kooperatif anlayışın başarılı olması istenilen hedeflere ulaşılabilmesi için kooperatifçilik eğitiminin neyi kast ettiğini ve nasıl yapılacağına iyi belirlemesi gereklidir.

Kooperatifçilik eğitimi: “Her türlü kooperatifin, kooperatife özgü görevlerini tam anlamıyla yapabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve davranışları kooperatif çalışanlarına, ortaklarına ve yöneticilerine , günün koşullarına uygun olarak hareket edebilecek şekilde kazandırma faaliyetidir.” Ayrıca bu faaliyet kooperatife ortak olmayan ilerde kooperatif ortağı olması muhtemel olan bütün geniş halk kitlelerinin kooperatifçilik ruhunu ve inancını kazanmalarını hedefleyen bir çalışma olmalıdır.

Gelişmiş ülkelerde ekonomik ve toplumsal kalkınmanın temel ögesini kooperatifler oluşturmuştur. Kooperatifler ise bu görevi başarıyla yerine getirebilmek ve bu günkü seviyeye ulaşabilmek için kooperatifçilik eğitimine ayrı bir önem vermişlerdir.

Kooperatifçilik eğitim faaliyetleri, günümüz gelişmiş batı ülkelerinde film gösterileri, ürünlerin sergilenmesi, tartışmalı toplantılar ve kooperatif işletmelere geziler düzenlemek şeklinde yürütülürken bu sayede kooperatif personelinin de teknik olarak gelişmesine imkan sağlamaktadır. Yine bu ülkelerde kooperatifçilik eğitimi yapan okul, enstitü merkezleri ve kurum adları ile faaliyet gösteren kuruluşlar da vardır.⁽¹⁰⁾

⁽⁸⁾ Berrin YÜKSEL, a.g.e., s. 50

⁽⁹⁾ Celal ER, “Kooperatifçilik İçin Eğitim ve Yayın” **KARINCA DER.** Yıl: 58 Sayı: 661, Ocak 1992, s. 7-8.

⁽¹⁰⁾ Ali Rıza KARACAN, “Kooperatif Eğitimin Dünya’da ve Türkiye’deki Durumu”, **Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C.II, 1977, s. 341.

Amerika Birleşik Devletlerinde kooperatifçilik eğitimi o kadar güncelleşmiş ve modern yaklaşımlarla ele alınmıştır ki son yıllarda bölge kooperatifleri birer işletme gibi hareket ederek kendi yetişmiş elemanlarıyla danışmanlık ve eğitim firmalarını kurup birim kooperatif yöneticilerine eğitim imkanı sağlamışlardır.⁽¹¹⁾

Amerika Birleşik Devletlerinin Modison - Wisconsin eyaletinde Kooperatifler Üniversite Merkezi (U.C.C) kurulmuştur. Bu merkez akademik çalışmaların yanı sıra kooperatif üst örgütlerine ve bölge kooperatiflerine eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermektedir.⁽¹²⁾

Ülkemizde ise kooperatifçilik eğitimi, 1931 yılında kurulan Türk Kooperatifçilik Kurumu' nun çalışmaları ile başlamıştır. Türk Kooperatifçilik Kurumu ülkemizde kooperatifçilik fikrini yaymak ve hareketi hızlandırmak amacıyla 1944, 1947, 1950, 1953, 1960, 1966, 1970, 1976, 1979, 1981, 1984, 1987 ve 1990 yıllarında düzenlediği milletler arası kooperatifçilik kongreleri, konferanslar, seminerler, kurslar, açık oturumlar, aylık karınca ve üç aylık kooperatifçilik dergileri ve diğer yayın hizmetleri ile eğitim ve öğretim çalışmalarına destek vermiştir.⁽¹³⁾

Bu çalışmaların yanı sıra Türk kooperatifçilik kurumu, 1984 yılında Türkiye esnaf ve sanatkarlar kefalet kooperatifleri, birliği ve pancar kooperatifleri birliğinin de katılımı ile Türk Kooperatifçilik eğitim vakfını kurmuştur. Vakfın kuruluş amaçları şöyle tespit edilmiştir.⁽¹⁴⁾

- Kooperatifçilik konusunda mesleki ve yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunmak
- Kooperatifçilik eğitimine yön verici araştırma ve inceleme yapmak.
- Kooperatifçiliği ve kooperatifleri ilgilendiren konularda yayınlar yapmak.
- Kooperatifçilik konusunda uzman eleman yetiştirmek amacıyla burs vermek.

⁽¹¹⁾ Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı, Tarımsal Kooperatifler Bölümünün 1990 Temmuz ayında yayınladığı "Kooperatif Yönetimi (Cooperative Management) başlıklı raporun belli bir bölümü Prof. Dr. Ayhan Tan tarafından tercüme edilmiş, bu tercüme, Kooperatif Dünyası Dergisinin Şubat 1997 sayısında yer almıştır. Bu konu burada açıkça irdelenmiştir.

⁽¹²⁾ Şimşek ARMAN, "Dünya'da Kooperatifçilik Eğitiminin Genel Durumu", **KARINCA DER.** s. 658, Ekim, 1991 s. 19.

⁽¹³⁾ Namik Nusret UZGÖREN, **Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu**, Türk Koop. Kur. Yayını No: 51, Ankara, 1983, s.35 - 61.

⁽¹⁴⁾ Vakıf hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **KARINCA DER.** S. 566 Şubat 1984, s. 28 - 42.

- Kooperatifçilik eğitiminin gerçekleşmesine yardımcı olacak faaliyetlerde bulunmak

Bu amaçlara sahip vakıf ilk defa 1986 yılında ulusal düzeyde ve konusu kooperatifçilik olan Milli Kooperatifçilik Kongresi'ni düzenlemiştir. 1986 dan beri kooperatifçilik eğitimi konusunda ne yazık ki somut uygulanabilir ve her kesimi kapsayacak bir çalışma yapılmamıştır.

Yine kooperatifçilik eğitimi ile ilgili olarak sendikaların faaliyetlerinden de bahsetmek mümkündür. Türkiye'de sendikaların kooperatifçilik faaliyetlerinde bulunmaları, 274 Sayılı Sendikalar Kanunu'nu sendikalara tanıdığı bir faaliyet alanı olmasına karşılık sendikaların bu alandaki faaliyetlerinin tüketim ve konut kooperatifleri uygulaması ile sınırlı kaldığı söylenebilir.

İlk defa 1974 yılında kısa adı Türk - İş olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, dar kapsamlı da olsa planlı kooperatifçilik eğitimi faaliyetlerine başlamıştır. Bu yıllarda Türk İş tarafından yapılan eğitim faaliyetleri, bölgesel sendikaların eğitimi, işyeri temsilcileri ve işçilerin eğitimini kapsamaktaydı.

Bundan sonraki dönemlerde ise Türk - İş tarafından yapılan eğitim faaliyetlerinin kapsamı genişletilmiş ve özellikle Türk - İş'in bu amaçla kurduğu kooperatifler bürosu eğitim faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Büro yaptığı eğitim faaliyetleri ile ülkemizin işçi kesiminde mevcut olan kooperatifçilik konusundaki bilgisizliği ortadan kaldırmayı amaçlamış ve sendika - işçi - kooperatif işbirliğinin gelişmesinde çaba sarf etmektedir.

Türk - İş kooperatifler bürosu tarafından yürütülen eğitim faaliyetleri şu alanlara yönelik olarak yapılmaktadır.⁽¹⁵⁾

- Kooperatifçilik temel bilgileri semineri,
- Kooperatif işletmeciliği seminerleri,
- Sendika yöneticileri için kooperatifçilik mevzuatı ve kuruluş işlemleri konusundaki seminerler,
- Kooperatif müdürleri yetiştirme kursları,
- Muhasebe - mali yönetim seminerleri,
- Yıllık değerlendirme toplantıları.

⁽¹⁵⁾ Sinan VARGI, "Sendikaların Kooperatifçilik Eğitimine Katkıları", I Milli Kooperatifçilik Kongresi, Türk Koop. Kur. Eğit. Vakfı. Yayını No: 1, Ankara, 1986, s. 105 - 107.

Türk - İş tarafından yürütülen bu eğitim faaliyetlerinden başka 1984 yılında çıkarılmaya başlanan Türk - İş Kooperatif yöneticileri bülteni ile de yayım ve araştırma çalışmaları yapılmaktadır.

Çıkarılan bu teknik bülten ile kooperatif yöneticilerine piyasa ve fiyat hareketleri konusunda bilgiler verilmekte, tarımsal kooperatiflerin ürettiği ve sattığı ürün fiyatlarında var olan değişiklikler bildirilmekte, kooperatif müdür ve muhasebecilerini ilgilendiren yasa, tüzük, yönetmelik ve mevzuatlarda yapılan düzenlemelerle ilgili bilgiler verilmektedir. Ayrıca bu büro tarafından yayımlanan çeşitli mesleki kitaplar da mevcuttur. Bütün bunların yanı sıra kooperatif kurmaya teşebbüs eden sendikalar için ön hazırlık niteliğinde fizibilite çalışmaları da büro tarafından yapılmaktadır.⁽¹⁶⁾

Türk Kooperatifçilik Kurumu, örgün eğitim kurumları ve sendikaların yaptıkları kooperatifçilik eğitiminden başka kooperatiflerin de kendi üst birliklerince gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleri vardır.

1942 yılından beri Tarım kredi Kooperatifleri'nin müdür ve memurları 1971 yılına kadar Ziraat Bankası, bu yıldan sonra da Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nin bünyesinde açtığı eğitim birimi tarafından eğitilmektedir. Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Birliği ile Pancar Ekicileri İstihsal ve Satış Kooperatifleri Birliği de kendilerine bağlı kooperatiflerde ortakların, yöneticilerin ve memurların eğitimine devam etmektedirler.

Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı teşkilatlanma ve Destekleme Genel müdürlüğü, genel kooperatifçilik ve teknik konularda Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin ortaklarını, yöneticilerini ve memurlarını eğitmektedir. 1971 yılından itibaren kooperatifler bölge müdürlükleri ve il müdürlükleri aracılığıyla mahalli kooperatiflere kadar gidilerek, ortakların eğitimi de etkili bir şekilde yapılmaktadır.⁽¹⁷⁾

Ülkemiz genelinde yapılan bütün bu kooperatifçilik eğitim faaliyetlerinin kooperatifçilik hareketinin gelişmesi ve etkilenmesinde yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarında kooperatif düşünce ve kooperatifçilik eğitim faaliyetlerinin önemi hiçbir zaman göz ardı edilmemiştir. Geniş ve kapsamlı bir kooperatifçilik eğitimi veren gelişmiş ülkeler, kooperatifçiliğin yararına inanmışlar ve onu geliştirmek için de her türlü kurum ve kuruluştan ve aynı zamanda devletin sağlayacağı bazı imkanlardan yararlanma yollarını arayıp bulmuşlardır.

⁽¹⁶⁾ Sinan VARGI, a.g.m., s. 106.

⁽¹⁷⁾ Şimşek ARMAN, a. g. m, s. 86.

Ülkemiz şartlarında kooperatiflerin eğitim ihtiyacı gelişmiş ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Biz henüz kooperatiflerimizin çoğunda tam bir başarıya ulaşmış değiliz. Başarısızlığın nedenlerinden birisi de örgütlü, sürekli bir eğitimin olmamasıdır. Ekonominin hangi dalında olursa olsun bir kooperatifin kurulup başarı ile idare edilebilmesi için yeterli bilgi ve yönetim tekniği alanında tecrübe gerekmektedir.

Ancak ülkemizde kooperatifçilik bir meslek disiplini haline gelemediği için kooperatifçilik mesleği ancak kooperatife girdikten sonra öğrenilmektedir. Bu durum ise başarısızlıklara yol açmaktadır. Yönetim kurullarında, teknik bilgi beceri isteyen ve günün rekabet şartlarına uygun hareket edebilecek iyi yönetici niteliklerine sahip kişilerin bulunması çok güçtür.

Bu nedenle kooperatiflerde, kooperatife girdikten sonra yönetici olanların belirli ve süreklilik arz eden eğitim sürecinden geçmeleri zorunludur. Bu yöneticilerin kendilerine olduğu kadar, çalıştığı kooperatife, ortaklara ve dolayısıyla ülke ekonomisine sağlayacağı olumlu katkılar büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde kooperatifçilik eğitiminin bekleneni verememesi istenildiği düzeyde olmamasının en önemli sebebi örgütlü, uzun vadeli planlar içeren ve bütün kooperatif türlerini kapsayacak bir merkezden verilememesidir. Kooperatifçilik eğitiminde ileri düzeyde olan ülkelere baktığımızda bu sağlanmış ve kooperatif üst örgütleri bu görevi üstlenmişlerdir. ⁽¹⁸⁾

Kooperatifçilik eğitimi, ülkemizde de kooperatif üst örgütlerinin birinci derece görevidir. Ancak üst örgütlerin dağınıklığı, finansman eksiklikleri, siyasi vesayet altında olmaları ve devletin isteksizliği gibi engellerle karşı karşıya olmaları durumu bu görevlerini yeterince yerine getirebilmelerini engellemektedir.

Bu gün ülkemizde kooperatiflerle rekabet durumunda olan, küçük ve orta boy işletmeler, marketler, süper marketler, özel işletmeler günün şartlarına uygun olarak, gerekli gördükleri bilgileri, etkenlikleri ve yardımları, eğitim ve danışmanlık hizmetleri olarak alabilmektedirler. Küçük ve Orta Boy İşletmeler (K.O.B.İ) için gönüllü, devlet desteğinde ve özel firmalarca eğitim ve danışmanlık merkezleri oluşturulmuştur. ⁽¹⁹⁾

⁽¹⁸⁾ Berrin YÜKSEL, a.g.e, s. 66.

⁽¹⁹⁾ Ahmet Haşım KÖSE, a.g.e, s. 170.

Yine tüketim kooperatiflerinin rakibi durumunda olan, Migros, İsmar, Yimpaş, Kamar gibi süper ve hiper marketler kendi eğitim ve danışmanlık departmanlarını oluşturmuşlar, bazı durumlarda ise özel danışmanlık firmalarından yararlanmaktadırlar.⁽²⁰⁾

Ülke kalkınmasındaki yerleri tartışılmaz olan, piyasa ekonomisinde dengeleyici bir unsur olan kooperatiflerin başarılı olması ve toplumsal refahın sağlanması için kooperatifçilik eğitimine diğer özel işletmelerin verdiği önem kadar önem vermeli, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden kooperatiflerin de yararlanmasını mümkün kılmalıyız. Bu sonuç ise kooperatif üst örgütlerinin bir meslek bilinci ile yeniden yapılanarak geliştirebileceği etkin bir örgütlenmeye bağlıdır.

b. Kooperatiflere Yönelik Danışmanlık Hizmetinin Gerekliliği :

Her şeyden önce ekonomik birer birim olarak başarılı olmak durumunda olan kooperatiflerin, akılcı şekilde yönetilmeleri kaçınılmaz bir gerekliliktir. Çünkü küçük kooperatif girişimlerde yönetim, genellikle amatörlerin (Yönetim kurulu üyeleri)elindedir. Kooperatif girişimlerinin çapı büyüdükçe,konusunda uzman,profesyonel yöneticilerin çalıştırılması zorunlu duruma gelir. Ancak çoğu kooperatifin parasal sorunlar nedeniyle profesyonel yönetici çalıştırmadığı yada yeterli niteliklere ve deneyime sahip yöneticiler bulundurmadığı bilinmektedir.

Yapılan anket çalışmasında da,çalışmaya katılan 40 adet tüketim kooperatifi içerisinde profesyonel yönetici vasfında yöneticiye sahip kooperatif sayısı üç adettir. Bu sayı toplamın %7.5 dir. Kooperatiflerin %92.5' i ise amatör yöneticiler tarafından yönetilmektedir.⁽²¹⁾

Yetersiz yöneticilerle acımasız bir rekabet ortamında ayakta kalabilmek mümkün olmayacağı için, kooperatif yöneticilerinin eğitilmesinin ve kooperatiflere danışmanlık hizmeti götürülmesinin önemi açıkça ortadadır.⁽²²⁾

⁽²⁰⁾ Rota Yönetim Danışmanlık ve GİZMOR Yönetim Danışmanlık adlı özel danışmanlık firmalarının yayınladığı hizmetlerden yararlanan özel şirketlerin arasında bunlarda yer almıştır. (1996 yılı faaliyet raporları)

⁽²¹⁾ Daha ayrıntılı bilgiler, anket çalışmalarımızdan elde edilen bilgilerin tablo haline getirilmiş kısmında yer almaktadır.

⁽²²⁾ Şevket YILDIRIM, a.g.e, s. 46.

Aslında kooperatiflere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırt etmek pek olanaklı değildir. Her danışmanlık çalışmasının bir eğitim boyutu vardır. (Danışmanlık, eğitimin özel bir biçimi olarak da düşünülebilir.)

Kooperatifler üç değişik aşamada danışmanlık hizmetlerine gereksinim duyabilirler. ⁽²³⁾

- Kuruluş aşamasında
- Yatırım aşamasında
- İşletmeye geçtikten sonra.

- **Kuruluş aşamasında** : Bu aşamada, daha çok insanların kooperatifçilik konusunda bilgilendirilmeleri ve motive edilmeleri söz konusudur. Eğitim ve danışmanlık tümüyle iç içedir. Toplum genelinde eğitim çalışması yapılırken, aynı zamanda, kooperatif kurmak üzere harekete geçen “müteşebbis heyete” de danışmanlık hizmeti verilmelidir. Böyle bir çalışmada sosyoloji, sosyal psikoloji, kooperatifçilik, iktisat, tarım, işletmecilik konularında eğitim görmüş uzmanlardan oluşan ekipler görev almalı. Kuruluş aşamasında takip edilecek uygulama ve aşamalar danışmanlık hizmetlerinin konusu olmalı ve istekte bulunan herkes bu hizmetlerden yararlanabilmelidir.

- **Yatırım aşamasında** : Kooperatiflere, doğru yatırım konusunun belirlenmesi ve finansman kaynakları konusunda yapılacak yardımlar tam anlamıyla bir danışmanlık hizmeti sayılabilir. Burada önemli olan ortaklar grubunun sahip oldukları tüm kaynaklar ile kısıtlayıcı unsurların belirlenmesi ve geçerli koşullar altında kaynakların en verimli şekilde değerlendirilmesini sağlayacak bir projenin geliştirilmesidir. Bu tür projeler geliştirilirken diğer kooperatif önderleriyle işbirliği yapılması ve yerel koşulların dikkate alınması büyük önem taşır. ⁽²⁴⁾

Salt uzmanların değerlendirmelerine göre formüle edilen projeler, yerel koşullara uygun olmama ve potansiyel ortak tabanında yeterli ilgi uyandıramama gibi zayıflıklara sahip olabilmektedir. Projeler hazırlanırken bu konu dikkate alınmalıdır.

⁽²³⁾ YILDIRIM, a.g.e, s. 50.

⁽²⁴⁾ Ahmet Haşim KÖSE, a.g.e, s. 180.

- **İşletme aşamasında** : Her türden işletme gibi kooperatif işletmelerde gerek yönetim konusunda, gerekse çeşitli teknik konularda danışmanlık hizmetlerine gereksinme duyarlar. Bu genellikle şimdiye kadar ihmal edilmiş bir konudur. İşletme aşamasında kooperatiflere götürülebilecek danışmanlık hizmetleri; genel işletme yönetimi, pazarlama yönetimi, üretim yönetimi, personel yönetimi, mali yönetim ve muhasebe gibi konularda verilebilir.

Bilindiği gibi, bir çok ülkede küçük ve orta ölçekli işletmelerin sorunları üzerinde duyarlılıkta durulmakta, bunların desteklenmesi ve geliştirilmesi ile ilgili özel programlar oluşturulmaktadır. Kooperatif işletmeler de bu işletmelerle aynı piyasa mekanizmasında yer aldıklarına göre benzer yaklaşımların bir an önce kooperatif işletmelere de gösterilmesi gerekmektedir.

Kooperatiflerin başarısı için eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sürekli ve yaygın bir program çerçevesinde örgütlü olarak sunulması kooperatifçilik gündeminde yer almak zorundadır. Kooperatif işletmelerde yönetim kurulları , işletme personeli ve kooperatif ortakları birbirlerini tamamlamak zorunda olan üçlü bir saç ayağını oluştururlar.

Yönetim kurulu üyeleri ortaklar arasından seçilmekte ve profesyonel bir yönetici gibi davranmamaktadırlar. Bu durumu iyi kontrol eden kooperatif müdürleri yönetimin eksiklerinden de faydalanarak tek karar verici ve planlayıcı olarak çalışabilmektedirler. Bu aşamada kooperatif yönetim kurullarına ihtiyaç duydukları danışmanlık hizmetini sunacak bir müessese olmadığı için kooperatif yönetimi müdürlerinin aldığı kararlar doğrultusunda yürütülmektedir. Bu önemli aksaklık ve eksiklik kooperatif işletmelerini bir müdürün insiyatifine kalmış kuruluşlar olarak başarısızlıkların temel etkenini oluşturmaktadır.

II. Tüketim Kooperatifi İşletmeciliğinde Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinin Gerekliliğinin Saptanmasına Yönelik Araştırma (Anket çalışması)

A. Araştırmanın Amacı, Sınırları ve Sağlayacağı Faydalar:

Bu araştırmanın amacı, tüketim kooperatiflerinin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümünde sürekli eğitim ve danışmanlık hizmetlerine ihtiyaçları olup olmadığının saptanması, böyle bir hizmetin içeriğinin ortaya konması ve bu konuda yapılabilecek örgütlenme modellerinin belirlenmesidir. Bu amacı gerçekleştirirken, kooperatiflerin yaşadıkları işletmecilik sorunları, eğitim ve danışmanlık hizmetlerine gereksinim duyup duymadıkları ve tüketim kooperatiflerinin önünü tıkayan problemlerin kooperatif yöneticileri tarafından ortaya konması sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı her ne kadar tüm tüketim kooperatiflerini ilgilendirse de; kooperatiflerin coğrafik dağılımı, hepsinin aynı düzeyde faaliyet göstermemesi, zaman, para, ulaşım ve diğer olanakların yetersizliği nedeniyle tüm Türkiye'deki kooperatiflerin çalışmada yer alması mümkün olamamıştır.

Araştırma kapsamında, Eskişehir merkez ve ilçeleri, Afyon merkez ve Emirdağ ilçesi, Bilecik merkez ve Bozüyük ilçesi, İzmit (Kocaeli) merkez ve Gölcük ilçesinde faaliyet gösteren tüketim kooperatifleri yer almıştır.

Bu il ve ilçeler ülkemizde tüketim kooperatifçiliğinin en yoğun olduğu merkezlerdir. Ayrıca Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliğinin kurucularından olan,, E.S.K.O. bölge birliği ve İzmit Körfez TÜ.KO. BİRLİK bu bölgede kurulmuş olup incelenen birim kooperatiflerinin büyük çoğunluğu bu birliklere üyedir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ilgili bölge birliklerince ve tüketim kooperatifleri merkez birliğince değerlendirilerek ileri ki dönemlerde uygulayacakları politikaları oluştururken göz önünde tutulmalıdır. Bu yönüyle bu araştırma kooperatif yöneticilerine yardımcı kaynak özelliğinde olmalıdır.

Tüketim kooperatifçiliği konusundaki araştırmaların az olması bu çalışma sonucu elde edilen verilerin önemini arttırmaktadır.

Çalışmanın sağlayacağı faydaları şöyle özetleyebiliriz.

- 1) Ankete katılan tüketim kooperatiflerinin genel durumunu ortaya koymak.
- 2) Tüketim kooperatiflerinin yaşadıkları sorunları belirtmek.
- 3) Tüketim kooperatiflerinin eğitim ve danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyup duymadıklarını belirlemek.
- 4) Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin hangi konuları içermesi, kimler tarafından sunulması ve kimlere yönelik olmasının kooperatif yöneticilerince belirlenmesini sağlamak.
- 5) Bu konuda yapılabilecek örgütlenmeleri ortaya koyabilmek.

B.Araştırma Yöntemi:

Daha önce belirtilen zorluklardan dolayı araştırma kapsamına giren kooperatiflerin seçiminde “kolayda örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Bu tür örnekleme de gerekli bilgilerin en kolay toplanabileceği birimler örnek kapsamına alınır. Ancak örnekleme metodunun özelliğinden dolayı seçilen örneklerin tüm tüketim kooperatifçiliğini temsil edebilmesi konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Bu nedenle elde edilen verilerin tüm kooperatiflere genelleştirilmesi olanağı kısıtlıdır. Araştırmaların amacına uygun olarak hazırlanan anket formları (Ek-1) kooperatif yöneticilerine doldurtulmuştur. Doldurtma işlemi daha çok yüz yüze yapılan görüşmeler sırasında yapılmıştır. Bu anket çalışması içerisinde yer alan soruların belirlenmesi sırasında konuyla ilgili uzman kişilerden ve kuruluşlardan bilgi alınmıştır.

Kooperatif yöneticilerine yönelik bu anket formunda 6 bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler sırasıyla; kooperatifi ve anketi doldurana tanıtıcı bölüm, kooperatifin personelini sayısal ve nitelik olarak tanıtıcı bölüm, kooperatif personelini sayısal ve nitelik olarak tanıtıcı bölüm, kooperatifin yaşadığı sorunları saptamaya çalıştığı bölüm, kooperatifin eğitim ihtiyacının ve nasıl giderilebileceğinin saptandığı bölüm ve tüketim kooperatiflerinin gelişmesindeki engellerin belirlendiği bölümdür.

Tablo 2: Ankete katılan Kooperatif Yöneticilerinin Profili

(n=40)

ANKETİ DOLDURANIN ÜNVANI	Sayı	%(Yüzde)
Kooperatif Müdürü	18	45
Kooperatif Başkanı	14	35
Muhasebeci	8	20
BİTİRDİĞİ OKUL		
İlk- Ortaokul Mezunu	6	15
Lise Mezunu	26	65
Üniversite-Yüksek Okul	8	20
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ KURS VEYA EĞİTİM GÖRME DURUMU		
Kurs veya Eğitim Alan	22	55
Kurs veya Eğitim Almayan	18	45

Anket formunu dolduran yöneticilerin %45'i kooperatif müdürü olarak görev yaparken, anketi dolduran yöneticilerin %55 nin kooperatifçilik ile ilgili kurs veya eğitime katıldığı belirlenmiştir. Kurs veya eğitim görme oranının yüksek olması; ankete katılan kooperatiflerin çoğunun bölge birliklerine ortak olmalarındandır. Çünkü bölge birlikleri düzenli aralıklarla kooperatifçilik yöneticilerine yönelik kurslar ve seminerler düzenlemekte bu konuda çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Tablo 3: Ankete Katılan Tüketim Kooperatiflerinin genel Durumu

(n=40)

KOOPERATİFLERİN YAPISI	Sayı	%(yüzde)
İşyeri Koop.	21	52.5
halka Açık	13	32.5
İşyeri + Halka Açık	6	15.0
ORTAK SAYISI		
100 ve aşağısı	8	20.0
101-600	11	27.5
301-600	8	20.0
601-1000	5	12.5
1000'den Yukarı	8	20.0
BÖLGE BİRLİKLERİNE ÜYE OLUP OLMADIĞI		
Üye Olan	38	95.0
Üye Olmayan	2	5.0

Ankete katılan kooperatiflerin ağırlıklı kısmı %52.5 ile işyeri kooperatifleridir. Kooperatif büyüklüklerine baktığımızda kooperatiflerin yarısının 300 ortak ve aşağısında ortağa sahip olduğunu, tam bu kooperatifçilik faaliyeti yürütülebilecek sayı olan 1000 ortaktan fazla ortağa sahip olan kooperatifler ise ancak %20.0 dir.

Burada en dikkat çekici nokta bölge birliğine üye olma durumundaki yüksek orandır. Bunun nedeni ise örnekleme yapılırken bölge birliklerinin görüşlerinin alınması ve mümkün olduğunca üye olan kooperatiflere anket formu doldurtulmasıdır.

Ankete katılan kooperatif yöneticilerinden kendi kooperatifleri açısından önemli gördükleri sorunları önem derecesine göre sıralamaları istenmiş ve elde edilen ağırlıklı ortalamalar Tablo 4'de gösterilmiştir.

Kooperatiflerin karşı karşıya kaldıkları sorunları önem durumuna göre sıralanmasında ilk beş sırayı alan sorunlar şunlardır.

- 1- Sermaye (finansman) Yetersizliği
- 2- Taksitli Satışlarda Geç Ödeme Yapılması
- 3- Ortakların İlgisizliği
- 4- Kesilen Fişlerin Vergi İadesinde Kullanılmaması
- 5- Mal ve Tedariğinde Pazarlık Gücünün Zayıflığı

Tüketim kooperatif yöneticilerinin %25.3'ü sermaye yetersizliğini birinci derecede önemli sorun olarak görürken, %13.0'ü taksitli satışlarda geç ödeme yapılmasını ikinci derecede önemli sorun olarak belirtmişlerdir.

Kesilen fişlerin vergi iadesinde kullanılmaması sorunu ise daha çok işyeri kooperatiflerine has bir durumdur. Bu tür kooperatiflerin kurumlar vergisi muafiyetinden yararlanması ve vergi iadesi usul kanununda belirtilen uymaması nedeniyle kesilen fişler vergi iadesinde kullanılmamaktadır. Sonuç olarak ortakların alış veriş oranları olumsuz etkilenmektedir. Bu sorunu önemli gören kooperatifler %9.3 oranındadır. Bu konunun çözüme kavuşturulabilmesi, yasal düzenlemelerin değiştirilmesine bağlıdır. Kooperatifleri ayakta tutacak olan; ortakların kooperatiflerine sahip çıkmalarıdır. Ancak sonuçlardan da görüldüğü gibi ortakların ilgisizliği önemli görülen sorunlar arasında üçüncü sıradadır.

Kooperatif yöneticileri ilgiyi arttırmak için yeni satış teknikleri ve katılımı sağlayıcı faaliyetler yapmak durumundadırlar. Bunu gerçekleştirebilmek ise çok yönlü ve sürekli örgütlü eğitim ve danışmanlık faaliyetlerinin kooperatiflerde uygulama alanı bulmasına bağlıdır.

Kooperatif yöneticileri, genel kurullar dışında ortakların kooperatif ile olan ilişkilerinin geliştirilmesi yapıcı eleştirilerin yapılabilmesi için çalışmalar yapmalı ve bunu sağlayacak yeni yöntemler geliştirilmelidir.

TABLO: 4 Yöneticilerin Kooperatifleri Açısından Önemli Gördükleri Sorunlar

n=40

	Önem Derecesi %					Ağırlıklı Ort.
	1	2	3	4	5	
1- Sermaye (finansman) Yetersizliği	40.0	30.0	15.0	5.0	5.0	25.3
2- Taksitli Satışlarda Geç Ödeme	10.0	25.0	10.0	5.0	5.0	13.0
3- Ortakların İlgisizliği	10.0	10.0	10.0	15.0	0.0	10.0
4- Kesilen Fişlerin Vergi İadesinde Kullanılmaması	20.0	0.0	10.0	5.0	0.0	9.3
5- Mal Tedarikinde Pazarlık Gücünün Zayıflığı	5.0	5.0	10.0	5.0	20.0	7.6
6- Ortakların ve Halkın Konu Hakkında Bilinçsizliği	0.0	0.0	15.0	15.0	0.0	5.8
7- Vadeli Satışların Fazlalığı	0.0	5.0	5.0	20.0	5.0	5.6
8- İşyeri Kooperatifi Olmanın Sıkıntıları	0.0	10.0	10.0	0.0	5.0	5.3
9- Personelde Eğitim Yetersizliği	0.0	15.0	10.0	5.0	0.0	5.2
10- Mağaza Planının Darlığı	5.0	0.0	0.0	10.0	10.0	3.6
11- Mal Tedarikinde Nakliye Sıkıntısı	5.0	0.0	0.0	5.0	5.0	2.6
12- Kuruluş Yerinin Uygun Olmaması	0.0	0.0	5.0	0.0	15.0	2.0
13- Depo-Stok Kontrolü Sorunları	5.0	0.0	0.0	0.0	10.0	2.0
14- Kooperatifler Arası İşbirliği Eksikliği	0.0	0.0	0.0	10.0	5.0	1.7
15- Üst Örgütlerin Yetersizliği	0.0	0.0	0.0	0.0	15.0	1.0
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(1) - Ağırlıklı Ortalamalar, her bir önem derecesindeki yüzdenin belirli katsayı ile çarpılarak ortalamasının alınması ile elde edilmiştir. $(1.\text{derecede önemli } \% \times 5) + (2.\text{derecede önemli } \% \times 4) + (3.\text{derecede önemli } \% \times 3) + (4.\text{derecede önemli } \% \times 2) + (5.\text{ derecede önemli } \% \times 1) / 15$

Ankete katılan yöneticilerin kendi kooperatifleri açısından önemli gördükleri sorunların önem derecesine göre sıralanışına baktığımızda, belirtilen sorunların bir kısmının doğrudan doğruya yada yakinen finansman yetersizliği ile ilgili olduğunu, diğer bir kısmının ise kooperatiflere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin eksikliği ile ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. (Tablo 4)

Bu saptamayı sıralı olarak yazarsak

1) Finansman Yetersizliğinden Kaynaklanan Sorunlar

- Sermaye Yetersizliği
- Mal ve Tedariğinde Pazarlık Gücünün Zayıflığı
- Mağaza Alanının Darlığı
- Vadeli Şartların Fazlalığı
- Mal Tedariğinde Nakliye Sıkıntısı
- Depo Sıkıntısı

2) Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinin Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

- Ortakların İlgisizliği
- Taksitli Satışlarda Geç Ödeme
- Ortakların ve Halkın Konu Hakkındaki Bilinçsizliği
- Stok Kontrolü Sorunları
- Kooperatifler Arası İşbirliğinin Eksikliği
- Personelin Eğitim Yetersizliği
- Kuruluş Yerinin Uygun Olmayışı

3) Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

- Kesilen Fişlerin Vergi İadesinde Kullanılmaması
- Üst Örgütlerin Yetersizliği
- İşyeri Kooperatifi Olmanın Sıkıntıları

TABLO 5: Ankete Katılan Kooperatiflerin Personel Profili

n=40

PERSONEL SAYISI	Sayı	%(Yüzdesi)
1 - 5	20	50.0
6 - 10	9	22.5
11 - 20	6	15.0
20 üzeri	5	12.5
PERSONELİN EĞİTİM DURMU		n=230
İlkokul - Orta Okul	115	% 50.0
Lise	77	% 33.5
Üniversite - Yüksek Okul	20	% 8.7
Cevap Yok	18	% 7.8
PERSONELE YÖNELİK KURS VEYA EĞİTİM VERİLİP VERİLMEDİĞİ		n=40
Evet Verildi	6	15.0
Hayır Verilmedi	34	85.0

Ankete katılan kooperatiflerin personel profiline baktığımızda; kooperatiflerin % 50'si beş ve beşin altındaki sayıda personelle hizmet verirken, % 22.5'i ise beşin üstünde On'un altındaki sayıda personelle çalışmaktadır.

Bu kooperatiflerde çalışan personelin eğitim durumuna baktığımızda ise kooperatiflerde çalışan toplam 230 adet personelin % 50'sini ilk ve orta okul mezunu olanlar, % 33.5'ni Lise mezunu olanlar ve % 8.7'sini üniversite veya yüksek okul mezunu olanlar oluşturmaktadır.

Burada ilkokul ve orta okul mezunu olanların çok olmasının nedenlerini belirtecek olursak; birinci neden bu konuda yetişmiş eleman istihdam etmenin yüksek maliyetli oluşu ikinci neden ise çalışanların büyük bir kısmının reyoncu, kasiyer, yardımcı eleman gibi istihdamında gereken önemin gösterilmediği, genelde tahsili düşük olan personelden oluşmasıdır. Ancak bu noktalarda çalışan personel ortaklarla ve müşterilerle yüzyüze ilişki kuran personeldir. Bu nedelemdir ki bu elemanlar sürekli eğitim ve danışmanlık hizmetlerine daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.

Ankete katılan kooperatif yöneticileri önemli gördükleri sorunları sıralarken, personelin eğitim yetersizliği % 5.2 ile 9. sırada yer almıştır. (Tablo 8) Personele yönelik kooperatifçilik veya işletmecilik konularında eğitim verilip verilmediği sorulduğunda, yöneticilerin % 85'i verilmediğini, % 15'i ise verildiğini belirtmişlerdir. Eğitim verilme oranının düşüklüğü, personeldeki eğitim yetersizliğinin başlıca nedeni olup kooperatiflerin başarılarını etkilemektedir.

Kooperatiflerde personele ve ortaklara yönelik olarak verilmesi gereken eğitimin yeterli ve etkin bir şekilde verilmediği herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak bu eksikliklerin giderileceği konusunda somut ve uygulanabilir öneriler sunulmamakta, konu seminerler yoluyla geçirilmeye çalışılmaktadır.

TABLO 6: Ankete Katılan Kooperatiflerin Eğitime Bakışı

n= 40

EĞİTİM GEREKSİNİMİ VARMI?	Sayı	% (yüzdesi)	
Evet Vardır	36	%	90.0
Hayır Yoktur	4	%	10.0
BU GEREKSİNİMİ DAHA ÖNCE HANGİ KURULUŞLAR KARŞILADI			
Üst Birlikler	29		72,5
Üniversiteler	6		15.0
Kamu Kuruluşlarından	3		7.5
Özel Şirketlerden	2		5.0
GEREKLİ GÖRDÜĞÜNÜZ EĞİTİM HİZMETİNİ KİMİN SUNMASINI İSTİYORSUNUZ ?			
n = 36			
Merkez Birliğinin Oluşturacağı Eğitim Departmanınca	19		53.0
Üniversitelerce	10		28.6
Kamu Kuruluşlarınca	4		10.4
Özel Şirketlerce	2		5,6
Eğitim Kooperatiflerince	1		2,4

Ankete katılan kooperatif yöneticilerinin eğitim hizmetlerine karşı tutumlarını incelediğimizde ise çok büyük bir oranda, (% 90 gibi) eğitim ihtiyaçlarının var olduğunu belirttikleri görülmüştür.

TABLO 7 : Eğitim Gereksinmesi Var Deyen Yöneticilerin, Eğitim Verilmesini İstedikleri Konular

n = 40

Eğitim Konuları	Önem Derecesi %					Ağırlıklı Ort.
	1	2	3	4	5	
1. Halkla İlişkiler	15.0	10.0	20.0	5.0	10.0	15.4
2. Pazarlama	25.0	5.0	10.0	5.0	20.0	13.4
3. Müşteri ile İlişkiler	20.0	5.0	10.0	5.0	0.0	10.6
4. Ortaklarla İlişkiler	10.0	10.0	10.0	15.0	5.0	10.3
5. Kooperatifçilik İlkeler	5.0	15.0	15.0	5.0	25.0	10.0
6. Yönetim ve İdare Etme	5.0	20.0	5.0	5.0	5.0	9.2
7. Muhasebe	5.0	5.0	15.0	20.0	5.0	8.0
8. Finansman ve Kredilendirme	5.0	10.0	5.0	10.0	5.0	7.6
9. İşletmecilik Politikaları	10.0	5.0	5.0	5.0	5.0	6.4
10. Dekorasyon	0.0	5.0	5.0	5.0	10.0	3.1
11. İş Ahlakı	0.0	5.0	0.0	10.0	5.0	3.0
12. Stok Kontrolü	0.0	5.0	0.0	10.0	5.0	3.0
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(1)Ağırlıklı Ortalamalar, her bir önem derecesindeki yüzdenin belirli katsayı ile çarpılarak ortalamasının alınması ile elde edilmiştir.(1. derecede önemli % x 5) + (2. derecede önemli % x 4) + (3.derecede önemli % x 3) + (4.derecede önemli % x 2) + (5.derecede önemli % x1) /15

Kooperatif yöneticilerinden büyük bir kesimi (% 72,5 gibi) eğitim gereksinimlerinin üst birliklerce karşılanmaya çalışıldığını da belirtmişlerdir. Üst birliklerin, bu konuda daha çok yöneticilere yönelik seminer ve kurslar düzenlemek suretiyle faaliyet yürüttükleri ve yöneticilerin de bu seminer ve kurslara katılarak eğitim aldıkları belirtilmiştir.

Eğitim hizmetlerinin başarılı sonuçlar vermesi, bu hizmetlere ihtiyaç duyan insanların fikirlerine başvurulup, bu konuda diğer özel işletmelerde yürütülen eğitim ve danışmanlık faaliyetleri incelenerek yapılacak programın çalışmalara bağlıdır. Bu amaçla yapılacak eğitim çalışmalarında, birinci derecede fikirlerine başvurulacak insanlar kooperatifleri yöneten insanlar olmalıdır.

Kooperatif yöneticilerine bu düşünceden hareketle, gerekli gördüğümüz eğitim hizmetini kimin sunmasını istiyorsunuz diye sorduğumuzda; % 53.0'ü Merkez birliğinin oluşturacağı eğitim departmanca, % 28,6'sı ise Üniversitelerin sunması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak bu cevapları veren yöneticiler bu iki kesimin yani Merkez birliğinin ve Üniversitelerin ortaklaşa bir çalışma ile eğitim faaliyetinin yürütülebileceğini ve böyle bir çalışmanın sunacağı hizmetin daha verimli olabileceğini, yüz yüze yapılan görüşmelerde beyan etmişlerdir.

Ankete katılan kooperatif yöneticilerine hangi konularda eğitim ihtiyacınız vardır, önem sırasına göre sıralayınız şeklinde sorulduğunda;

İlk beş sıralama şöyle oluşmuştur. (Tablo 7)

1 - Halkla İlişkiler	% 15.4
2 - Pazarlama	% 13, 4
3 - Müşteri ile İlişkiler	% 10.6
4 - Ortaklarla İlişkiler	% 10.3
5 - Kooperatifçilik İlkeleri	% 10.0

Ağırlıklı oranlar birbirine çok yakın çıkmıştır çünkü belirtilen konularda seçici davranmak çok zordur. Bu durumun nedeni ise kooperatiflerin büyüklüklerine, yapılarına ve faaliyet durumuna göre konu belirlenmesinin mümkün olamamasıdır. Konuların mümkün olduğunca kooperatiflerce belirlenmesi yönünde çalışma yapılmıştır.

Ankete katılan kooperatif yöneticilerinin belirtmiş oldukları konulara baktığımızda, işletmecilik ile ilgili olan konuların fazla olduğunu ve profesyonel anlayışla kooperatifçilik yapılmak istediğini ortaya koymaktadır. Yöneticiler bu işin şimdiye kadar amatör ruhla ve çoğunlukla emekli olmuş insanlarla yürütüldüğünü bunun ise istenilen başarıyı elde edemediğini belirtmişlerdir.

Tüketim kooperatifçiliği, işletmecilik alanında eğitimli ve konularında uzman olan yöneticiler tarafında yönetilen süper marketler ve marketler zincirlerince rekabet etmek durumundadır. Bu rekabette başarılı olabilmek ve ayakta kalabilmek için tüketim kooperatifleri, işletme gibi hareket ederek, profesyonel ve konusunun uzmanı olan insanlar tarafından yönetilmek durumundadırlar.

Kooperatif yöneticilerinin belirttikleri önemli sorunlar incelendiğinde; yöneticilerin eğitim istedikleri konulardan kaynaklanan, ortakların ilgisizliği, ortakların ve halkın kooperatifçilik hakkındaki bilgisizliği gibi sorunlar üst sıralarda yer almıştır.(Tablo: 4)

Tüketim kooperatifçiliğinde eğitim ihtiyacı had safhadadır. Bu konunun, ilgili olan üst birlikleri, kamu kurum ve kuruluşlarca dikkate alınması; tüketicinin korunması, sabit ve dar gelimli insanların enflasyonist baskıda ezilmemeleri açılardan da önem arz etmektedir. Çünkü başarılı bir tüketim kooperatifçiliği, bu insanların demokratik bir ortamda en rahat hayatı yaşamalarının çıkış yollarından birisidir.

TABLO 8: Ankete Katılan kooperatiflerin Danışmanlık Hizmetlerine akışı
(n= 40)

DANIŞMANLIK HİZMETLERİNE İHTİYAÇ DUYUYORMUSUNUZ ?		
	Sayı	%(Yüzdesi)
Evet	22	55.0
Hayır	18	45.0
BU HİZMETİ DAHA ÖNCE NERELERDEN ALDINIZ ?		
Üst Birlikten	12	30.0
Üniversitelerden	4	10.0
Kamu Kuruluşlarından	4	10.0
Özel Şahıs ve Şirketlerden	2	5.0
Hiç Almadık	18	45.0
DANIŞMANLIK HİZMETİ ALMAMANIZIN NEDENLERİ NELERDİR ?		n = 18
Konuyu Önemli Görmedik	6	33.3
Mevzuat Olanak Vermiyor	2	10.7
Bu Tür Hizmetleri Sunan Kuruluşları Bilmiyoruz	3	16.4
Maddi Olanaklar Elvermediği İçin	7	39.6
DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN KİMLER TARAFINDAN SUNULMASINI İSTİYORSUNUZ ?		n=22
Merkez Birliğinin Kuracağı Danışmanlık Departmanınca	12	55.0
Üniversitelerce	5	23.6
Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca	3	12.4
Özel Şahıs veya Şirketlerce	1	4.5
Eğitim Kooperatiflerince	1	4.5

TABLO :9 Ankete Katılan Kooperatiflerin İhtiyaç Duydukları Danışmanlık Konularının Önem Sırasına Göre Belirtilmesi

Konular	Önem Derecesi %					Ağırlıklı Ort.
	1	2	3	4	5	
1- Muhasebe	25.0	20.0	5.0	10.0	0.0	16.0
2- Proje Üretimi	0.0	10.0	5.0	15.0	5.0	6.0
3- Kooperatif İlkeleri	15.0	5.0	5.0	10.0	10.0	9.3
4- Finansman Konularında	10.0	5.0	5.0	5.0	15.0	7.3
5- Piyasa Hareketleri	5.0	5.0	10.0	10.0	10.0	7.0
6- Kalite Kontrolü	0.0	10.0	15.0	15.0	15.0	8.6
7- Yönetim Konusunda	10.0	5.0	5.0	10.0	10.0	7.6
8- İşletmecilik	10.0	5.0	5.0	10.0	0.0	8.3
9- Hukuki Mevzuat	10.0	10.0	10.0	20.0	5.0	11.0
10- Mal Tedariiki	5.0	10.0	10.0	0.0	15.0	7.3
11- Halkla İlişkiler	5.0	5.0	10.0	0.0	0.0	5.0
12- Bilgisayar İşletimi	5.0	10.0	15.0	0.0	0.0	6.6
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(1) ağırlıklı ortalamalar, her bir önem derecesindeki yüzdeninin belirli atsayı ile çarpılarak ortalamasının alınması ile elde edilmiştir.

(1. derece önemli %x5)+(2. Derecede önemli %x4)+(3. Derecede önemli%x3)+(4. Derecede önemli%x2)+(5. Derecede önemli%x1) /15

Danışmanlık hizmetleri ayrı olarak sunulabildiği gibi, eğitim hizmetleri ile birleştirilerek de sunulmaktadır. Ancak danışmanlık hizmetlerini tam olarak eğitim hizmetlerinden ayrı tutmak imkansızdır çünkü danışmanlık hizmetlerinin özünde, bilinmeyen bir konuda yürütülecek eğitim hizmetleri vardır.

Ankete katılan kooperatif yöneticileri eğitime bakışlarının yanında danışmanlık hizmetlerine karşı tutumlarını belirlemek için sorular sorulmuştur. Bu sorulardan birincisinde danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyup duymadıkları sorulduğunda % 55 oranda evet, % 45 oranında hayır cevabı alınmıştır. Hayır cevaplarının bu kadar yüksek oranda çıkmasının bizce birkaç nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki; diğer küçük ve orta ölçekli işletmelerde olduğu gibi tüketim kooperatiflerinde de henüz danışmanlık hizmetlerinin önemi kavranamamış olmasıdır.

İkinci neden verilebilecek danışmanlık hizmetlerinin neler olabileceği konusunda yeterince bilgi sahibi olunmaması, üçüncü neden ise yöneticilerin kendilerine güvenerek, başarılı oldukları şeklindeki düşünceleridir.

Danışmanlık hizmetlerini daha önce nerelerden aldınız diye sorulduğunda % 30 ile üst birlikler birinci sırada yer almış, bu hizmeti neden almadınız diye sorulduğunda % 39.6'sı maddi olanaksızlık, % 33.3 ü ise konuyu önemli görmedikleri için almadıklarını belirtmişlerdir. Bu hizmeti nerelerden almak istiyorsunuz diye sorulduğunda ise % 55 ile merkez birliğinden, % 23.6 ile üniversitelerden almak istediklerini belirtmişlerdir.(Tablo 9) Ayrıca verilen hizmetlerin başarılı sonuçlar vermesi için bu iki kesimin işbirliği içinde olmaları gerektiği yüz yüze yapılan görüşmelerde belirtilmiştir.

Ankete katılan kooperatif yöneticilerine danışmanlık ihtiyacı duydukları konuları önem sırasına göre sıralayınız diye sorduğumuz ilk beş sıra şu konulardan oluşmuştur. (Tablo 9)

1 - Muhasebe	(% 16.0)
2 - Hukuki Mevzuat	(% 11.0)
3 - Kooperatifçilik ilkeleri	(% 9.3)
4 - Kalite Kontrolü	(% 8,6)
5 - İşletmecilik	(% 8,3)

Yapılan görüşmelerde ve anket çalışmasında muhasebe konusu daha çok E.S.K.O. bölge birliğine üye olan kooperatiflerce belirtilirken, TÜ.KO.. BİR.'e üye olan kooperatiflerce belirtilmemiştir.

Bu durumun nedeni TÜ.KO. BİR. Bölge birliği bu konuyu merkezi muhasebe sistemine geçerek yani bütün üye kooperatiflerin muhasebelerinin bölge birliğince tutulması şeklinde çözüme kavuşturmuştur.

Ortaya çıkan konulardan birisi de kalite kontrolüdür. Bu konu yeni olarak yani son dönemde ön plana çıkartılmıştır. Kalite kontrolü; tüketicinin korunması çerçevesinde satılan malların gerekli yasal denetimlere sahip olup olmadığının araştırılmasıdır. Özellikle küçük kooperatifler maliyet unsuru nedeniyle bu konuyu arka plana itmektedir. Ancak ortaklar bu tür malları aldıklarında kooperatiflerine olan güvenleri azalmakta ve kooperatiflerle olan ilgileri azalmaktadır. Bu kanunun çözümü tek elden mal tedariki yöntemi ile özellikle üst birlikler tarafından önemle ele alınması gereken bir konudur.

D. Tüketim Kooperatif İşletmeciliğinde Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinin Gerekliliği:

Ülkemizde tüketim kooperatifçiliğinin sorunlarını makro ve mikro düzeyde ele alabiliriz. Birinci safhada, tüketim kooperatifçiliğinin gelişmeme nedenlerine baktığımızda şu sıralama yapılmaktadır.⁽²⁵⁾

- 1- Halkın bilinçlendirilmesi
- 2- Lider eksikliği
- 3- Devlet Kooperatif ilişkilerinin düzensizliği
- 4- Resmi-Özel kuruluşların ters yönlü etkileri
- 5- Organizasyon ve üst kuruluş sorunu
- 6- Kooperatifler arası işbirliğinin sağlanması
- 7- Eğitim ve denetim yetersizliği

⁽²⁵⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a. g. e. s. 67.

Mikro düzeyde tüketim kooperatiflerinin yönetim ve işletmecilik yönünden bir çok değişik sorunları olduğu görülmektedir. İzmir ve çevresinde yöneticilere yönelik bir kooperatif araştırmasında elde edilen verilere göre sorunlar,⁽²⁶⁾

- a) Enflasyonist ortamda sermaye yetersizliği gittikçe sorun olmaktadır.
- b) Ortaklar kooperatif bilincinden yoksundurlar
- c) Nitelikli yönetici temininde güçlükler vardır.

Yine Türk-iş kooperatifler bürosunun işçi tüketim kooperatifleri üzerinde yapmış olduğu araştırmalarda da kooperatiflerin yönetim ve işletmecilik ile ilgili önemli sorunları olduğu ortaya konmuştur. Bu araştırmanın bulgularında sonuç olarak tüketim kooperatifçiliğinin çağdaş yöntemlere göre yürütülmediğini göstermekte ve kooperatiflerin yaşadıkları işletmecilik sorunlarını şöyle sıralamıştır.⁽²⁷⁾

- 1- Mağaza satış alanları küçüktür
- 2- Mağaza içi düzenlemeleri müşteri trafiğini olumsuz yönde etkilemektedir.
- 3- Self-servis yerine tezgah tipi mağazacılık yaygındır.
- 4- Satış ve tedarik planlaması yapmadıklarından eksik ve fazla tedarik yaygındır.
- 5- Modern stok kontrol sistemleri yoktur.
- 6- yerleşik muhasebe servisleri yoktur
- 7- Personelin mesleki eğitimi yoktur.
- 8- Üst-örgütlenme yeterince gelişmiş, üst örgüt ile kooperatifler arası ilişkileri zayıftır.
- 9- Ortaklar genel kurul toplantılarına karşı ilgisizdirler.
- 10- Kooperatifler, ortaklara yönelik bilgilendirme-bilinçlendirme ve eğitime uğraşlarına gitmişlerdir.
- 11- Deneyimli ve bilgili yönetici istihdam edilmemektedir.
- 12- Müdür-Yönetim Kurulu-Ortaklar arasında kooperatif faaliyetleri ile ilgili yeterli bilgi akışı yoktur.
- 13- Yönetim fonksiyonları (Planlama, uygulama ve kontrol) profesyonel yönetici yokluğundan tam olarak uygulamamakta.

Bütün bu araştırmaların ortak noktaları tüketim kooperatiflerinin çağdaş işletmecilik tekniklerini kullanarak yönetilmedikleri, yönetimin amatörece yapıldığı, bu amatörlüğün en büyük nedeni ise finansman eksikliği olmasıdır.

⁽²⁶⁾ Yılmaz ÜRPER, a. g. e. s. 85.

⁽²⁷⁾ Sinan VARGI, a. g. e. s. 106.

Bu araştırmalar sonuç olarak, aşağı yukarı 10 yıl öncesindeki tkretim kooperatiflerimizin durumlarını yansıtmaktadır, ne yazık ki 10 yıldan beri bu yönde bir çalışma yapılmamıştır.

Ortaya konmuş olan bu sorunların zm ve kooperatiflerin başarısı iki konuda düğümlenmektedir. Birincisi sermayeye dayalı olarak ortaya çıkmakta olan sorunlar ikincisi ise kooperatiflerin yönetim eksikliklerinden kaynaklanan sorunlardır. Tkretim kooperatiflerinin başarısı için zm şart olan sermaye sorunları bütün kooperatiflerin yaşadığı öncelikli sorunlardır. Ancak bu sorunun temel zm olan kooperatifler bankasının kurulması, kooperatiflerin ve st örgütlerin tek başlarına yapabilecekleri bir proje değildir.

Bu konuda öncelikle devletin yani hkmetin desteğine ve yönlendirmesine ihtiyaç vardır. Bu gerçeğe rağmen 10 yıldır bu sorunu kavrayabilmiş ve kooperatif sektöre önem vermiş bir hkmet gelmemiştir. Bu nedenle finansman sorunlarının zm kısa vadede mümkün gözükmemektedir. Tkretim kooperatiflerinin başarısı için zm şart olan ikinci konu ise yönetimlerin profesyonel olmamasından kaynaklanan sorunlardır.

Bu sorunların temel nedeni ise kooperatiflere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin eksikliği, bu konuda örgütlü bir çalışma yapılamamasıdır. şimdiye kadar bu konuda yapılan çalışmalar daha çok kooperatifçilik ilkelerine yönelik kısa programlı, olup dağınık kurum ve kuruluşlarca yapılmıştır. Bu durum ise kooperatif yöneticilerinin amatör insanlar olmasını, işletmecilik ve profesyonel anlayışa sahip olmamasını ortaya çıkarmaktadır.

Tkretim kooperatifleri konuya pek fazla önem göstermez veya hiç önemsemezken, onların rakipleri olan marketler ve özel firmalar eğitim departmanları oluşturarak sürekli ve güncel bir eğitimle yönetimlerini desteklemekte ve rekabet şartlarını kendi lehlerine çevirmeye çalışmaktadırlar.

Bizim yaptığımız anket çalışmasında da tkretim kooperatiflerine eğitim gereksinmeniz var mı diye sorduğumuzda. Ankete katılan 40 tkretim kooperatifinden sadece 4' hayır geri kalan 36'sı ise evet cevabını vermiştir. Bu ankette yer alan kooperatiflerin % 90'ı eğitim gereksinmesinin olduğunu % 10 ise olmadığını belirtmiştir.

TABLO: 10

n=40

Kooperatifinizde Eğitim Gereksinimi Var mı?		
	Sayı	Yüzdesi
Evet Vardır	36	% 90
Hayır Yoktur	4	% 10

Ayrıca anket çalışmamızda kooperatif yöneticilerine, daha önce kooperatifçilikle ilgili eğitim, (kurs ve seminer dahil) alıp almadıklarını sorduğumuzda; ankete katılan 40 yöneticiden 16 yönetici evet aldık cevabını, 24 yönetici ise hayır almadık cevabını vermiştir. Kooperatif yöneticilerinin % 45'nin kurs ve seminer dahil olmak üzere eğitim hizmeti aldığını % 55'nin ise almadığı sonucu çıkmıştır.

TABLO. 11

n=40

Daha önce kooperatifçilik ve işletme eğitimi (Kurs ve seminer dahil) aldınız mı?		
	Sayı	Yüzde
Evet Aldık	16	% 45
Hayır Almadık	24	% 55

Yine ankete katılan kooperatif yöneticilerine, personele yönelik olarak, kooperatifçilik ve işletmecilik konularında eğitim hizmeti verilir verilmediğini sorduğunuzda ise 40 kooperatiften 6'sında böyle bir eğitim hizmeti verildiği, 34'ünden ise böyle bir eğitim verilmediği yanıtı alınmıştır. % 85 oranında kooperatif personeline kooperatifçilik ve işletme eğitimi (kurs ve seminer dahil) verilmediğini, % 15'inde ise verildiğini belirtilmiştir.

TABLO:12

n=40

Kooperatif personeline yönelik Kooperatifçilik ve işletme konularında eğitim (kurs ve seminer dahil) verildi mi?		
	Sayı	Yüzdesi
Evet verildi	6	% 15
Hayır verilmedi	34	% 85

Kooperatif yöneticilerine nazaran, kooperatif personelinin eğitim hizmeti alma oranı düşüktür. Yöneticilerde eğitim hizmeti alanların oranı %40 iken, personelde bu oran % 15'e düşmektedir. Bunun sebebi ise kooperatif üst örgütlerince gerçekleştirilen kurs ve seminer faaliyetlerine çoğunlukla yöneticilerin katılması, personel yetersizliği nedeniyle personelin gönderilememesidir.

Kooperatif yöneticileri ile yapılan yüzyüze görüşmelerde yöneticiler katılmış oldukları eğitim seminerleri ve toplantılarının süreklilik arz etmediği ve güncel konuları işlemediğini belirtmişler ve seminerlerden istedikleri verimliliği sağlayamadıklarını aktarmışlardır.

Danışmanlık hizmetleri konusunda verilen cevaplara baktığımızda ise ankete katılan kooperatiflerden % 55'i danışmanlık hizmetleri gerekli derken % 45'i ise gerekli değildir cevabını vermiştir. Eğitime nazaran danışmanlık hizmetlerinin gerekliliği yönündeki oranın düşük olmasının nedeni, kooperatif yöneticilerinin kendilerine aşırı derecede güven duymaları ve danışmanlık hizmetlerinden neyin kastedildiğini bilmemeleridir.

TABLO: 13

n= 40

Kooperatifimizde Danışmanlık Hizmetlerine Gereksinim duyuyor musunuz?		
	Sayı	Yüzdesi
Evet gerekli	22	% 55
Hayır gereksizdir	18	% 45

Bu tablodan; danışmanlık hizmetlerinin gerekliliğinin kooperatif yöneticileri tarafından yeterince kavranmadığı sonucu çıkmaktadır. Aslında eğitim hizmeti olarak istenilen konuların danışmanlık hizmetleriyle iç içe olduğu da herkesçe kabul edilmektedir.

Kooperatif yöneticilerine şimdiye kadar nelerden danışmanlık hizmeti aldınız, almadınız ise bunun sebepleri nelerdir diye sorduğunuzda % 60'ı danışmanlık hizmeti almadığını, % 40'ı ise aldıklarını, Danışmanlık hizmeti alanlar ise bu hizmeti % 70 itibariyle üst birlikten veya merkez birliğinden, % 15 ise kamu kuruluşlarından, % 10, üniversitelerden % 5'i ise özel şahıslardan ve danışmanlık kuruluşlarından danışmanlık hizmeti aldığını belirtmiştir.

TABLO: 14

n= 40

Danışmanlık Hizmeti Aldınız mı?		
	Sayı	Yüzdesi
Evet aldık	16	% 40
Hayır almadık	24	% 60

TABLO:15

n=22

Danışmanlık Hizmetini Hangi Kurum ve Kuruluştan Aldınız?		
	Sayı	Yüzdesi
Üst Birlik veya Merkez Birliğinden	12	% 30
Kamu Kurum ve Kuruluşlarından (San. Tic. Müdürlükleri)	4	% 10
Üniversitelerden	4	% 10
Özel Şahıs ve Danışmanlık Kuruluşlarından	2	% 5.0

Danışmanlık hizmetini almayan kooperatif yöneticilerinin bu hizmeti almama nedenleri sorulduğunda ise % 65'i maddi olanaklarının elvermediğini % 25'i danışmanlık hizmetlerinin önemli olduğunu kabul etmedikleri için % 10'u ise danışmanlık hizmetlerinin neler olabileceğini ve kimler tarafından sunulduğunu bilmedikleri için bu hizmetleri almadıklarını belirtmişlerdir.

TABLO: 16

n= 40

Danışmanlık Hizmeti Almamanızın Nedenleri Nelerdir?	Sayı	Yüzdesi
Konuyu önemli görmüyoruz	10	% 25.0
Maddi olanaklar el vermiyor	24	% 60.0
Danışmanlık hizmetlerini ve kimlerin sunduğunu bilmiyoruz	4	% 10.0
Mevzuat olanak vermiyor	2	% 5.0

Bütün bu sonuçlar ankete katılan kooperatifler için eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin gerekli olduğunu, özellikle personele yönelik kooperatifçilik ve işletme konularında eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar bu çalışma dar bir bölge içinde yapılmışsa da, Eskişehir, İzmit, Afyon ve Bilecik illeri tüketim kooperatifçiliğinin en yoğun olduğu illerimizdedir. Türkiye'de yoğun olarak faaliyet gösteren bölge birliklerimizden ikisi olan ESKO ve KÖRFEZ TÜKOBİRLİK de bu illerimizdeki tüketim kooperatiflerinin üst birlikleri pozisyonundadır.

1997 yılında 170 tüketim kooperatifi yöneticisinin katıldığı ve Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliğinin düzenlediği Didim seminerinde; seminere katılan kooperatif temsilcilerinin kooperatifçilik ilkeleri ve sorunlarının çözümü konusunda sundukları hareket taslağında, ikinci önemli konu olarak; tüketim kooperatiflerinin değişen ticari koşullara ayak uydurabilmesi için danışman kişilerle çalışması gerektiği vurgulanmıştır.⁽²⁸⁾

(28) 16. Mayıs 1997 yılında Didimde yapılan seminer sonucunda yayınlanan bildiriiden alınmıştır.

Tüketim kooperatifleri Merkez Birliğinin hedefleri arasında 3. Önemli hedef eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sürekli bir şekilde verilebilmesi için araştırma, geliştirme ve eğitim ünitesi kurmaktadır.⁽²⁹⁾

Bu hedeflerden ve isteklerden anlaşıldığı gibi tüketim kooperatiflerinin başarılı olabilmeleri ve serbest piyasa ekonomisinde dengeleyici unsur olarak, dar ve sabit gelirli insanlara hizmeti götürebilmeleri için sürekli ve yerinde , eğitim ve danışmanlık hizmeti almaları zorunluluk olmuştur.

III. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNE YÖNELİK EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN İŞLEVLERİ

A. Kooperatifçilik Eğitiminin İlkeleri ve Çeşitleri:

a. Kooperatifçilik Eğitiminin İlkeleri:

Diğer eğitim türlerinde olduğu gibi kooperatifçilik eğitiminde başarılı sonuçlar verebilmesi için bazı ilkelere uyulması zorunludur. Bu ilkelerin göz ardı edilmesi daha başlangıçta kooperatifçilik eğitiminin başarısızlığına sebep olabilmektedir. Başarısızlık ise eğitime olan anancı sarsabilmektedir.

Kooperatifçilik Eğitiminin İlkeleri⁽³⁰⁾

- 1- Halkın anlayış düzeyinin dikkate alınması
- 2- Yapararak öğrenme metodu
- 3- Anadil ile öğrenme metodu
- 4- Eğitimde süreklilik
- 5- Grup tekniğinin önemi

1. Halkın Anlayış Düzeyi : Kooperatifçilik bilincinin halk tarafından iyice anlaşılabilir ve bu bilincin kalıcı olabilmesi için verilecek kooperatifçilik eğitiminin halkın anlayış ölçüsünün dikkate alınarak yapılması gereklidir. Halkın anlama ve kavrama ölçüleri göz önünde tutularak verilebilecek bir eğitimden başarılı sonuçlar beklenebilir.

(29) Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliğinin 1996 yılı faaliyet raporunda bu konular ayrıntılı olarak yer almıştır.

(30) İsmail Cevat AKYOL, "Kooperatif Yöneticilerinin Eğitimi", **KOOPERATİFÇİLİK DER.**, S. 20, (Nisan-Haziran 1973, S. 9-10.

Halkın anlama düzeyinin bilinmesi ve temelden bazı kavramların verilebilmesi yolu ile eğitim faaliyetlerine başlamak gerçek bir uygulama olacaktır. Çünkü eğitime tabi tutulacak kişiler, bir grup içinde bulunacaklar ve grup içinde bir takım çalışmalarda bulunabileceklerdir. Bir gruba ait olma, gruba ait ortak bir karar verme ve grup olarak çalışmak bile, bir takım işbirliği kavramlarının ve gruptaki kişilerce bilgi veya tecrübe eksikliği nedeni ile anlaşılabilmesi güç olabilmektedir.

İşte bu güçlükleri baştan yenmek için eğitim programcısı vereceği eğitimin amacının ilgili kişilerce ne düzeyde anlaşılacağını bilerek ve programını da bu anlayış ölçüsü içerisinde düzenleyerek eğitim faaliyetlerine başlamak zorunluluğundadır. Aksi halde eğitime tabi tutulan kişilerin hiçbir şey anlamadan eğitim programlarını bitirmeleri, hem maddi açıdan hem zaman açısından bir kayıp olacak hem de eğitim faaliyeti amacına ulaşamayacaktır.

2. Yapararak Öğrenme : Kooperatifçilik eğitiminin ikinci temel ilkesi olan yapararak öğrenme, kişinin bireysel gelişmesine dayanak teşkil etmektedir. Bir kişiye teorik olarak birçok şeyler vermek mümkündür. Fakat aldığı teorik bilgileri kişi ancak uygulamaya dönüştürerek tam anlamıyla öğrenebilir. Kişinin bizzat bir işi kendisinin yapması yoluyla öğrenmesi, hem kişinin bir işi tek başına başarmış olmasından duyacağı hazzı hem de o işi öğrenmiş olmanın sevincini birlikte yaşayacak ve bizzat yapılan iş kolay kolay da unutulmayacaktır.

Kooperatifçilik eğitimi için de bu ilke her zaman geçerlidir. Eğer kooperatifçilik kavramının halk tarafından kolayca anlaşılabilmesi bekleniyorsa verilecek soyut bilgilerin somut olarak uygulamaya dönüştürülmesi gerekecektir. Bir kişi dışarıdan kooperatifin ne olduğunu bilebilir. Ancak bu kişi kooperatife üye olarak alınırsa kooperatifin esas değerini bazı girişimlerde bulunarak çok daha iyi anlayabilir. Bir kooperatife üye olanlar kooperatifin yönetimi ve denetimlerinde veya çalışmalarında aktif olarak görev almıyorsa bu ilkenin uygulanamaması sonucu kooperatife olan bağlılıkları da zamanla azalabilecektir.

3. Ana Dil ile Öğrenme : Bu ilke genelde birden fazla dil konuşulan ülkeler için geçerli olmakla birlikte kişinin en iyi öğrenmesinin bütün halkın konuştuğu ana dil ile mümkün olduğu bir gerçektir. Kaldı ki bir kooperatifçilik eğitiminden bahsediyorsak bunun en etkin veriliş tarzının ana dil ile olması yerinde bir eğitim olacaktır. Çünkü kooperatifçiliği anlama ve benimseme kişilerin gönüllü olarak bu eğitimi sürdürmesi ile mümkün olacaktır.

4. Eğitimde Süreklilik : Kooperatifçilik eğitiminde önemli bir ilkede yapılan eğitimin sürekli olmasıdır. Kişilere, yapılan eğitimle bazı görüşler, fikirler benimsetildi, bazı uygulamalar yapıldı diye eğitime son vermek oldukça hatalı olacaktır. Özellikle uygulanan eğitim, kooperatifçilik eğitimi ise bunun bir defaya mahsus yapıp bitirilmesi hiç bir anlam taşımayacaktır. Kooperatifçilik gerçekten kişisel yararların ötesinde toplumsal yararları ve içinde bulunulan grupların refahını da kapsamaktadır.

Eğitimin sürekli olması bazı kişilerde kooperatiflerin sadece kişisel yararlarına hitap ettiğini düşündürecek, diğer yararlar göz ardı edilebilecektir. Kooperatifçilik felsefesinin tam olarak kavranabilmesi için süreklilik arzeden eğitim şarttır. Kooperatife yeni giren üyeler sürekli eğitim sayesinde kooperatifin varlık nedenini daha kolay anlayabilirler. Başlangıçta kooperatife duyulan ilgi ve heves ancak sürekli bir eğitimle canlı tutulabilecektir.

5. Grup Tekniğinin Önemi : İşbirliği kavramının⁽³¹⁾ özelliğine bağlı olarak ortaya çıkan bu ilke, kooperatifçilik eğitiminde grup eylem tekniklerinin sıkça uygulanması ile karşımıza çıkmaktadır. Kişiler bir grup içinde bir araya gelirler, gruba ait olarak grupsal kararlar alırlar, grup olarak faaliyette bulunurlar ve grubun başarısı ve refahı grubu oluşturan bireylerce temel amaç olarak alınır⁽³²⁾. Verilecek eğitim programları da grupların görüş ve tartışmalarına uygun olan eğitim yöntemleri gözönünde tutularak düzenlenmelidir.

Kooperatifçilik eğitiminde grup eğitimi önemlidir. Grup eğitiminde yöntem, kişileri bir araya getirmekle küçük gruplar oluşturmak ve çok resmi olmayan bir eğitim atmosferi içinde eğitilerek kişilerce bir şeyler öğretilmektedir. Grup eğitimi, kooperatifçilik eğitiminde şu üstünlüklere sahiptir.

- Demokratik bir yöntemdir ve demokratik kontrol sistemlerinin temelini oluşturan özgür tartışma ortamına zemin hazırlar. Demokratik olma kooperatifçiliğinde en önemli ilkelerden birisidir.

- Herkesin serbest olarak katılmasını teşvik eder,
- Herkes için etkili bir sistemdir,
- Uygulamaya geçmeden önce temel bir anlayış ve anlaşma zemini hazırlar,
- Resmi eğitim yöntemlerine göre daha az masraflıdır.

⁽³¹⁾ Bu konuda daha geniş bilgi için b.k.z Pars ESİN, **iş bölümü yabancılaşma ve sosyal politika** , Ankara üniversitesi s.b.f yay, Ankara 1982, s.63.

⁽³²⁾ Grup, bireyleriyle etkileşimde bulunan, psikolojik olarak birbirlerinin varlığından haberdar olan ve kendisini bir grup olarak algılayan küçük veya büyük insan topluluklarıdır. Bkz. Erol EREN, **Yönetim Psikolojisi**, İşletme İktisadi Enstitüsü, 30. ıl Yay., No :2, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 1984, s.83-105.

b. Kooperatif Eğitiminin Çeşitleri

Kooperatifçilik eğitiminin kapsamında, değişik türdeki kooperatiflerin çalışma alanlarına giren çeşitli faaliyetlere ilişkin olarak kendi personeline verdiği değişik eğitim türleri vardır.

Genel olarak değişik alanlarda ve değişik faaliyet alanlarında kurulan bütün kooperatiflerde başlıca şu eğitim türlerine rastlanmaktadır.⁽³³⁾

- 1- Mevzuat Eğitimi,
- 2- Mesleki Eğitim,
- 3- Teknik Eğitim,
- 4- Sosyal ve Kültürel Eğitim.

1. Mevzuat Eğitimi : Kapsamına tüm kooperatifleri alan bir eğitim türüdür. Bütün kooperatifler daha kurulmaya başlamadan bir ana sözleşme çerçevesinde kuruluş, kooperatifin amaç ve çalışma konuları, kaç ortakla kurulabileceği, ortaklığa giriş ve çıkış, ortaklık payları ve toplantı zamanları gibi konularda uymaları gereken bir mevzuata tabidirler. Bu ana sözleşmedeki haklar ve sorumlulukların, ilgili yönetmeliklerin ve kooperatifi yakından ilgilendiren bütün kanunların kooperatif personeline çok iyi bilinmesi gerekir. Kooperatif mevzuatının iyi bilinmemesi; kanuna veya ana sözleşme hükümlerine aykırı olabilecek kararların alınmasına yol açarak kooperatifi zor durumda bırakabilir.

Mevzuat eğitiminin sadece kooperatif personeline değil aynı zamanda kooperatife ortak olan diğer kişilere de verilmesi gerekir. Hak ve sorumluluklarını iyi bilen bir kooperatif ortağı kooperatifin başarılı çalışıp çalışmadığını görmek ve yöneticilerini denetlemek imkanını da elde etmiş olacaktır.

⁽³³⁾ İ. Cevat AKYOL, a.g.m., s. 10.

2. Mesleki Eğitim : Mesleki eğitim ⁽³⁴⁾ daha çok belirli bir meslek grubu içine alan kooperatiflerin vermesi gerekli olan bir eğitim türüdür. Belirli bir meslek dalında uzmanlaşma sağlamak ve bu şekilde verimliliği arttırmak için mesleki eğitim kurslarına ihtiyaç vardır. bu kurslar ya mesleğe yeni başlayan kişiyi mesleği ile ilgili olarak yetiştirmeye ya da mesleği bilen fakat mesleğin bazı yönlerini iyi bilmeyen kişiyi tamamlama şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Daha çok mesleki kooperatiflere örnek olarak verebileceğimiz Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatiflerinin faaliyet konuları olan çeşitli mesleklere ilişkin verebilecekleri eğitim bu türden bir eğitim olacaktır. Değişik mesleklerde çalışan kalfa ve ustalar üst düzeyde bir eğitimden geçirilerek konularında uzman personel olarak yetiştirilebilir.

3. Teknik Eğitim : Teknik eğitim ⁽³⁵⁾ ; daha çok plan, proje ve etüd çalışmalarının yapılması gerektiği mühendislik veya mimarlık hizmetlerinin gerektirdiği kooperatiflerde veya bir üretim faaliyetinin söz konusu olduğu üretim kooperatiflerinde yapılması gerekli olan bir eğitim türüdür. Üretim sürecine etkinlik kazandırma, üretim verimliliğini artırmak konularında yapılan bütün eğitim çalışmaları teknik eğitim çalışmasının kapsamına girmektedir.

Günümüzde teknik alanlarda görülen yenilikler bütün işletme organizasyonlarının teknik eğitim için bazı girişimlerde bulunmasını kaçınılmaz yapmaktadır. İşte kooperatif işletme ekonomisi içinde de söz konusu teknik eğitime ihtiyaç gösteren kooperatif türlerine rastlamak mümkündür. Tarımsal üretim kooperatifleri esnaf ve sanatkarlar kooperatifleri, konut kooperatifleri ve tüketim kooperatiflerinde teknik eğitime ihtiyaç duyulmaktadır.

⁽³⁴⁾ Mesleki eğitim, kişinin ve toplumun eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanmıştır ve bu hedeflere ulaşım ulaşılmadığına göre değerlendirilir. Mesleki eğitim kişiye; a) ihtiyacı belirlemiş olan mesleklere girebilmelerine, b) Kendilerini tatmin edecek ve seçtikleri meslekte başarılı bir personel olmalarını sağlayacak mesleklere hazırlanmalarına yardım eder. Mesleki eğitim, çeşitli mesleklerde ve çeşitli beceri düzeylerinde değişik programlarına sahiptir. Bu programların sınırları mesleki eğitimi talep eden kişilerin yetenekleriyle, toplumun ve iş hayatının ihtiyaçları dikkate alınarak çizilir. Bkz. **Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri**, M.P.M. Yay. 124, Ankara, 1973, s.23; Mesleki Eğitim, bir toplumda yaşayan kişilerin hayatlarını devam ettirmelerinde zorunlu olan belirli bir mesleğin gerektiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yeteneklerini kazandırmak suretiyle kişinin kabiliyetlerini zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik ve kişisel yönlerden geliştirme sürecidir. Bkz. Celal ALKAN-Hıfzı DOĞAN, İlhan SEZGİN, **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay. No:90; Ankara, 1980, s.2.

⁽³⁵⁾ Uygulamada daha çok mesleki ve teknik eğitim olarak bir aşamada karşımıza çıkan bu eğitim, mesleki eğitim gibi teknolojik gelişmenin gerisinde kalmamak için teknik konularda personelin eğitimini kapsamaktadır. Mesleki ve teknik eğitim, her yıl çalışma hayatına girmek isteyen milyonlarca kişiye eğitim fırsatları sunmaktadır. Bu eğitim türü içinde, ekonomik değişiklikler, otomasyon, artan üretim tekniğinden dolayı işlerini kaybedecek olan kişilerin teknik bilgi ve becerilerini günümüz şartlarına uygun hale getirme çalışmaları bulunmaktadır. Bkz. İlhan SEZGİN, **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay no:90 Ankara, 1980, s.4

4. Sosyal ve Kültürel Eğitim : Ne tür bir kooperatif olursa olsun her kooperatifin sosyal bir yönü olmalıdır. Günümüzde sosyal faaliyetlerle desteklenmeyen kooperatiflerin yeteri kadar ilgi görmediği ve üyeleri tarafından fazlaca benimsenmediği görülmektedir. Bu yüzden kooperatifler sadece yukarıda açıklanan eğitim türleri ile yetinmeyip çeşitli eğitim gezileri düzenlemeli, değişik yerlerde dil kursları verilmeli, kişilere beşeri ilişkilerin önemi anlatılıp sadece onlara değil ailelerine de çeşitli sosyal hizmetlerin götürüleceği bilinci yerleştirilmelidir⁽³⁶⁾.

Ayrıca kooperatiflerin buldukları toplumun kültürel özelliklerini de dikkate alarak, kültürel eğitim faaliyetinde bulunmaları ve toplumun kültürel yapısına uygun olarak faaliyetlerini sürdürmeleri kuşkusuz kooperatifin toplumca benimsenmesinde etkin rol oynayacaktır. İçinde bulunduğu toplumun dil, din, örf ve adetlerini öğrenerek o kültürel yapı içinde faaliyet gösteren kooperatifler, sosyal ve kültürel eğitim faaliyetlerinin de diğer eğitim türleri gibi gerekli olduğunu kabul etmek zorunluluğundadır.

B. Tüketim Kooperatiflerine Yönelik Eğitim Hizmetleri :

Tüketim kooperatifleri diğer kooperatiflere nazaran işletmecilik yönü daha ağır basan ve piyasa mekanizması içerisinde en fazla rekabetle karşı karşıya kalan kooperatiflerdir. Bu nedendir ki tüketim kooperatiflerine yönelik eğitim hizmetleri, diğer kooperatiflere yönelik olarak sunulacak eğitim faaliyetlerinden farklılıklar içermeli ve güncel değişiklikler daha iyi takip edilmelidir.

Konuyla ilgili bütün kitaplarda ve makalelerde tüketim kooperatiflerinin sorunları irdelenirken eğitim yetersizliği yer almıştır. Ancak bu eğitim yetersizliğinin nasıl bir hizmetle, kimler tarafından ve neyi kapsayacak şekilde sunulması gerektiği konusunda tam bir açıklama getirilememiştir.

(36) Kooperatifi kuran kişiler arasında lider durumunda olan kişiler, kooperatif ortaklarının eşlerine ve çocuklarına da kooperatifçiliği sevdirecek olanların ilgilerini çekecek çeşitli sosyal eğitim hizmetleri götürmelidir. Örneğin, çocuklar için yabancı dil kursları, eşler için dikiş kursları açmalı, ev ekonomisi bilgileri de verilmelidir. Bu tür sosyal faaliyette bulunan kooperatiflerin yıllık cirolarının da hızla arttığı, kooperatifin daha sağlam bir yapıya oturtulduğu ve ortaklar tarafından sürekli destek görüldüğü gözlenmiştir. Örnek olarak Ankara'da SAİSKO Kooperatiflerinin kendi bünyesinde açtığı eğitim merkezinde daktilo, yabancı dil, biçki dikiş, nakış kursları çok düşük ücretlerle kooperatif mensuplarının eşlerine ve çocuklarına hizmetler götürmekte ve iyi bir biçimde hayata hazırlamalarına imkan sağlamaktadır. Bkz. Kaya ÖZDEMİR, "Kooperatifçilik ve Eğitim".

KARINCA DER., Y.52, S.595 (Temmuz-1986), s.9-10.

Tüketim kooperatiflerindeki yöneticilerin genellikle kooperatifçilik eğitimi görmeyen veya seminerler ve kurslar yoluyla çok az bir eğitim alan kişiler oldukları söylenebilir. Kooperatiflerin başarısında konunun uzmanı olan en azından belli seviyede eğitim almış kişiler tarafından yönetilmesinin çok büyük katkısı vardır⁽³⁷⁾

Tüketim kooperatifleri piyasa mekanizması içerisinde, Migros, İsmar, Yimpaş ve büyük süper marketler ile rekabet edip ayakta kalmak mecburiyetindedirler. Bu nedenle aynı piyasada yer alan bu kuruluşlar gibi hareket kabiliyeti içerisinde bulunmaları gerekir.

Bugün Migros kendi eğitim departmanını oluşturmuş, bu departman marketlerin istekleri doğrultusunda yerinde eğitim yoluyla çalışanların ve yöneticilerin eğitimlerini gerçekleştirmektedir.⁽³⁸⁾

İsmar ise gerektiğinde hizmet vermek üzere özel eğitim ve danışmanlık kuruluşları ile anlaşmalar yapmıştır. Diğer bu tür kuruluşlar ise özellikle buldukları yerin üniversitelerinden eğitici ve danışman şeklinde öğretim elemanları ile anlaşarak bu sorunu çözmeye çalışmaktadırlar.

Gerekliliği önceden tespit edilmiş olan, tüketim kooperatiflerine yönelik eğitim hizmetlerinin verilmesi aşamasında belirlenmiş olan soruların güncel olarak cevaplandırılması eğitim hizmetinin başarısı için şarttır. Bu çalışma, bu soruların güncel olarak değerlendirilip çözümlerini ortaya koyabilmeyi kolaylaştırabilecek bir amaç taşımıştır.

Bu sorulardan birincisi verilecek eğitimin kime yönelik olacağı sorusudur. İkincisi, verilecek eğitimin hangi konuları içereceği, üçüncüsü ise eğitimin kimler tarafından hangi metodlarla sunulacağıdır.

Tüketim kooperatifleri üzerine önceden yapılan araştırmalar ve uygulanan anket çalışmasının sonuçları değerlendirilerek bu sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu cevaplar aranırken bölge birlikleri, Merkez birliğinin ve diğer ilgili yöneticilerin fikirleri de dikkate alınmıştır.

⁽³⁷⁾ Ahmet ÖZÇELİK, a. g. e. s.109.

⁽³⁸⁾ Migros'un yöneticileri ile yapılan görüşmelerde bu konu tespit edilmiştir. Ayrıca nasıl ve ne şekilde bir eğitim verdikleri de eğitim departmanı faaliyet raporlarında tespit edilmiştir.

a. Eğitim Hizmetleri Kimlere Yönelik Olmalı :

Tüketim kooperatifleri üzerine yapılan çalışmalarda, tüketim kooperatiflerinin başarısını engelleyen sorunlar ortaya konurken hep eğitim eksikliğine bağlı sorunlar belirlenmiştir. Örneğin işçi tüketim kooperatifleri üzerine yapılan bir çalışmada incelenen işçi tüketim kooperatiflerinin % 3.44'ü birincisi, % 3.44'ü ikincisi, % 13.79'u dördüncüsü ve % 3.45 ise beşinci derecede gelişmeme sebebi olarak kooperatifçilik eğitimi görmüş yönetici noksanlığını göstermişlerdir.⁽³⁹⁾

Bir başka çalışmada kooperatif ortaklarına yönelik olarak, kooperatifinizin sorunlarını sıralayınız şeklindeki soruya verilen cevaplarda, üçüncü sırada kooperatifçilik eğitiminin yetersizliği, özellikle de kooperatif işletmeciliği yönünden personelin ve yönetimin bilinçli olmadığı vurgulanmıştır.⁽⁴⁰⁾

Diğer bir çalışmada ise yöneticilere yönelik olarak tüketim kooperatifçiliğinin gelişmesine etki eden beş önemli sebebi sıralayın diye sorulduğunda ikinci önemli sebep olarak halkın bilinçsizliği, güvensizliği ve kooperatife karşı olumsuz tavırları şeklinde belirtilmiştir.⁽⁴¹⁾

Halka yönelik kooperatifçilik eğitiminin yetersiz oluşu ve yeterli kamuoyunun oluşturulamaması, şüphesiz halkın bilinçsizliğine ve kooperatiflere sıcak bakmamalarına neden olmaktadır.

Kooperatiflerde yaşanan sorunların belirlenmesi amacıyla yapılan anket çalışmasına katılan yöneticilere, kooperatifinizin yaşadığı sorunlar nelerdir 5 adet yazınız diye sorduğumuzda. personel eğitiminin yetersizliği % 6.1 ile yedinci sırada, ortakların ilgisizliği % 10.0 ile üçüncü sırada, ortakların kooperatifçilik hakkındaki bilinçsizliği % 6.4 ile altıncı sırada yer almıştır.⁽⁴²⁾ Bu sorunların temelini kooperatifçilik eğitiminin verilmemesi veya çok az verilmesi oluşturmaktadır.

⁽³⁹⁾ - Ahme ÖZÇELİK. a .g. e. s.106.

⁽⁴⁰⁾ Alican KAVAS-Yavuz ODABAŞI. a.g.e. s. 40.

⁽⁴¹⁾ KAVAS-ODABAŞI. a.g.e. s.33.

(42) Tablo: 4' de yöneticilerin, kooperatifleri açısından önemli gördükleri sorunlar: önem derecesine göre sıralanarak ağırlıklı ortalamalar elde edilmiştir. Burada belirtilen sorunlar tamamen kooperatif yöneticilerinin belirttikleri sorunlar olup ankette hiç bir yönlendirme yapılmamıştır.

Ayrıca anket çalışmamızda yöneticilere yönelik olarak kooperatifçilik ve işletme konularında seminerler ve kurslar dahil olmak üzere eğitim alıp almadıklarını sorduğumuzda % 55'i hayır almadık, % 45 ise evet aldık cevabını vermişlerdir. Evet cevabını verenlerin çoğu ise bu eğitimin üst birliklerce sunulan seminer ve kurslar olduğunu ayrıca belirtmişlerdir.⁽⁴³⁾

Yine anket çalışmamızda yöneticilere, kooperatif personeline yönelik kooperatifçilik ve işletmecilik konularında eğitim (kurs ve seminer dahil) verildi mi diye sorduğumuzda evet verildi diyenlerin oranı % 15, hayır verilmedi diyenlerin oranı ise % 85 dir. Bütün bu tespitlerden yola çıkarak tüketim kooperatiflerinde eğitimin kimlere yönelik olabileceği aşağı yukarı ortaya çıkmaktadır.⁽⁴⁴⁾

Kooperatifin başarılı olması öncelikle iyi yönetilmesinden geçmektedir. İyi yönetim için ise iyi eğitilmiş konusunun uzmanı yöneticiler şarttır. Orta büyüklükte, cirosu 30-40 milyarlaraya varan bir kooperatifi, rekabet ettiği bir süper marketle kıyaslırsak, bu büyüklükteki bir işletmenin, profesyonel olmayan amatör bir yönetimle yönetilmesi, tüketim kooperatif işletmeciliği açısından en önemli başarısızlık nedenlerinden birisi olarak görülebilir.

Bu nedenlerdir ki eğitimin yöneltileceği birinci kesim yöneticilerdir. İkinci kesim ise her türlü yönden kooperatif yönetiminin denetleyicisi durumunda olan ve gelecekte kooperatifi yönetecek insanlar olan kooperatif ortaklarıdır. İyi eğitilmiş konuyla ilgili kooperatif ortağı kooperatif anlayışa sahip olacak ve kooperatif yönetimini iyi yönde yönlendirebilecektir.

Üçüncü kesim ise kooperatifin başarısında önemli bir paya sahip olan kooperatif personelidir. Kooperatifler sermaye ve finansman sıkıntıları nedeniyle belki iyi eğitilmiş personele sahip olmayabilirler. Ancak mevcut personellerini konularıyla ilgili olarak eğitimden geçirecek olursa, kooperatif başarısı mutlak olarak artacaktır. Ancak bu konu şimdiye kadar göz ardı edilmiş, üst birliklerce gerçekleştirilmiş seminer ve kurslara, personel yerine kooperatif müdürleri ve başkanlar katılmışlardır.

Dördüncü kesim ise potansiyel ortak olarak bakılması gereken halktır. Bu kesimin ilgisini çekmek ve ortak sayısını arttırmak için kamu oyu oluşturmak, halka kooperatifçiliği tanıtmak ve sevdirmek için eğitim öğretim ve tanıtım faaliyetleri yürütülmelidir.

⁽⁴³⁾ Tablo: 2'de ankete katılan yöneticilerin profilleri vardır.

⁽⁴⁴⁾ Tablo: 5'de ankete katılan kooperatiflerin personel profili çıkarılmıştır.

Bu kesime yönelik faaliyetlerin ve eğitim hizmetlerinin verilmesinde devlete ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına büyük görevler düşmektedir. Ayrıca kamu oyu oluşturma çalışmalarında kuvvetli ve öncelikleri bilen üst örgütlere ve kooperatif kuruluşlara ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak eğitim hizmetlerinin yönetileceği kesimleri sıralarsak,

- 1- Kooperatif Yöneticileri
- 2- Kooperatif Ortakları
- 3- Kooperatif Personeli
- 4- Halk

b. Eğitim Hizmetlerinin Konuları :

Eğitim hizmetlerinin başarıya ulaşabilmesi için eğitimin kimlere, yönelik olmasının yanında, hangi konuları içereceği çok önemlidir. eğitime ihtiyacı olan kesimlerin istekleri bir tarafa bırakılarak konu belirlenmesi durumunda, eğitim faaliyetlerine ilgi azalacak ve istenilen sonuç elde edilemeyecektir.

Tüketim kooperatifleri diğer kooperatiflere nazaran daha fazla işletme özelliği gösterirler. Bu nedenle verilecek eğitimin konuları belirlenirken kooperatifin satış ağırlıklı, bir işletme olduğu göz önünde bulundurulmalı ve mümkün olduğunca teknik eğitime önem verilmelidir.

Yapılan anket çalışmasında kooperatif yöneticilerine, eğitim verilmesini istedikleri konuları önem sırasına göre sıralayınız diye sorulduğunda ilk beş sıra şöyle oluşmuştur. (Tablo : 7)

1 - Halkla ilişkiler	(% 15.4)
2 - Pazarlama	(% 13.4)
3 - Müşteri ile ilişkiler	(% 10,6)
4 - Ortaklarla ilişkiler	(% 10.3)
5 - Kooperatifçilik ilkeleri	(% 10.0)

Buradaki sıralama da görüldüğü gibi ağırlıklı ortalamalar birbirlerine çok yakın değerlerdir. Bunun nedeni kooperatif yöneticilerinin ankette belirtilen konuların hemen hemen hepsinde eğitim ihtiyaçlarının olduğunu, seçici olmanın çok zor olduğunu belirtmeleridir. Eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sunacak örgüt, günceli yakalayarak önceden birim kooperatiflerle yapacağı görüşmeler yoluyla öncelikli eğitim konularını belirlemek zorundadır. Bu yapılmaz ise eğitime olan ilgi azalır. Anket sonuçlarında da görüldüğü gibi istenen konuların büyük bir bölümü işletmecilik , yönetim ve organizasyon konularıdır. (Tablo:7)

Konular belirlenirken tüketim kooperatiflerinin rekabet ettiği diğer işletmelerde incelenmeli, bu konuda yürütülen çalışmalar dikkate alınmalıdır. Bu piyasada başarılı konumda olan Migross kendi eğitim departmanını kurarak yurdun değişik merkezlerinde faaliyet gösteren hiper marketlerindeki personeli ve yöneticileri, bu departmanın yürüttüğü çalışmalarla eğitmektedir.

Migross'un, eğitim departmanı yöneticileri ve uzmanları ile yapılan görüşmelerden ve 1996 yılı faaliyet raporlarından elde edilen bilgilere göre; çalışan personelin, bölümleri itibariyle ihtiyaçları olan eğitim konuları ayrı ayrı tespit edilmiş olduğu ve bazı personel için yerinde eğitim, bazıları için ise seminerler ve kurslar yoluyla eğitim verildiği görülmüştür.

1996 yılı Migross eğitim departmanının faaliyet raporunda da belirtilen eğitim konuları şöyledir.⁽⁴⁵⁾

Migros Personel Eğitim Şeması

Personel	Konular
Yöneticiler	a) Yönetim ve Organizasyon b) Fiyat analizleri c) Bilgi akışı ve Raporlama Sistemleri d) İnsan kaynakları yönetimi e) Uzun Vadeli ve Yıllık Planlama f) Satış Teknikleri ve Müşteri ilişkileri
Reyon Elemanları	a) Dekorasyon b) Halkla ilişkiler (Müşteriye davranış)
Kasiyerler	a) Kasa Raporlarının alınması b) Halkla ilişkiler
Güvenlik Elemanları	a) Güvenlik ve Kontrol Sistemleri

Tüketim kooperatiflerine yönelik eğitim konuları belirlenirken bu konular da dikkate alınmalıdır. Ancak tüketim kooperatifleri bu tür işletmelerden farklı yönleri olan işletmelerdir. Bu farklılıklardan en önemlisi bu tür işletmelerde müşteriler var iken kooperatifler ortaklarına hizmet için kurulmuşlardır.

⁽⁴⁵⁾ Migros eğitim departmanının 1996 yılı faaliyet raporu 26.6.1997 tarihinde Migros personel yöneticisi Ahmet TAN ile yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir. Tablo da belirtilen konular bu faaliyet raporundan elde edilen bilgilerde yer almaktadır.

Ortak dışı satış yapabilen tüketim kooperatiflerinde ortak olmayan müşteriler de vardır. Kooperatifin asli unsurları ortaklar olduğu için eğitim hizmetleri verilirken bu durum dikkate alınmalı ve ortakların ilgisini arttırmak için de konular belirlenmelidir. Ayrıca ortaklar ileride kooperatifi yönetebilecek insanlardır. bu nedenle kooperatif yöneticilerinin, ortakların eğitimine personel eğitimine verilen önem kadar önem vermelidirler.

Kooperatiflerin asıl amaçları ortaklarına hizmet olduğuna göre, diğer işletmelerden farklı olarak öncelikle en düşük maliyette ortaklarına en iyi hizmeti götürmeyi hedef olarak kabul etmelidirler.

Eğitim konuları belirlenirken birincisi, kooperatif yöneticilerinin, ikincisi kooperatif personelinin üçüncüsü ise kooperatif ortaklarının görüşleri alınarak, bu görüşlerle birlikte eğitim ve danışmanlık hizmeti sunan kuruluşların sundukları eğitim konuları gözden geçirilip kooperatifin ihtiyacı doğrultusunda konular belirlenmelidir. Belirlenen konular işletme ağırlıklı ve kooperatif anlayışına uygun, eğitimi kolay olan ve konusunda uzmanı bulunabilecek, eğitim verilmesi sonucunda kooperatiflerin yaşadıkları sorunları azaltabilecek yönde olmalıdır.

c. Eğitim Hizmetleri Kimler Tarafından Hangi Metotla Sunulmalı :

Eğitim hizmetlerinin sunulması ve sunulan bu hizmetlerden istenilen verimliliğin elde edilebilmesi, sunulacak eğitimin konularına bağlı olduğu kadar, kimler tarafından hangi metotlarla sunulacağına bağlıdır. Eğitimin kimler tarafından hangi metotlarla sunulması gerektiği konusunda eğitim hizmetlerini verecek insanların görüşlerinin yanında eğitimi alacak olan insanların görüşlerine de yer verilmelidir. Ayrıca bu görüşlerin yanı sıra diğer işletmeler bu konularda nasıl faaliyet yürütüyor bunun incelemesi ve bu yöntemlerden olumlu olanları kullanılabilir.

Kooperatif harekette önceleri uygulanan eğitim faaliyetlerine baktığımızda; özellikle personelin kurslar veya seminerlerle sınıflarda değil, işyerlerinde ciddi bir eğitimden geçirildiği görülmektedir.⁽⁴⁶⁾

İşyerlerinde yaşlının genci eğitmesi, kıdemlinin kıdemsizlere rehberlik etmesi normal olduğu kadar zorunlu bir durumdur. Bu duruma göre esas olan, öğretici insanların yani kısım şefleri ve idarecilerin eğitime zaman ayırması ve yaptığı işleri detayıyla anlatabilecek bilgi birikimine sahip olmasıdır.

⁽⁴⁶⁾ Celal ER. a.g.m . s.10.

Eğitim hizmetlerinin kurslar yoluyla sunulmasında dört dönemli kurslar düzenlenmeli ve bu kurslarda personel ve yöneticiler ayrı ayrı zamanlarda yer alması gerekir. Ayrıca bu kurslar güncel sorunları içermeli ve süreklilik arz etmelidir.

Kooperatiflerde alışan personelin yeterli olmaması ve kurs yerlerine gidip gelme gibi zaman alıcı, masrafları artırıcı nedenlerle düzenlenecek kurslar kooperatiflerde uygulama safhalarında verilmelidir. Bu tür eğitime yerinde uygulamalı eğitim ad verilir. ⁽⁴⁷⁾

- Başlatma kursları
 - Yetiştirme kursları
 - Yönetici Personelin eğitimi
 - Bilgi tazeleme kursları
- **Başlatma kursları :** Kooperatif personeline işe başlarken işinin ve kooperatif hareketin anlamını oğretecek kurslar verilmelidir. Bu kurslar, kooperatif personelin kariyerinde ve kooperatifçiliğin ilkeleri ve değerleri ile anlaşılmasında önemlidir. Bu kurslarda eğitici genelde idareciler ve kıdemli olan personeldir.
 - **Yetiştirme kursları :** Personeli mesleğine hazırlama faaliyetinin ikinci kısmı yetiştirme kursudur. Örneğin bir satış görevlisine ortağı ve müşterileri mağazada nasıl karşılayacağı, onlarla nasıl konuşacağı ve satış teknikleri konusunda bilgi verilmesi ve verilen bu bilgiyi uygulamaya aktarabilmesi yönündeki faaliyetlerdir. Bu kurs her personeli kapsayacak şekilde güncel teknikleri de takip edebilecek şekilde verilir.
 - **Yönetici personelin eğitimi :** Eğitim faaliyetlerinin diğer bir aşaması da kabiliyetli personel ve yönetim kademesinde yer alan yönetici personelin eğitimine yönelik olgunlaştırma kurslarıdır. Bu kurslarda genellikle çok üst düzey yöneticiler ve üniversitelerden katılan uzman kişiler oğretici olarak görev alırlar. Bu kursları bitirenlere, sekreterlik ve ticaret diploması, satış elemanı diploması, servis yöneticisi diploması ve kooperatif yönetici diplomaları verilir. Bu tür kurslara katılabilme kademelendirilmeli ve personel buna özendirilerek, kursu başarıyla bitirenlere yeni sorumluluk ve görevler verilmelidir.

⁽⁴⁷⁾ Berrin YÜKSEL, a.g.e. s.68.

Tüketim kooperatiflerinde servis yöneticilerinin ve kooperatif müdürlerinin bu tür uzman kişilerce verilen kurslara katılan insanlar tarafından seçilmesi bu tür eğitim faaliyetlerine ilgiyi artıracak ve daha çok önem verilmesini sağlayacaktır.

- **Bilgi tazeleme kursları** : Kooperatif personelinin eğitimi ile ilgili olarak düzenlenen kurslardan birisi de bilgi tazeleme kurslarıdır. Bu kurslar hem tecrübeli yöneticiler hem de personel için kısa süreli olarak düzenlenir. Kursa katılanlara meslekleri ve sorumlulukları ile ilgili yeni teknik ve gelişmeler hakkında bilgi vermek amacını taşırlar. Bu kurslar daha çok kooperatiflerde verilir ve yöneticilere yönelik bir çeşit danışmanlık hizmetini de bu kurslar sayesinde verilmiş olunur.

Yukarıda belirtilen dört çeşit kurs gerektiğinde kooperatifler gerektiğinde üst birliğin yönetim ve sorumluluğunda düzenlenir. Sayılan bu kurslar daha çok kooperatif personeline yöneliktir. Kooperatifler diğer işletmelerden farklı olarak ortaklarıyla ve potansiyel ortaklarıyla bütünlük oluşturmak zorundadır. Bu bütünlüğü de kooperatif ortaklarına ve potansiyel ortak olabilecek insanlara eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulması ile ulaşılabilir.

Kooperatif ortaklarına ve potansiyel ortak olan insanlara yönelik eğitim faaliyetleri üç farklı metotla sunulabilir.⁽⁴⁸⁾

- Eğlence ve toplantı yöntemi
 - Tüketicilere yönelik eğitim
 - Genel kurul çalışmalarında ve sosyal çalışmalarla sunulan eğitim.
- **Eğlence ve toplantı yöntemi** : Kooperatif yönetimleri kooperatif ortaklarına ve potansiyel ortak olan halka yönelik eğlenceler ve toplantılar düzenleyerek; ortakların birlikte olmaları tanışmaları ve kaynaşmalarını sağlamalı. Böyle birliktelikler ortakların kooperatiflerine karşı verdikleri önemi artıran ve kooperatiflerine sahip çıkmalarını sağlayan unsurlardır.
 - **Tüketicilere Yönelik Eğitim** : Bu eğitimin amacı, tüketicilerin ev ihtiyacı için yaptıkları günlük alışverişlerin en iyi şekilde yapılabilmesini sağlayarak tüketicilere rehberlik edecek bilgilerin verilmesidir. Bu rehberlik, onlara kalite seçiminde veya sağlıklı beslenmelerinde ve en uygun malı seçebilmelerinde yardımcı olacaktır. Bu tür eğitim faaliyetleri bilinçli ve özgüveni olan bir ortak ve halk kitlesi oluşturmada çok önemli bir rol üstlenecektir.

⁽⁴⁸⁾ İ. Cevat AKYOL. a.g..m. s.10.

• Genel Kurul Çalışmalarında ve Sosyal Çalışmalarda

Sunulan Eğitim: Özellikle ortakların genel kurula katılmalarını sağlayıcı ilgiyi oluşturmak için ve kooperatif ortaklarının olumlu eleştirilerini alabilmek için bu yönde eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Bu tür eğitimler kısa süreli veya uzun süreli kurslar, toplantılar, konferanslar ve çeşitli yayınlar çıkarmak suretiyle gerçekleştirilebilir. Bu tür eğitim modelinde daha çok grup tekniği kullanılır ve ortakların gruplar halinde toplantılara, konferanslara ve çeşitli kurslara katılmaları sağlanır. Ayrıca genel kurula katılmayı özendirici faaliyetler de kooperatiflerce gerçekleştirilebilir.

Kooperatif personeline ve ortaklarına, potansiyel ortaklara yönelik eğitim hizmetleri sunulurken; eğitimin devamlı olması, uygulamalı öğretim ve kitlelerin sunulurken; eğitimin devamlı olması, uygulamalı öğretim ve kitlelerin anlayış seviyelerinin dikkate alınması gibi temel ilkeler dikkate alınmak zorundadır. Bu tür eğitimi sunacak insanların, konusunda uzman, eğitim psikolojisini iyi bilen ve güncel bilgilere sahip kişiler olmasına özen gösterilmesi eğitimin verimliliği açısından çok önemlidir.

C. Tüketim Kooperatiflerine Yönelik Danışmanlık Hizmetleri :

a. Danışmanlık Türleri :

Aslında kooperatiflere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırt etmek pek olanaklı değildir. Her danışmanlık çalışmasının bir eğitim boyutu vardır. ihtiyaç duyulan danışmanlık konularında birim kooperatiflere iki türde danışmanlık hizmeti sunulabilmektedir.⁽⁴⁹⁾

Birincisi ihtiyaç duyulan danışmanlık hizmetlerini eğitim hizmetleri ile birlikte, birim kooperatiflerin talep etmeleri sonrasında sunulmasıdır. Bu türdeki danışmanlık hizmetleri çoğunlukla eğitim hizmetleri ile birlikte amatörce kooperatif üst birlikleri, kooperatiflerle ilgili kamu kuruluşları ve kooperatifçilik eğitimi veren eğitim kurumları tarafından sunulmaktadır.

Tüketim kooperatiflerinde güncel olan ve işletmecilik politikalarına yönelik sorunların çözümünde danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sonuç kooperatif yöneticilerine yönelik anket çalışmasında, danışmanlık konularının saptandığı Tablo : 9'daki verilerden elde edilebilmektedir.

⁽⁴⁹⁾ Şevket YILDIRIM, a.g.e. s.52.

Şimdiye kadar danışmanlık ihtiyacı, üst birliklerce sunulan danışmanlık hizmeti ile giderilmeye çalışılmış, fakat istenilen düzey ve sonuç elde edilememiştir. Yapılan hizmetler daha çok teoriye yönelik güncel problemlerden uzak ve monoton bir anlayışla sunulmuştur.

İkinci tür danışmanlık hizmeti ise yönetim danışmanlığı türüdür. Bu tür danışmanlık profesyonelce, konusunda uzman kişilerin işletme yöneticilerine, işletmenin etkinliğini ve verimliliğini artırmak amacıyla yönetim konusunda yardımcı olmaktır.⁽⁵⁰⁾

Bu türdeki danışmanlık hizmetleri, süreklilik arz edecek şekilde konusunda uzman kişiler tarafından bireysel olarak veya örgütlü olarak sunulmaktadır. Ayrıca verilen bu hizmet profesyonelce yapıldığı için belirli bir bedel ödenmek durumundadır.

Birim kooperatifler bu türde danışmanlık hizmetlerini alabilmek için, konusunda uzman olan kişileri kendilerine danışman olarak istihdam edecekler veya özel danışmanlık yapan kuruluşlar ve şirketlerle anlaşarak danışmanlık hizmetini alabileceklerdir. Her iki yöntemde de belirli bir bedel ödeme durumu vardır ancak birim kooperatiflerin çoğu bu bedelleri ödeyebilecek finansman zenginliğinde değildir. Bu nedendir ki kooperatifler ya danışmanlık hizmeti almama ya da bu hizmetlerini ücretsiz alabileceği örgütlere başvurmaktadır.

Ankete katılan kooperatif yöneticilerine danışmanlık hizmetini nerelerden aldınız diye sorduğumuzda % 30.0 ile üst birlikten, % 10.0 ile üniversiteden , %10.0 ile Kamu kuruluşlarından, %5.0 ile özel şahıs ve şirketlerden aldık cevabı alınmıştır. (Tablo : 8) Bu sonuçlar da, bize bu hizmetlerin daha çok bir bedel ödenmeksizin alınmak istendiğini göstermektedir.

Bir bedel ödemeksizin gönüllü kuruluşlardan alınan bu hizmetler, süreklilik olmaksızın, amatörce sunulan danışmanlık hizmetleridir. Böyle olunca verilen hizmetler yeterince başarılı sonuçlar vermekte, kooperatifler hangi sorunlar içinde olduğu ve bu sorunların çözümü için neler yapılması gerektiği konusunda yalnız kalmaktadır.

Bu nedenle bu hizmeti sürekli bir şekilde profesyonel uzmanlarca her konuda hizmet sunabilecek bir danışmanlık departmanı ihtiyacı artık zorunluluk haline gelmiştir. Bu departmanın oluşumunda ve örgütlenmesinde çeşitli modeller kullanılabilir. Bu modeller üçüncü kısımda ele alınmıştır.

⁽⁵⁰⁾ YILDIRIM, a.g.c. s.68.

b. Danışmanlık Konuları :

Tüketim kooperatiflerine yönelik sunulacak danışmanlık hizmetlerinin eğitim hizmetlerinden tam olarak ayrılması mümkün değildir. Ancak yine de kooperatif yöneticilerinin belirttikleri eğitim konuları ve önem dereceleri ile danışmanlık konuları ve önem dereceleri bakımından farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Kooperatif yöneticilerinin belirttikleri eğitim konuları arasından, önem derecesine göre ilk beş sıralama şöyle oluşmuştur. (Tablo : 7)

- Halkla ilişkiler	(%15,4)
- Pazarlama	(%13,4)
- Müşteri ile ilişkiler	(%10,6)
- Ortaklarla ilişkiler	(%10,3)
- Kooperatifçilik ilkeleri	(%10,0)

Ankete katılan kooperatif yöneticilerinin belirttikleri danışmanlık konularının, önem derecesine göre ilk beş sıralaması ise şöyle oluşmuştur. (Tablo : 13)

- Muhasebe	(%16,0)
- Hukuki Mevzuat	(%11,0)
- Kooperatifçilik İlkeleri	(% 9,3)
- Kalite Kontrolü	(% 8,6)
- İşletmecilik	(% 8,3)

Bu farklılığın en önemli sebebi danışmanlık hizmetlerinin öneminin gereği kadar kavranmamış olması ve ne tür konular içerebileceğinin bilinmemesidir.

Özellikle yasal düzenlemelerin yer aldığı kuruluş çalışmaları, vergilendirilme, muhasebe, pazarlama gibi konular tüketim kooperatifçiliği açısından danışmanlık hizmetlerini gerekli kılmaktadır. Sunulacak danışmanlık hizmetlerinin konuları kooperatiflerin işyeri kooperatifi, halka açık kooperatif ve işletme kooperatifi olmalarına göre de değişebilmektedir.

Muhasebe konusunda her ne kadar kooperatifler muhasebeci istihdamı yaparak önlem alınmaya çalışılmışsa da, özellikle alışveriş çekleri, kurumlar vergisi muafiyetleri konusunda danışmanlık ihtiyacı duymaktadırlar. Hukuki mevzuat konusunda ise özellikle kooperatiflerin ilgili oldukları yasal düzenlemeleri dağınıklığı kooperatif yöneticilerinin elini kolunu bağlamaktadır.

Ayrıca 1163 Sayılı kooperatifler kanununun bir ceza kanunu hüviyetinde olması ve bir çok sorunda çelişkili durumlar oluşturması kooperatif yöneticileri için danışmanlık ihtiyacını doğuran sebeplerdir.⁽⁵¹⁾

Tüketim kooperatifleri işletme gibi hareket etmesi gerekiyorsa da kooperatif hüviyeti hiç bir zaman unutulmamalı ve kooperatif değerler korunarak hizmetlere bu değerler yansıtılmalıdır. Bunu yapabilmek için ise kooperatifçilik ilkelerinin hem yöneticiler hem de personel tarafından çok iyi bilinerek uygulamaya aktarılması gerekir.

Danışmanlık konularından bir diğeri ise kalite kontrolü konusudur. Bu konu özellikle tüketicinin korunması kanununun çıkması ve rekabet şartlarının zorlaşması ile ön plana çıkmıştır. Kalite kontrolü tüketim kooperatifçiliği açısından çok önemlidir. Çünkü ortaklarına en iyi hizmeti sunmak ise en kaliteli malları satmak durumundadır. Tüketim kooperatiflerinin birinci önceliği kar etmek değil en iyi hizmeti sunmaktır.

Kooperatifler bu görevlerini yerine getirirken kaliteli malların alınıp satılabilmesi için önceden kalite kontrolü yapılmış T.S.E. markalı malları ve bunlara yakın kalitede malları alıp satışını yapabilmek için özellikle gerektiğinde kalite kontrolü yapabilecek düzeneklere ihtiyaçları vardır.

Bu düzenek ise iyi bir laboratuvar ortamıdır. Böyle bir ortamı ise özellikle üst birliklerin ve merkez birliğinin oluşturması ve birim kooperatiflerden bu yönde gelecek talepleri karşılaması gerekir. Şu anda böyle bir laboratuvar ortamı henüz oluşturulmamıştır. Bu durumda üst birlikler bu konuda faaliyet gösteren laboratuvarlarla temasa geçmeli ve kalite kontrolü ihtiyacı olan birim kooperatiflerle ilişki kurabilmeleri için danışmanlık yapmalıdır.

İşletmecilik konusunda ise özellikle piyasa hareketleri, pazar araştırmaları, fiyat analizleri gibi konularda birim kooperatifler diğer işletmelerin yaptıkları faaliyetler ve yürüttükleri araştırmalar konusunda bilinçlendirilmesi gerekir. Bu konularda kooperatif üst örgütleri ve konusunda uzman olan veya görevli olan kurum ve kuruluşlar birim kooperatiflere danışmanlık hizmetleri sunmalıdır.

⁽⁵¹⁾ Orhan Nuri ÇEVİK, a.g.e. s.66.

IV. TÜKETİM KOOPETİFLERİ İÇİN EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN ÖRGÜTLENMESİ :

A.Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğince Gerçekleştirilebilecek Örgüt Modeli

Kooperatif hareket açısından ideal olan durum, kooperatiflerin gereksinime duyduğu eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin kooperatif üst örgütleri tarafından sunulmasıdır. Nitekim bir çok gelişmiş ülkelerde, kooperatif hareket bu ideale ulaşmış durumdadır. Bu ülkelerde üst örgütler, zamanında örgütlenmelerini tamamlayıp güçlü bir organizasyon oluşturduktan sonra, ortakları olan kooperatiflere her türlü eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sunmaktadırlar.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise bu duruma çoğunlukla rastlanılmamaktadır. Bu ülkelerde üst örgütlerin bu seviyeye ulaşamamalarının bir çok nedenleri vardır. Bu nedenlerin başlıcalarını sıralarsak; ⁽⁵²⁾

- Kooperatiflerin dağınık olarak sektörel bazda örgütlenmeleri
- Üst Örgütlenmelerini tamamlamamış veya çok geç tamamlamış olması
- Kooperatif anlayışın yeterince gelişmemesi

Ülkemizde de bu nedenlerin etkili olması, üst örgütlerin eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sunabilecek seviyeye ulaşmasını engellemiştir. Kooperatifler ve özellikle tüketim kooperatifleri ancak 1994 yılında üst örgütlenmeyi tamamlayabilmişlerdir. Bu geç kalış üs birliklerin yeterince güçlü olamamalarının en önemli nedenidir.

Tüm bu olumsuz şartlara rağmen, birim kooperatifler yaşadıkları sorunların çözümünde, birinci derece etkenin üst örgütler olacağını her aşamada belirtmişlerdir. Bizim yaptığımız yöneticilere yönelik anket çalışmasında da bu istek bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ankete katılan yöneticilere gerekli gördüğümüz eğitim hizmetini kimin sunmasını istiyorsunuz diye sorduğumuzda, % 53.0 ile merkez birliğinin oluşturacağı eğitim departmanı cevabı alınmıştır. (Tablo : 6)

Yine ankete katılan yöneticilere, danışmanlık hizmetinin kimler tarafından sunulmasını istiyorsunuz diye sorulan soruya ise % 55.0 ile merkez birliğinin oluşturacağı danışmanlık departmanı cevabı verilmiştir. (Tablo : 8)

⁽⁵²⁾ Şevket YILDIRIM, a.g.e. s.58.

Anket çalışması sırasında yapılan yüz yüze görüşmelerde kooperatif yöneticileri ayrıca üst örgütlerin özellikle üniversitelerin ilgili bölümleri ile eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi aşamasında, işbirliği yapmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Bütün bu sonuçlar eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulmasına yönelik örgütün, üst birlikler tarafından oluşturulmasını ortaya koymaktadır. Türkiye Milli kooperatifler birliğinin bu konuya öncülük yapması ve böyle bir örgüt oluşturması zorunluluk olmuştur. Üst örgütler böyle bir örgüt oluştururken, faaliyet alanı bulmuş olan tüm kooperatiflere eşit uzaklıkta, bağımsız hareket edebilecek yeterli teknik bilgi ve beceriye sahip uzmanların görev alacağı bir örgüt kurulmalıdır. Bu örgütün üst birlikler tarafından oluşturulması ve eğitim, danışmanlık hizmetlerinin tek elden sunulabilmesi için belirli sorunların ortadan kaldırılması gerekir.

Bu sorunların en başında olan kooperatiflerin içlerinde yer aldığı dağınık örgütlenmenin kaldırılması ve bütün kooperatiflerin tek yasal mevzuata tabi olması sağlanmalıdır. İkinci olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı emrinde olan eğitim fonu böyle bir örgütün oluşturulması için Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin emrine verilmelidir.

Üçüncü olarak ise önce birim kooperatiflerin bölge bazında birliğe üye olması, bölge birliklerinin Merkez birliklerine üye olmalarını yasal anlamda zorunlu hale sokulması gerekir. Sonuç olarak diyebiliriz ki kooperatiflerin kamu oyununda bir güç unsuru olabilmeleri güçlü üst örgütlenmelerine bağlıdır. Bunun içindir ki üst örgütlenme bir an önce sağlanmalı ve güçlü finansman kaynaklarına sahip kılınmalıdır.

Böyle bir örgütlenmeyi tamamlamış güçlü üst birlikler eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulmasına yönelik örgütleri ve kuruluşları oluşturarak bu konudaki eksikliği giderebilirler. Tüketim kooperatiflerinin konuya bakış açılarının da bu yönde olduğu elde edilen sayısal verilerden ortaya çıkmıştır.

Sürekli çağdaş ve örgütlü, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması, ancak bu yönde yapılabilecek bir örgütlenme ile başarılı sonuçlar verecektir.

B. Kooperatifler Arasında Yapılabilecek Örgütlenme :

Birim kooperatifler kendilerinin, eğitim ve danışmanlık konularında ki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak işbirliği yapabilirler. Kooperatifçilik ilkelerini uygulamaya çalışan kooperatifler ilkelerinden birisi de kooperatifler arası işbirliğini geliştirmektir. Tüketim kooperatiflerinin eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulmasına yönelik olarak yapabilecekleri işbirliği değişik modellerle gerçekleştirilebilir.

Bu modellerden birincisi, tüketim kooperatiflerinin bir araya gelmesi ile bölgesel veya şehirler bazında işbirliği kurularak, kendilerine eğitim ve danışmanlık hizmeti sunacak özel bir eğitim ve danışmanlık şirketi veya bu yönde hizmet verecek bir eğitim vakfı kurabilirler.

İkinci model ise birim kooperatifler bir araya gelerek finansmanını sağladıkları bir danışman kişi veya kuruluş ile anlaşarak bu hizmeti alabilirler.

Üçüncü ve bizce önemli modellerden birisi olan eğitim kooperatifi modelidir. Bu modelde bölgesel olarak veya şehir bazında bir işbirliğine gidilerek tüketim kooperatiflerinin bir araya gelerek kurabilecekleri bir eğitim kooperatifi gerek duyulan hizmetleri sunabilir. Eğitim kooperatifleri gelişmiş Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da çok sayıda görülen hem kooperatif ortaklarına yönelik hem de kooperatiflerin yöneticilerine ve personeline yönelik eğitim hizmetleri sunan kooperatif türüdür.

Ülkemizde henüz bu tür kooperatifçilik çok yenidir, eğitim ve öğretimin devlet tarafından yapılması zorunluluğu son dönemde kaldırılarak bu alanda da özel şirketlerin, vakıfların ve kooperatiflerin faaliyet gösterebileceği yasal olarak belirtilmiştir. ⁽⁵³⁾

Gelecekte önemli bir yere sahip olacak eğitim kooperatifleri, tüketim kooperatiflerinin ihtiyaç duydukları sürekli bir eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sunabilirler. İşte biz bu nedenle ankete katılan kooperatif yöneticilerine, ihtiyaç duyduğunuz eğitim hizmetlerini kimden almak isterdiniz diye sorduğumuzda ve seçmeleri için şıklar belirttiğimizde verdiğimiz şıklardan birisine eğitim kooperatifini koyduk.

⁽⁵³⁾ Ahmet TURAN. "Kooperatifçilik Eğitimi ve Geliştirilmesi" **KARINCA DER.**, S.707, Kasım 1995, s.23.

Anket sonucunda eğitim kooperatifini seçen kooperatif yöneticisi Sayısı sadece 1. dir. Bu sayıda toplamın ancak % 2.4'ü dür. (Tablo : 6)Yine danışmanlık hizmeti konusunda belirtilen şıklardan birisi de eğitim kooperatifi olarak belirtilmiş, bu şikkı işaretleyen kooperatif sayısı 1. dir. (Tablo : 8)

Bu cevaplardan eğitim kooperatiflerinin henüz tüketim kooperatiflerince bilinmediği ve öneminin anlaşılmadığı ortaya çıkmıştır. Bu türün ülkemizde çok yeni olmasına rağmen, kooperatif model olduğu için biz bu konunun kooperatif yöneticilerince bilinip bu yönde istekli olabileceklerini düşünüyorduk ancak bu düşüncemiz ankette elde ettiğimiz bilgilerce doğrulanamamıştır.

Özellikle üst birlikler ve Tüketim kooperatifleri Merkez Birliği bu yönde tanıtıcı ve bilgilendirici toplantılar düzenleyerek, gelecekte önemli bir model olarak eğitim alanında yerini alacak olan eğitim kooperatifçiliğini birin kooperatiflerine tanıtmalıdır.

C. Kooperatifler ve Çeşitli Kuruluşların Yapacağı İşbirliği İle Örgütlenme :

Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin Sunulması çok yönlü ve uzmanlık isteyen bir konudur. Böyle bir hizmetin verilmesi ve verilen hizmetten başarılı sonuçlar elde edilmesi için belirli şartların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu şartların en başında geleni bu hizmetlerin, profesyonel, konusunun uzmanı, kooperatifçiliği bilen, güncelliği takip edebilecek elemanlar tarafından sunulmasıdır.

Ülkemizde kooperatiflerin ve bağlı oldukları üst örgütlerin yapıları ve çalışmaları ortadadır. Henüz böyle hizmetleri sürekli olarak sunabilecek uzmanlara sahip değildirler. Bu nedenle böyle bir hizmetin verilmesi aşamasında kooperatifler ve üst birlikler, bu tür uzman elemanla yardımcı olabilecek üniversiteler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliğine gitmek mecburiyetindedirler.

Ülkemizde Üniversitelerin bazı bölümlerinde kooperatifçilik eğitimi lisans ve yüksek Lisans düzeyinde verilmektedir. Verilen bu eğitim sonucu yetişen insanların kooperatiflerde istihdam edilmesi konusunda henüz tam bir geçerlilik oluşmamıştır.

Kooperatifler ve üst birlikler ile üniversiteler arasında kurulacak ilişki kooperatifçilik eğitiminin hem kalitesini hem de bu eğitimi alan insanların kooperatiflerde istihdamını sağlayacaktır. ayrıca uygulamada yaşanan sorunlar üniversitelere aktarılacağından, üniversitelerin ilgili bölümleri bu sorunların çözümüne yönelik araştırmalarda yapabileceklerdir. ankete katılan yöneticilerle yapılan görüşlerde de yöneticiler üniversitelerle diyalog kurulması ve eğitim, danışmanlık konularında işbirliğine gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Kooperatifler ve üst birlikler eğitim ve danışmanlık hizmetleri konusunda, yasal mevzuatı yürüten ve denetleyici pozisyonundaki, sanayi ve ticaret bakanlığındaki ve Tarım ve Köy işleri bakanlığındaki kooperatiflerle ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak durumundadırlar. Çünkü yasal mevzuatla ilgili sorunların çözümünde ve bürokratik engellerin aşılabilmesinde bu kurum ve kuruluşların görüşlerine ve bilgilerine ihtiyaç duyulacaktır.

Ayrıca ülkemizde sağlam ve başarılı bir örgütlenme modelini gerçekleştirmiş olan sanayi ve ticaret odaları, esnaf odaları ve bunların teşekkülleri ile kooperatiflerin ve üst örgütlerinin sürekli görüş alış verişinde bulunması ve iyi ilişkiler kurması gereklidir. Gerektiğinde bu kuruluşların imkanları eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulmasında kullanılabilir.

Kurulabilecek bu ilişkiler, bütünüyle değerlendirildiğinde kooperatif anlayışın kamu oyundaki saygınlığını ve önemini artırdığı gibi, kooperatiflerin sorunlarının çözümünde ve eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulabilmesinde birçok olanağı beraberinde getirecektir.

D. K.O.S.G.E.B Benzeri Örgütlenme :

Bu örgütlenme modelini ortaya koymadan önce K.O.S.G.E.B 'in tanıtılması gereklidir.

K.O.S.G.E.B (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve destekleme Merkezi Başkanlığı) Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı bir kuruluştur. Bu kuruluşun kuruluş amacı ülkemizde küçük ve orta ölçekli sanayinin geliştirilmesini sağlamak ve bu konuda araştırmalar yaparak bu tür işletmeleri desteklemektir.⁽⁵⁴⁾

⁽⁵⁴⁾ Ahmet Haşim KÖSE. a.g.e.s.74.

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yönelik hizmet veren bu kuruluş, hemen hemen her ilde organize sanayi bölgelerinde büro açarak buradaki işletmelere hizmet vermeye çalışmaktadır. araştırma ve destekleme çalışmalarının yanı sıra eğitim faaliyetleri, danışmanlık faaliyetleri de yürüten bu kuruluşta, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca geniş olanaklar sağlanmıştır.

Kooperatifler de buna benzer yaklaşımla desteklenerek bir eğitim ve danışmanlık merkezine sahip olmalıdır. Çalışma konusu ne olursa olsun, tüm kooperatiflere hizmet götürebilecek bir “Kooperatifçiliği Geliştirme Merkezi” kurulmalı ve kooperatiflere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri bu merkez tarafından yürütülebilir.

Bu merkezin, hizmetin gerektirdiği değişik uzmanlık alanlarından personel görevlendirmenin yanı sıra, gerektiğinde diğer kamu kuruluşlarının uzman ve araştırmacı personelinin yararlanma olanağı olmalıdır. Bu merkezin oluşturulması KOSGEB kadar kolay değildir, ancak böyle bir model kooperatifler bakanlığının oluşturulması ve tüm kooperatiflerin bu bakanlığa bağlı olacak şekilde, tek bir yasal mevzuata kavuşması ile uygulanabilir bir aşamaya gelebilir.

Günümüzde böyle bir araştırma ve eğitim merkezinin kurulup bütün illerde faaliyet gösterebilmesi hem maddi olanaklar açısından hem de kooperatiflerin dağıtık örgütlenmeleri yüzünden pek olanaklı gözükmemektedir.

Böyle bir merkezi günümüzde sadece Türkiye milli Kooperatifler birliği kurabilir. şu aşamada milli Birliğin yeni kurulması, yasal yetkisizlikleri, maddi olanaksızlıkları nedeniyle, birlik böyle bir hizmet verecek konumda değildir. İleride belki bu konuma gelebilir. Bu konuma ulaştığı anda böyle bir merkez kurulması kooperatifçiliğin gelişmesine ve ülke kalkınmasına büyük katkı sağlayacaktır.

V. EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN VERİLMESİNDEKİ GÜÇLÜKLER :

Tüketim kooperatiflerinin işletmecilik problemlerinin çözümünde etken olan eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulabilmesi ve sunulan hizmetlerden istenilen sonuçların alınabilmesi uzun ve engellerle dolu biri süreçtir.

Bu süreçte ilk engel birim kooperatiflerin böyle bir hizmete ihtiyaç duymalarına rağmen bu hizmeti sunabilecek bir örgütün var olmayışıdır. Özellikle 1994 den beri yürütülen üst örgütlenme çabaları olması ve istenilen düzeyde faaliyet gösterememesi en önemli güçlüklerdir.

Bölgesel bazda örgütlenen bölge birlikleri ise böyle bir faaliyet yürütebilecek finansman ve uzman desteğinden yoksundurlar. Bölge birliklerinin yetkiler ve yasal zorunluluklar yönünden hiç bir yaptırım gücüne sahip olmamaları bölge birliklerine üye olunmasını geciktirmiş ve zayıf bir örgütler şekline getirmiştir. Özellikle büyük çaptaki tüketim kooperatifleri bölge birliklerini kendilerine rakip görerek bölge birliklerini engeller duruma gelmiştir.

Üniversitelerde ve diğer eğitim ve öğretim kuruluşlarında kooperatifçiliğe verilen önemin az olması bu konuda eğitim almış uzman kişilerin az olmasına yol açmıştır. Kooperatifler ve bölge birlikleri ve merkez birliğin üniversitelerle yeterli diyalog kuramaması üniversitelerden sağlanabilecek eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesini engeller boyuta ulaşmıştır.

Bölge birliklerince veya Merkez birliğince, sürekli ve örgütlü olarak eğitim ve danışmanlık hizmeti sunabilecek bir model oluşturabilmesi için öncelikle bir finansmana ihtiyaç vardır. Finansman ihtiyacı önemli güçlüklerden birisidir. Bu güçlüğü ortadan kaldırılması ve kurulacak eğitim departmanının sürekli bir kaynağa sahip olabilmesi için sanayi ve ticaret bakanlığı emrindeki eğitim fonundan merkez birliklerine ve milli birliğe kaynak aktarımının yapılması bir zorunluluktur. Çünkü bu fona yatan paralar birim kooperatiflerin parasıdır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen kooperatif yöneticilerinin eğitime ve danışmanlık hizmetlerine yönelik tutumları ve verdikleri önem önemli bir etkidir. Ayrıca merkez birliğin ve milli birliğin henüz yeni kurulmuş olması ve bu konudaki olumlu faaliyetleri ve bakış açıları konunun çözünebilirliği yönünde olumlu bir yaklaşımdır.

Bu olumlu yaklaşımlar ve çabalar eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sürekli ve örgütlü bir yapıda sunulabilmesinde önemli bir başlangıçtır. Bu başlangıcın devamında bizim yaptığımız araştırma sonuçlarından da faydalanılarak bu hizmeti sunabilecek bir örgüt kurulması gelecektir.

Kurulacak böyle bir örgütün, üniversiteler ve konuyla ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla kuracağı iyi ilişkiler eğitimi sonuca uzman eleman sıkıntısını da çözecektir. Böyle bir örgütün kurulması kooperatif hareketin başarısı ve bu harekete gönül veren insanların umutlarının ve beklentilerinin hüsrana uğramaması için bir zorunluluk haline gelmiştir.

Tüketim kooperatifleri tüketicilerin bizzat yönetiminde ve denetiminde yer aldığı en önemli örgütlerinden birisidir. Tüketicinin korunması ve serbest piyasa düzeninde düşük gelirlili tüketicilerin ezilmelerini önlemek tüketim kooperatiflerinin hedeflerinden birisidir. Bu hedefe ulaşmak için tüketim kooperatiflerinin başarılı bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Başarılı bir yönetim ise her türlü yönden eksikliklerin ve sıkıntıların giderilebilmesi amacıyla sunulacak eğitim ve danışmanlık hizmetlerine bağlıdır.

Tüketicinin korunması kanunu ile tüketicilerin sahip oldukları hakların ve sorumlulukların belirlenmesi ve bu yöndeki örgütlerin önlerinin açılması tüketim kooperatifleri için de önemli bir gelişmedir. Bu gelişme üst örgütlerin başarılı bir şekilde yeniden yapılandırılması ile istenilen sonuçlara ulaşabilecektir.

Tüketim kooperatifleri bu başarıya ulaşabilecek ve engelleri aşabilecek demokratik, katılımcı ve halk ruhunu örgütlenmesine yansıtılmış başarılı bir ortaklık modelidir.

SONUÇ Ve ÖNERİLER

Yirminci yüzyılın sonlarında olduğunuz ve önümüzdeki yüzyılın bilgi çağı olacağı artık yadsınamaz bir gerçektir. Yaşlı dünyamız giderek artan bir hızla kalabalıklaşmakta ve sahip olunan besleme olanakları yetersiz kalması ile büyük çaplı kıtlıklar yaşanmaktadır. İnsanlar yaşadıkları sıkıntıların bilincine vararak sorunları organize bir şekilde çözebilmek için çeşitli örgütler oluşmakta veya sahip oldukları örgütleri yeniden yapılanma sürecine sokmaktadır.

Kooperatifler de, bu yüzyılın başlarından itibaren insanların çeşitli türde yaşamış oldukları sorunların çözümünde yer almış demokratik yönü ağır basan örgütlerdir. Özellikle bu örgütlerin en aktifi olan ve beslenme sorunuyla, ucuz ve kaliteli gıda temininde önemli rol oynayan tüketim kooperatifleri önemle üzerinde durulması gereken örgütlerdir.

Sanayi devrimi ile ortaya çıkmış olan bu örgütler, gelişmiş batı Avrupa ilkelerinde ve Amerika'da istenilen seviyeye ulaşarak milyonlarca insana hizmet eder konuma ulaşmışlardır. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde ve geri kalmış ülkelerde ise tüketim kooperatifleri istenilen başarı seviyesine ulaşamamışlardır. Bu başarısızlığın nedenleri incelendiğinde başlangıçta var olan ilginin güçlendirilerek değişik halk kitlelerinin bu örgütlere sağlaması gereken desteğin sağlanmaması önemli bir nedendir.

Bu nedenin yanı sıra, devlet desteğinden yoksun olma, aracı ve komisyoncuların ekonomik hayattaki güçleri, amatörce yönetim ve finansman eksikliği gibi nedenler irdelendiğinde genel bir eksikliğin var olduğunu ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliğin temeline baktığımızda ise ; aynı sektördeki ve diğer sektördeki işletmelerin hemen hemen her konuda ihtiyaç duyduğu ve başvurduğu eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin tüketim kooperatiflerince önemsenmemesi veya bu tür hizmetlerin düzenli bir şekilde sunul mamasıdır.

Bilginin, eğitimin ve uygulamanın süreklilik arz edecek şekilde kullanılması gerektiği konusunun herkesce kabul görüldüğü bir piyasa ekonomisinde, tüketim kooperatifleri de yerini almalıdır. Bunun için ise sürekli eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin örgütlü bir biçimde kooperatiflere ulaştırılması, yaşanan sorunların çözümünde en önemli etken olacaktır. Bu tür bir hizmetin verilebilmesi için verilecek eğitimin şekli, eğitim konuları, veriliş metodları ve verilecek danışmanlık hizmetlerinin türleri ve konuları en fazla verimliliği sağlayacak bir planlamayla hazırlanarak, her istenildiğinde kolayca kooperatiflere ve üyelerine verilebilmelidir.

Böyle bir hizmetin verilebilmesinde yatan güçlüklerin ortadan kaldırılması öncelikle kooperatiflerin kuvvetli bir üst örgütlenmeye sahip olmasından geçmektedir. Bunun içinde kooperatifler ve üst kuruluşları devlete bağımlılıktan kurtularak, demokratik, kendi finansman kaynaklarını kendi amaçları doğrultusunda kullanabilir bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Bütün bu gelişmelerin sağlanması, kooperatiflerin iyi ve sürekli eğitilmiş yöneticiler tarafından yönetilmesine, personelinin, sektördeki diğer işletme personellerinin sahip oldukları imkanlara ve eğitime sahip olmasına, üyelerinin sürekli olarak biçimlendirilmesine bağlıdır. Bu çalışmalar ise ancak örgütlü ve sürekli eğitim ve danışmanlık örgütüne kooperatiflerin ihtiyacı olan hizmetlerin karşılanması ile istenilen sonuca ulaşabilir.

Günümüzde Türkiye ekonomisinde uygulanmaya çalışılan serbest piyasa ekonomisi içerisinde yer alan tüketim kooperatifi işletmelerinin sahip oldukları konumlar ve sorumlulukları yeniden gözden geçirilmelidir. Yaşanan yüksek enflasyon, kartelleşme ve tekelleşme gibi olgular kooperatiflerin finansman yönünden ve piyasa rekabeti yönünden çeşitli sıkıntılara sokmuştur. Özellikle finansman yönünden yaşanan sorunların çözümü ; kooperatif bankacılığının oluşturulması ile mümkündür.

Bu çözüme ulaşmak ise kooperatif anlayışa ve sektöre devletin olumlu bir yaklaşım göstermesi ile yakından ilgilidir. Piyasa rekabet şartlarında yaşanan sıkıntılar ise kooperatiflerin ise profesyonel yönetim birimlerince yönetilmesine, ortakların ve halkın kooperatifçilik konusunda bilinçlendirilmesine ve kuvvetli bir örgütlenmenin sağlanmasına bağlıdır.

Kooperatiflerin ve tüketim kooperatifi işletmeciliğinin profesyonel yönetici istihdam etmesi hem finansman hem de mevzuattaki eksiklikler nedeniyle zor olmaktadır. Ancak var olan yöneticilerin eğitilmesi ve sürekli danışmanlık hizmetleri ile desteklenmesi daha kolay ve verimlilik açısından daha olumlu bir yaklaşımdır.

Bunun yanı sıra kooperatif ortaklarının ve halkın bilinçlendirilmesi de kooperatiflere sunulacak sürekli eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile sağlanabilecektir. Profesyonelce yönetim, bilinçli ortak ve halk kitleleri ise sağlam bir üst örgütlenmeyi kendiliğinden gerçekleştirecektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki tüketim kooperatifi işletmelerinin; kooperatif sektörü ayağa kaldırabilecek bir hamle yapması isteniyor ve gerekiyorsa, sürekli eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin istenildiğinde kooperatiflere sunulabildiği bir organizasyonun oluşturulması zorunluluk haline gelmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKÇA Nesrin** : **Tüketim Kooperatiflerinde Fiyatlandırma Kararları**, T.C Anadolu Üniversitesi (Y. Lisans Tezi). Eskişehir 1992.
- ALKAN Cevat** : **Eğitim Ortamları**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fak. Yay No: 85, Ankara 1979.
- ALKAN Mehmet** : “ Kooperatif İşletmeler ve Tarımsal Sigorta İşletmeleri ” **KARINCA DERGİSİ**. S:416,1971
- ARMAN Şimşek** : “ Dünyada Kooperatifçilik Eğitiminin Genel Durumu ” **KARINCA DERGİSİ**, S: 658,1991
- BAŞAR Haşmet** : **Türkiye’de ve Dünyada Kooperatif Kuruluşlarının Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa 1983.
- ÇAĞLAR Ziya** : “ Türkiye’de Kooperatif Nevileri ve Sayıları ” **KARINCA DERGİSİ**, S: 677, 1993.
- ÇEVİK Orhan Nuri** : **Kooperatif Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat** B.3, Ankara 1990.
- DUYMAZ İsmail** : **Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi**, İzmir 1986.
- : **Emek Değerlendirme Kooperatifi**, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul 1994
- : “ İktisadi Düşünceler Tarihinde Emek Değerlendirme Kooperatifleri ” **KOOP. DÜNYASI DERGİSİ**, S.277, 1994
- ER Celal** : “ Kooperatifçilik İçin Eğitim ve Yayın ” **KARINCA DERGİSİ**, S.661, 1992
- EREN Erol** : **Yönetim Psikolojisi**, İşletme İktisadi Enst. 30. yıl Yay No: 2, İstanbul 1984.

- ESİN Pars** : **İşbölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika,**
Ankara Üniversitesi S.B.F. Yay No : 22, Ankara 1982
- GARZON Uribe Carlos** : “ Kooperatifçilik Eğitiminin Kapsamı”
(Çev. İnal Cem AŞKUN) **ESADER. C.XI, S.1, 1975.**
- GÖKER Süleyman** : **Türk Kooperatifçilik Hareketi,** Ankara 1975.
- HAZAR Nurettin** : **Kooperatifçilik Tarihi,**
T.C. Ziraat Bankası Yayını, Ankara 1970
- HELM C. Franz** : **Kooperatif İşletme Ekonomisi,**
E.İ.T.İ.A. Yay No: 150/92 B.2, Eskişehir 1979
(Çev.İlhan CEMALCILAR)
- KARACAN Alırıza** : “ Kooperatif Eğitiminin Dünya’da ve Türkiye’deki
Durumu “ **Ankara Üniversitesi İşletme fak. Dergisi,**
C. II, 1977.
- KARALAR Rıdvan** : **Tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler,**
E.İ.T.İ.A. Yay No: 126 / 76 Eskişehir 1975.
- KAVAS Alican** : **Türkiye’de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü**
ODABAŞI Yavuz **Durumu. T.K.K . yay No: 70 Ankara 1988**
- KELEŞ Ruşen** : “ Türkiye’de Konut Kooperatifçiliği “ **Konut Koop.**
Semineri, Kent Koop. Yay No: 22/2, Ankara 1982.
- KÖSE Ahmet Haşim** : **Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Eğitim ve Danışmanlık**
Hizmetleri Gereksinmesi, M.P.M. Yay No:512,
Ankara 1993.
- KURTULUŞ KEMAL** : **Pazarlama Araştırmaları, İ.Ü. İşletme Fak. Yayını,**
İstanbul 1981
- KÜÇÜKALTAN N. Uğur:** “ Tüketim Kooperatifçiliğimizin Sorunları “ **KOOP.**
DÜNYASI DERGİSİ, S.269. 1993
- LAIDLAW Alex F.** : **200 Yılında Kooperatif, Yol Koop. Yay. No: 7,**
(Çev. Haluk Uzel) Ankara 1981

MÜLAYİM Ziya Gökalp : **Genel ve Tarımsal Kooperatifçiliği** Bilgi Yay No:18, Ankara 1992.

: **Kooperatifçilik** Ankara 1992.

: “ Türkiye’de Sendika Kooperatifçilik İlişkilerinde Temel Sorunlar. “ **KOOP. DÜNYASI DERGİSİ**, S.309, 1996

: “ Tüketim Kooperatiflerinin Türkiye’nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmadaki Rolü “ **VII Türk Koop Kongresi** T.K.K. Yay No: 39, Ankara 1977.

OKSAY Kasım

: **Tüketim Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir?** T.K.K. Yay No : 39 Ankara 1977

: **Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği** T.K.K. Yay No : 41, Ankara 1979

: “ Tüketim Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir Nasıl Olmalıdır? “ **IX Türk Koop. Kongresi Tebliği**, Ankara 1979

ÖZÇELİK Ahmet

: **Türkiye’de Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkanları**, T.K.K. Yay No : 73, Ankara 1989.

: “ Kooperatif İlkelerindeki Değişiklikler “ **KARINCA DERGİSİ** S. 707. 1995

ÖZDEMİR Kaya

: “ Sendikalar Açısından Tüketim Kooperatifleri “ **Bir Lokma, Bir Hırka Sempozyumu** T.K.K. Yayını, Ankara 1986

ÖZDEMİR Necdet

: **Kooperatifçilik**, A.İ.T.İ.A. Yay No: 163 / 3, Ankara 1981

ÖZGÜR Zübeyir

: **Türkiye’de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve**

Eskişehir Uygulaması, TC Anadolu Üniversitesi
(Y. Lisans Tezi), Eskişehir 1991

- POLAT Hüseyin** : “ İşsizlikle Mücadelede Emek Kooperatifleri “
KOOP. DÜNYASI DERGİSİ, S.254, 1992
- POLAT Hüseyin-
TUNÇ Tayanç** : **Tüketim Kooperatifleri ve Sorunları**
T.K.K. Yay. No: 35, Ankara 1979.
- SAĞOL Ragıp** : **Kooperatif Nedir?,** Ankara 1966.
- SEZGİN İlhan** : **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri, A.Ü. Eğitim**
Fak. Yay. No: 90, Ankara 1980.
- SÖZERİ Selahaddin** : **Türkiye’de İstihlak Kooperatifleri, T.K.K. Yay.**
No: 8, Ankara 1945.
- TAN Ayhan** : “ Kooperatif Yönetimi “ (Cooperative Management)
KOOP. DÜNYASI DERGİSİ. S. 311, 1997
- TEKİNALP Ünal** : **Ortaklıklar Hukuku, İstanbul 1976.**
- TURAN Nurcan** : **Konut Sorunun Çözümünde Bir Alternatif Olarak**
Konut Kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut
Kooperatiflerinin Sosya-Analizi, T.C. Anadolu Ün.
(Doktora Tezi), Eskişehir 1992.
- IV Türk. Koop. Kongresi** : T.K.K. Yay. No: 42, Ankara 1980.
- UZGÖREN Namık Nusret** : **Atatürk Kooperatifçilik ve Türk**
Kooperatifçilik Kurumu. T.K.K. Yay.No:51,
Ankara 1983.
- ÜNER Nurel** : **Kooperatif İşletmeciliği, İzmir 1992**
- ÜRPER Yılmaz** : **Kooperatif İşletmeciliği, Eskişehir 1992**

VARGI Sinan

: İşçi Tüketim Kooperatiflerinin Durumu Ve Sorunları Araştırması, Türk- İş Kooperatifler Bürosu Yay. No: 32, Ankara 1985.

: “ Sendikaların Kooperatifçilik Eğitimine Katkıları” Milli Kooperatifçilik Kongresi . T.K.K. Eğitim Vakfı Yay. No: 1, Ankara.

: “Tüketin Kooperatiflerinin Sorunları” , Bir Lokma Bir Hırka Sempozyumu, T.K.K Yay. No:66, Ankara

YILDIRIM Şevket

: Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Arttırılmasına Yönelik Önlemler, M.P.M.Yay. No: 477, Ankara 1992

YÜKSEL Berrin

: Tarım Satış Kooperatifinde Yönetici Eğitimi, T.C Anadolu Üniversitesi (Doktora Tezi) , Eskişehir 1992

Raporlar :

- 1 - E.S.KO.'nun 1995, 1996 yılı faaliyet Raporları
- 2 - T.Ü.K.O. BİR.'in 1996 yılı faaliyet Raporu.
- 3 - ROTA ve GİZMOR adlı özel danışmanlık Şirketlerinin 1996 yılı faaliyet Raporları
- 4 - Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin 1995 ve 1996 yılı Çalışma Raporları,
- 5 - Migross adlı marketler Zincirinin 1996 yılı Eğitim faaliyet Raporları,
- 6 - Tüketim kooperatifleri Merkez Birliğinin 1996 yılı faaliyet Raporu
- 7 - Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliğinin düzenlediği Didim ve Akçay yönetim Seminerlerinin Raporları.

EK - 1

**TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN EĞİTİM VE DANIŞMANLIK
HİZMETLERİNE OLAN GEREKSİNİMLERİNİN
SAPTANMASINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI**

I. BÖLÜM

1- Kooperatifin :

Adı :

Adresi :

2- Yanıtlayıcının :

Adı - Soyadı :

Görevi :

Telefonu :

Fax :

3- Yönetici Olarak Kooperatifçilik ve İşletme Konularında Eğitim Aldınız' mı (kurs ve seminerler dahil)

Evet ()

Hayır ()

4- Kooperatifinizin Üye Sayısı:

5- Kooperatifinizin Çalışma Şekli

a) İşyeri Koop. ()

b) Halka Açık ()

c) İşyeri + Halka Açık ()

6- Kooperatifiniz Merkez Birliğine Üyedir?

Evet ()

Hayır ()

II: BÖLÜM

1) Kooperatif Personelinin Sayısal ve Nitelik Dökümü :

Görevi	Adedi	Eğitimi	Çalışma Durumu
1-
2-
3-
4-
5-
6-
7-

2- Personelinize Kooperatifçilik ve İşletmecilik Konularında Eğitim (kurs ve seminerler dahil) verilmiş midir ?

Evet ()

Hayır ()

III. BÖLÜM

1- Kooperatifinizdeki en önemli problem konuları önem sırasına göre belirtiniz.

- 1-
- 2-
- 3-
- 4-
- 5-

IV. BÖLÜM

1- Kooperatifinizde eğitim gereksinmesi var mı ?

Evet ()

Hayır ()

2- Yanıtınız evet ise eğitimi hangi personel ve konuda gerekli görüyorsunuz önem sırasına göre işaretleyiniz.

a) Pazarlama ()

b) Halkla İlişkiler ()

c) Yönetim ()

d) Muhasebe ()

e) Dekorasyon ()

f) Kooperatifçilik İlkeleri ()

g) Finansman ve Kredilendirme ()

h) İşletmecilik Politikaları ()

ı) Müşteri ile İlişkiler ()

j) İş Ahlakı ()

k) Ortaklarla İlişkiler ()

l) Stok Kontrolü ()

1-

2-

3-

4-

5-

3- Gerekli gördüğünüz eğitim hizmetini daha önce nerelerden aldınız ?

a) Üniversitelerden ()

b) Özel Şirketlerden ()

c) Üst Kuruluşlardan ()

d) Kamu Kuruluşlarından ()

e) Eğitim hizmeti hiç

almadık ()

4- Gerekli gördüğünüz eğitim hizmetini kimin sunmasını istiyorsunuz ?

a- Merkez Birliğinin oluşturacağı Eğitim Departmanınca ()

b- Özel şirketlerce ()

c- Üniversitelerce ()

d- Kamu Kuruluşlarınca ()

e- Kooperatiflerin ortak olacağı bir özel şirketçe ()

f- Eğitim kooperatiflerince ()

5-Gereksinim duyduğunuz danışmanlık hizmetlerinin kimler tarafından karşılanmasını istiyorsunuz ?

- 1- Merkez Birliğinin kuracağı Danışmanlık Departmanınca ()
- 2- Özel Şirketler - Özel Şahıslarca ()
- 3- Üniversitelerce ()
- 4- Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca ()
- 5- Kooperatiflerin ortağı olduğu bir özel şirketçe ()
- 6- Eğitim kooperatifliğince ()

VI. BÖLÜM

1- Kooperatiflerin gelişmesinde ve faaliyetlerinde daha başarılı olabilmeleri için çözümü acil olan sorunlar nelerdir.

- a) Kooperatiflerin ilkelerinin gereğince benimsenememesi
- b) Sermaye ve finansman problemleri
- c) Kooperatiflerin bir işletme gibi hareket edememesi
- d) Kooperatiflerin bir işletme gibi çalışabilmesi için gerekli olan eğitim ve danışmanlık hizmetlerini alamaması.
- e) Kooperatif anlayışın yeterince halk tarafından kabul görmemesi

- 1-
- 2-
- 3-
- 4-
- 5-

NOT : Araştırmamıza katkılarınızdan dolayı teşekkür eder faaliyetlerinizde başarılar dileriz.

Vedat ÇELİKER
A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Ana Bilim Dalı
Kooperatifçilik Yüksek Lisans Öğrencisi